

184/4

TPLA 103 B 54

సంస్కృతము

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రనిఘంటుత్రయము

సటీకము.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణికాసహితము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము,
సాంబనిఘంటువు.

తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారిచే

బరిశోధితము.

ప్రేమన గ్రంథాలయము,
తంజనగరము.

మద్రాస్

వేమూరు వేంకటకృష్ణమసెట్టి & సన్సుచే
ప్రకటితము.

1916.

Copyright.]

[Price-12 As.

సంస్కృతము

11

PRINTED BY HADDON & CO., MADRAS.

ప్రస్తావన.

భాషావ్యుత్పత్తికి మిక్కిలి యావశ్యకము లగునిఘంటువులు తెనుఁగునకుఁ బెక్కులు గానంబడుచున్నవి. అందుఁగొన్ని యకారాదిక్రమమునను దక్కినవి వర్గాదిరూపమునను విరచింపఁబడియున్నవి. మొదటివానియందుఁ దలఁచినశబ్దమును దోడనె చూచుకొనునట్టియానుకూల్యము చాలఁ గలదు గాని రెండవవానియందు నొక్కొక్కవిషయముతోడ దానిని సంబంధించినవి యెల్లను నొక్కటిగా వర్గరూపమునఁ గూర్చఁబడియుండుటయేకాక ప్రతిశబ్దము నించుమించుగాఁ బర్యాయములతోనెల్లఁ గూడియుండుటయుఁ గలదు గాన నిట్టివానివలన భాషాపరిజ్ఞానము మిక్కిలి సులభముగాను బూర్ణముగాను మఱింతత్వరితముగాను సమకూఱుచున్నది. ఇంతే కాక యిట్టి నిఘంటువులెల్ల బహుతరముగాఁ బరిమితములును బద్యాత్మకంబులునై, ధారణకు మిక్కిలి యనుకూలంబులుగా నుండుటవలనఁ గంతపాఠముగా వల్లింపఁబడుననై, యట్లు వల్లించువారికిఁ గోరినపుడెల్లఁ బుస్తకసాహాయ్య మక్కఱలేక కొంగు ముడివలె నుపయోగించుచుండును. ఇందుఁగల యాంధ్రనామ సంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు ననెడి యీమూఁడునిఘంటువులు నిట్టివే. ఇదియ వీనిని సటీకముగా ముద్రించుటకు ముఖ్యకారణము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము రచించినకవి పైడిపాటి లక్ష్మణకవి. ఇతఁ డేకామ్రమంత్రి పుత్రుండు కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఈగంధ

మును గాళీవిశ్వనాథుని కంకితముచేయుటంబట్టి శైవుడని తెలియుచున్నది. ఇతఁ డేకాలమువాఁడో సూటిగాఁ జెప్పట కాధారములేదు. ఆంధ్రనామశేషమును రచించిన అడిదము సూరకవి యితనిని బేరుకొనియున్నాఁడు. అతఁడు క్రీ. వె. 1750 సం. 1780, లలో నుండినట్లు కవిచరిత్రలవలనఁ జెలియుటంబట్టి లక్ష్మణకవి యంతకుఁ బూర్వముం దుండినవాఁడని యేర్పడుచున్నది. ఇది దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు, నానార్థవర్గు అని యైదుభాగములుగా విభక్తము. ఇందుఁ గొన్ని యప్రామాణికములగు శబ్దరూపాదు లందందుఁ గలవు. ఇందు, దేవవర్గున నింద్రపరమగు 'చట్టుపల్ దెగ గట్లఁ గొట్టెడుజెట్టి' యనుపద్యమునందు 'దుగబొట్లపిరుదయైదుకనుంగవలవేల్పు' అనుసమాసములో 'పిరుద' యనుశబ్ద మొకటి కనుపట్టుచున్నది. ఇది పిఱుదుశబ్దము సప్తమ్యేకవచన మైనచో నప్పుడు వ్యస్తపద మగును గాఁబట్టి యాసమాసము నడుమ నుండఁదగదు. కావున నిది పిఱిది యని యుండవలయును. అయినను బెక్కుప్రతులందు 'పిరుద' యనియే రూపము గనఁబడుచున్నది. ఈరూపమున కుపబలముగా నాంధ్రనామశేషమున 'తొడరుం బశ్చాద్భాగము పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ బిరుద యనంగన్', అని దానిప్రతులు పెక్కింటఁ జూపట్టుచున్నది. నిఘంటుకారులు తొలుత దీని నెట్లు వ్రాసియుండిరో తెలియదు గాని యారెండు నిఘంటువులయందును నించుమించుగా వానిప్రతు లన్నింటను పిరుద యనియే రూపము కానఁబడుటచే నట్టియకారాంతశబ్దము వేటొకటికలదేమో యనిసందియము కలుగుచున్నది కాని వ్రయోగములం దది చాలమృగ్య మగుటచే సమంజస మనుటకు సాహసము పుట్టకున్నది. కావున దానిని

పిఱిది యనియే దిద్దియున్నాడను. బూరుగుశబ్దము బూరగొమ్మసకును బూరుగుచెట్టుసకును బేరుగాఁ జెప్పఁబడియున్నదికాని మొదటియర్థము 'బూరగ' యనుశబ్దమునకేకాని 'బూరుగు' నకుఁ గానిపింపదు. తాళవృక్షవాచక మగు తాడుశబ్దమునకు రజ్జు వనియు నర్థాంతరము చెప్పఁబడియున్నది. త్రాడుశబ్దమునకే యాయర్థము చూపట్టుచున్నది కాని 'తాడు'నకుఁ గాదు. కైదువు, నెమిలి, జమిలి అను నీమూడుశబ్దములును వరుసగా కైదువ, నెమలి, జమిలి యని ప్రతులయందెల్లఁ గానిపించుచున్నవి.

ఆంధ్రనామశేషము

దీనిని రచించినకవి అడిదము సూరన; బాలభాస్కరుని పుత్రుడు. ఇతఁడు నియోగి; మఱి కవి జనరంజనము, కవిసంశయ విచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, రామలింగేశ్వరశతక మని నాలుగు గ్రంథములనుగూడ రచించెను. ఇతఁడు పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునందున్నట్లు చెప్పఁబడినది. ఈ ఆంధ్రనామశేషము చాల నిర్దుష్టముగా నున్నది. ఆంధ్రనామసంగ్రహమున లేని శబ్దములను నిది తెలుపుచున్నది. ఇది వర్ణులుగా విభక్తము కాదు.

సాంబనిఘంటువు

ఇది కస్తురిరంగకవిచే రచింపఁబడినది. ఇతఁడు వేంకటేశ్వర ఆంధ్రమును జూచియే దీనిని రచియించెనని చెప్పవచ్చును. ఆయా పదముల కానిఘంటువునఁ గల పర్యాయముల నట్లే దీనియందుఁ బెక్కువోట్ల నుంచియుండుటఁ జూడవచ్చును. వేయేల! దానిని గొనియే రంగకవి దీనిని రచింపఁజాలినాఁ డనుట సాహసముకాదు. అయిన నది దీనికంటె గొంతవిపులముగాను మఱింతప్రౌఢము

గాను మిగులసలక్షణముగాను జూపట్టుచున్నది. ఇందుఁ బ్రయోగసిద్ధములుగాక వ్యవహారై కశరణంబులగు శబ్దంబులును, వ్యాకరణదుష్టంబులగు శబ్దరూపంబులును బెక్కులు గానంబడుచున్నవి. ముఖ్యములై నవాని నెత్తి వ్రాసెద. నేఁడుశబ్దము అక్కినేఁడు మొదలగు తెనుఁగుదేశపుఁ బురుషనామములందు రాజు అను నర్థముకలదై కానిపించుచున్నదికాని ప్రయోగదృశ్యముకాదు. కార్పూరి యని పెక్కుప్రతులందుఁ జూపట్టుటచేతను వ్యవహారమా త్రదృశ్యంబు లగునిట్టిశబ్దంబు లిం దనేక ముండుటచేతను దీని నట్లే యునిచినాఁడను. ఇటీవల ముద్రితము లై న ప్రతులలో నిది నేర్పరి యని దిద్దఁబడియున్నది కాని యాదిద్దుపా టెంతవఱకు యుక్తమో తెలియరాదు. అఱ్ఱుశబ్దమునకుఁ బర్యాయముగా అఱుతశబ్దము చెప్పఁబడియున్నది. ఈశబ్దమును 'అఱ్ఱు' శబ్దమునకంటె వేతైన దానినిగా గ్రహించినట్లు తోఁచుచున్నది. పారిశోషికవాచకమగు 'పసదనము' నకు అన్నమనెడి యర్థము విచారణీయము. జాగిలి యను శబ్దము దండపర్యాయ మగువిశేష్యముగా నెచటను గానము. దీనికి మూల మగువేంకటేశ్వరాంధ్రమునఁ గల 'జాగిలుట' అనుక్రియనుండి జాగిలి యనువిశేష్యమును దీసి నట్లున్నది. 'చాగిలు' అనుక్రియయే యిట్లు తప్పగా గ్రహింపఁబడియుండునని తోఁచెడిని. బట్టుది, మద్దత్తు, పరాలు ననెడి యీమూఁడుశబ్దములు వ్యవహారమాత్రసిద్ధంబులుగాని ప్రయోగములందు మృగ్యములుగాకున్నవి. గొనయమే మార్వీవాచకముకాని గొనముకాదు. వేంకటేశ్వరాంధ్రమునఁ గల వెక్కిరింతమొకము, గుర్గురించుమొకము, చప్పరించుమొకము, మ్రాని పోటుపులుఁగు, అనువానిలోని యుత్తరపదములను విడిచి

యందుఁ గ్రమముగా వెక్కిరింత, గుర్లుగింత, చప్పరింత, మ్రాని
పోటువు, అనిక్రియలనుమాత్రము రంగకవి వ్రాసియున్నాఁడు.
క్రియామాత్రములే యాయామృగాదినామము లెట్లు కాఁగ
లవు. ఇట్లానిఘంటువునుండి శబ్దములు పెక్కులు కొంతమార్పు
తో నిం దుంపఁబడి తప్పలై కానిపించుచున్నవి.

ఆంధ్రనామ సంగ్రహమునకును ఆంధ్రనామశేషమున
కును మున్ను పండితులు వ్రాసియుండిన టీకలనే యయ్యై
యెడల సవరించి కూర్చియున్నాఁడను. సాంబనిఘంటువున కిది
వఱలో నేటికయు లేమింజేసి నేను దానికిఁ గ్రొత్తగా నొకటి
రచించినాఁడను. ఈనిఘంటువులోని యశాగికపదంబులకుఁ
జాలవఱ కవయవార్థములును బ్రతిశబ్దమునకును బర్యాయముల
సంఖ్యయు వ్రాయంబడియున్నవి. గుణదోషగ్రహణనిపుణు
లగుపండితశిఖామణు లిందుఁగల దోషముల నాకుఁ దెలిపి దీనికి
మఱింత వన్నె కలిగింతురు గాక యని సమ్మచున్నాఁడను.

ఇట్లు,

త - తేవప్పెరుమాళ్లయ్య.

III

శ్రీ రస్తు

సతీకాంధ్రనామసంగ్రహము.

దేవవర్ణ.

అవతారిక.

పైఁడిపాటి కపిలక్షణమంత్రి యాంధ్రనామసంగ్రహ మనెడి యీ నిఘంటువును రచియింపఁ బూని యిది నిర్వీఘ్నముగా పరిసమాప్తినొందుటకొఱకు నాదియందు నిష్టదేవతానమస్కార రూపమంగళము నాచర్చించువాఁడై యిట్లాచరించుట శిష్టాచారమని శిష్యజనులకుఁ దెలియుటకొఱకు నా మంగళమును గ్రంథ రూపముగా 'శ్రీపతివంద్య' నను తొలుపద్యమున నిబంధించుచున్నాఁడు. పిదప రెండుపద్యములందును దనయిష్టదేవ మగు విశ్వనాథునికి స్తుతిపూర్వకముగా సీగ్రంథము నంకితము సేయుటయు, గ్రంథనామము స్వనామము మున్నగునవియుఁ దెలుపుచున్నాఁడు. మొదటి * మూఁడుపద్యములు నేకాన్వయము గలవి యని యెఱుంగునది.

క. శ్రీపతివంద్య విశాలా
క్షీపతిని భజించి యిష్టసిద్ధులు వరుసం
బ్రాపింపఁగ గణనాథుని
శ్రీపాదంబులకు నెఱఁగి శ్చెందినవేడ్కన్.

1

* ఇట్లు ఏకాన్వయముగల పద్యములు కుశక మనఁబడును. కావ్యాదులందుఁ గుశకముఁ జెప్పవారుక తఱుచుగాఁ గానంబడుచున్నది.

క. నతభ క్తలోకరక్షా

రతికిం జంచత్కృపాతరంగితమతికిన్

శతమఖముఖసురనుతినం

గతికిన్ మహిమోన్నతికిని శగాశీపతికిన్.

2

తే. అంకిత మొనర్తుఁ దెనుఁగుపే శ్లరసి కూర్చి

గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ

సమరుక్మతిఁ బైఁడిపాటి యేకామ్రమంత్ర

సుతుఁడఁ గవిలక్ష్మణాఖ్యుఁడ శ సుజనహితుఁడ.

3

టీ. ఇష్టసిద్ధులన్ — ఇష్ట = కోరఁబడిన, సిద్ధులన్ = పనులుచక్కఁబడుటలను, వరుసన్ = క్రమముగా, ప్రాపింపఁగన్ = పొందుటకు, శ్రీపతి వంద్యున్ - శ్రీ = సంపదధిష్ఠానదేవత యగులక్ష్మీదేవికి, పతి = నాయకుఁడగు శ్రీమన్నారాయణునికి, వంద్యున్ = ఆరాధింపఁదగ్గవాఁడైన, విశాలాక్షీ పతిని = విశాలాక్షీయనెడుపేరిటఁ బ్రసిద్ధి నొంది యుండుపార్వతీదేవికి పెనిమిటియగువిశ్వేశ్వరుని, భజించి = సేవించి, గణనాథునిశ్రీపాదంబులకున్ - గణ = ప్రమథాదిగణములకు, నాథుని = ప్రభువగువిఘ్నేశ్వరునియొక్క, శ్రీపాదంబులకున్ = శుభకరము లగునడుగులకు, ఎఱఁగి = వందనముసేసి, చెందిన = పొందిన, వేడ్కన్ = ఆనందముతో, పైఁడిపాటి యేకామ్రమంత్రను తుఁడను = పైఁడిపాటి యనుగృహనామము గలయే కామ్రమంత్రకిఁ బుత్తుఁడును, సుజనహితుఁడనుజన = సత్పురుషులకు, హితుఁడన్ = ఇష్టుఁడైన వాఁడును, కవిలక్ష్మణాఖ్యుఁడన్ - కవిలక్ష్మణ = కవిలక్ష్మణుఁడనెడి, ఆఖ్యుఁడన్ = నామముగలవాఁడునగు నేను, తెనుఁగుపేళ్లు = ఆంధ్రభాషాశబ్దములను, అరసి = నిఖిలాంధ్రగ్రంథములయందు విమర్శించి, కూర్చి = ఆయా పర్యాయములతోఁజేర్చి, ఆంధ్రనామ సంగ్రహము - ఆంధ్రనామ = తెనుఁగు మాటలయొక్క, సంగ్రహము = సంక్షేపించిచెప్పుట, అనంగన్ = అనివ్యహరించుటచేత, గరిమతో = గౌరవముతో, అమరు = తగియుండెడి,

కృతిఁ = గ్రంథమును, నతభ క్తలోకరత్నారతికిఁ - నత = నమస్కరించువా
రును, భ క్త = భ క్తులునుఅగు, లోక = జనులయొక్క, రత్న = కాపాడుట
యందు, రతికిఁ = ఆస క్తిగలవాఁడును, చంచత్కృపాతరంగితమతికిఁ - చం
చత్ = కదలుచునుండెడు, కృపాతరంగిత = దయారసతరంగములతోఁగూడిన,
మతికిఁ = మానసంబుగలవాఁడును, శతమఖముఖసురనుతిసంగతికిఁ - శతమఖ
ముఖ = దేవేంద్రుఁడు మొదలైన, సుర = దేవతలయొక్క, నుతి = స్తోత్ర
ములయొక్క, సంగతికిఁ = సందర్భముకలవాఁడును, మహిమోన్నతికిని =
ప్రభావాధిక్యముగలవాఁడునై యున్నట్టి, కాశీపతికిఁ - కాశీ = వారణాశీ
పురికి, పతికిఁ = ప్రభువగు విశ్వేశ్వరునికి, అంకితము = ఆవిశ్వేశ్వరుని పేరఁ
గృతినిచ్చుటను, ఒనర్తుఁ = చేయుదును.

అవతారిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త తాను జేయఁబూనిన గ్రంథమునందు
సంకేతంబును దెలియఁ జేయుచున్నాఁడు.

తే. దేవ మానవ స్థావర శీతిర్యగాఖ్య
వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గుఁ గూడ
వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నాహ్వాయములందు
నిమదు వివరించునెడల సంస్కృతపదంబు.

4

క. దేవమానవస్థావరతిర్యగాఖ్యవర్గులు = దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థా
వరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు అను పేళ్లుగలనాలుగువర్గులను, నానార్థవర్గుగూడఁ =
నానార్థవర్గు పనుబదపవర్గునైతము, ఒనరింతుఁ = చేసెదను, అందును =
ఆవర్గులయందును, ఆహ్వాయములు = పేళ్లును, వర్గములుగాఁగఁగూర్తుఁ =
ఒకటికినొకటికిసంబంధము గలవానినిగాఁ జేర్తును, వివరించునెడలఁ = అర్థ
మును దెలియఁబలుకునెడల, సంస్కృతపదంబుఁ = సంస్కృతపదమును, ఇదు
దుఁ = ఉంతును.

అవతారిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త కృతిపతియగువిశ్వేశ్వరుని పంబోధన
చేసి యెచ్చరికను జెప్పుచున్నాఁడు.

క. శ్రీలలనాధిపవంద్య వి
 శాలాక్షీప్రాణనాథ శ శతమఖముఖది
 క్పాలాభీష్టద సమధిక
 శీలా కాశీనివేశ శ శ్రీవిశ్వేశా.

5

టీ. శ్రీలలనాధిప = లక్ష్మీకాంతకు అధిపతియైన శ్రీవిష్ణువునకు,
 వంద్య = పూజ్యుడవును, విశాలాక్షీప్రాణనాథ = విశాలాక్షీ దేవికిఁ బెని
 మిటియును, శతమఖముఖ దిక్పాలాభీష్టద = దేవేంద్రుఁడు మొదలగుదిక్పతు
 లకునభీష్టములనిచ్చువాఁడవును, సమధికశీలా = ఎక్కువశీలముగలవాఁడవును,
 కాశీనివేశ = కాశీపట్టణముస్థానముగాఁగలవాఁడవునైన, శ్రీవిశ్వేశా = శ్రీమం
 తుఁడవగు విశ్వేశ్వరస్వామి! అవధరింపుము.

దే వ వ ర్గు.

సీ. ముక్కంటి యరపదిశ్రమోములవేలుపు
 మినుసిగదయ్యంబు శ మిత్తిగొంగ
 గట్టువిల్తుఁడు కఱకంతుఁడు మిక్కిలి
 కంటిదేవర బేసికంటివేల్పు
 వలిమలల్లుఁడు మిన్నుశవాఁతాలుపు కొండ
 వీటిజంగము గుఱ్ఱవేల్పులండ్రి
 వలరాజుసూడు జశ్కులతేనిచెలికాఁడు
 బూచులయెకిమీఁడు శ పునుకతాల్పు

తే. విసపుమేతరి జన్నంపుశవేటకాఁడు
 బుడుతనెలతాల్పు వెలియాలోపోతురాతు
 తోలుదాలుపు మమ్మొనశవాలుదాల్పు
 నాఁగ భవదాఖ్య లొప్పు సంధకవిపక్ష.

టీ. ముక్కంటి = మూడుకన్నులుగలవాడు, అరపదిమోములవేలుపు = అయిదుముఖములుగలదేవుడు, మినుసిగదయ్యంబు = ఆకాశము శిఖిగాఁగలదేవుడు, మిత్తిగొంగ = మృత్యువును సంహరించినవాడు, గట్టువిల్లుడు = మేరుపర్వతము విల్లుగాఁగలవాడు, కఱకంఠుడు = నల్లనికంఠముగలవాడు, మిక్కిలి కంటిదేవర = ఎక్కువకన్నుగలదేవుడు, బేసికంటివేల్పు = బేసి సంఖ్యయైనమూడు కన్నులుగలదేవుడు, పలిమలల్లుడు = హిమవంతునకు అల్లుడు, మిన్నవాఁకతాలుపు = ఆకాశపునదిని (గంగను) ధరించినవాడు, కొండపీటిజంగము = కైలాసపర్వతము పట్టణముగాఁగలిగిన భిక్షుకస్వరూపధారి, గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి = విఘ్నేశ్వరునకుఁడండ్రీ, పలరాజునూడు = మన్మథునకుఁబగవాడు, జక్కులతేనిచెలికాడు = యక్షరాజు కుబేరునకున్నేహితుడు, బూచులయెకిమీడు = పిశాచలముకురాజు, పునుకతాల్పు = బ్రహ్మకపాలమును ధరించినవాడు, విసపుమేతరి = విషమును భక్షించినవాడు, జన్నంపు వేటకాడు = దక్షయజ్ఞధ్వంసకుడు, బుడుతనెలతాల్పు = బాలచంద్రుని ధరించినవాడు, వెలియాలపోతుశాతు = ధవళవృషభ మెక్కువాడు, తోలుదాలుపు = చర్మమునుధరించినవాడు, మమ్మొనవాలుదాల్పు = మూడుమొనలుగల ఆయుధమును-అనఁగా త్రిశూలమును-ధరించినవాడు, నాఁగఁ = అనఁగా, ఈ ౨౨ను-అంధకవిపక్ష = అంధకానురునకు శత్రువైన ఓశివా, భవదాఖ్యలొప్పఁ = నీక్షేణు తగును.

* ప్రకృతివికృతులు—శిఖి = సిగ, మృత్యువు = మిత్తి, యక్షులు = జక్కులు, విషము = విసము, యజ్ఞము = జన్నము.

నీ. సోకుమూఁకలగొంగ ర చుట్టుగై దువ్వుజోదు

పచ్చవిల్లునితండ్రి ర లచ్చిమగఁడు

* సంస్కృత శబ్దములనుండి తెనుగు శబ్దములు పుట్టుట గలదు. అట్లు పుట్టుటకు మూలమైన సంస్కృత శబ్దమునకు 'ప్రకృతి' అనియు దానినుండి పుట్టిన తెనుగు శబ్దమునకు 'వికృతి' అనియును ఇందు గ్రహింప వలయును.

ప్రకృతమున గ్రంథము
తెలుపు

పులుగుత త్తడికాతు శ నలమురితాలుపు
 వెన్నుడు కటివేల్పు శ వెన్నదొంగ
 నునుగాడ్పుదిండిపాశనుపునఁ బండెడుమేటి
 బమ్మదేవరతండ్రి శ తమ్మికంటి
 పదివేసములసామి శ పసిడిపుట్టముదాల్పు
 కట్టినెచ్చెలి తరిగట్టుదారి

తే. ఆలకాపరి ప్రేతలశేమలువాడు

పాలకడల్లుడును బక్ష్మశాడుతేడు
 రేయుబవలును జేయుకశ్చోయివాడు
 మామమా మన హరి యొప్పు శ శ్రీమహేశ.

7

టీ. సోకుమూకలగొంగ = రాక్షససమాహములను గొట్టువాడు,
 చుట్టుఁగైదుపుజోదు = గుండ్రని ఆయుధమును (అనఁగా సుదర్శన చక్రమును)
 ధరించిన యోధుడు, పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లుగలవానికి (మన్మథు
 నకు) తండ్రి, లచ్చిమగడు = లక్ష్మీదేవికిఁ బెనిమిటి, పులుగుత త్తడికాతు =
 గరుడవాహనమునెక్కువాడు, వలమురితాలుపు = దక్షిణావర్తమగు పాంచ
 జన్యశంఖమును ధరించినవాడు, వెన్నుడు = విష్ణుడు-సర్వప్రపంచమందు
 వ్యాపించియున్నవాడు, కటివేల్పు = నల్లనిదేవుడు, వెన్నదొంగ = వెన్న
 దొంగలించినవాడు, నునుగాడ్పు దిండిపానుపునఁ బండెడిమేటి-||పాతాంత
 రము||నునుగాలిమేతపానుపునఁ బండెడిదొర = మృదువాయువును భక్షించు
 శేషుడను పానుపునందు శయనించుదిట్ట, బమ్మదేవరతండ్రి = బ్రహ్మదేవు
 నకుఁ దండ్రి, తమ్మికంటి = పద్మములవంటి నేత్రములుగలవాడు, పదివేస
 ములసామి = దశావతారస్వరూపములను ధరించిన దేవుడు, పసిడిపుట్టము
 తాల్పు = కనకాంబరధారి, కట్టినెచ్చెలి = అర్జునునకు స్నేహితుడు, తరిగట్టు
 దారి = కవ్వపుగొండను(మంధరపర్వతమును) ధరించినవాడు, ఆలకాపరి =
 గోవులను గాచినవాడు, ప్రేతలమేలువాడు = గోపస్త్రీలకు ఇష్టుడు,

పాలకడలల్లుడు = కీరసముద్రునకు అల్లుడు, పక్కిడాలుకేడు = గరుడ
ధ్వజముగలరాజు, రేయుబవలును జేయుకన్దోయివాడు = రాత్రినిబగటిని
జేయునట్టి చంద్రసూర్యులు నేత్రద్వయముగాఁ గలవాడు, * మామమామ =
మామ యగుసముద్రమునకుమామ, అన నీ ౨౨ శ్లోచేతను, హరియొప్పు =
విష్ణు వొప్పును. ప్ర. వి. - లక్ష్మీ = లచ్చి, రాహుత్త = రౌతు, విష్ణుడు =
వెన్నుడు, బ్రహ్మ = బమ్మ, వేషము = వేసము.

సీ. పక్కిడాల్వేలుపు శ పొక్కిలిపసిబిడ్డఁ

డంచజేజీ నెక్కి శ యాడుకౌతు

మనెడుప్రాద్దుల నొసల్లను వ్రాయుదేవర

చదువులవేలుపు శ జన్నిగట్టు

తెలిదమ్మిగద్దియఁ గొలు వుండురాయఁడు

నిక్కపుజగ మేలుశనేర్పుకాఁడు

కడుపు బంగారుబొక్కసముఁ జేసినమేటి

పోరోగిరము తిండిపోతుతండ్రి

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి శ నలుమొగంబులవేల్పు

వేల్పుపెద్ద పలుకుశవెలదిమగఁడు

తాత బమ్మ యన విశేధాతనామము లొప్పు

నఘవినాశ యీశ శ యభ్రకేశ.

8

టీ. పక్కిడాల్వేలుపు పొక్కిలిపసిబిడ్డఁడు = విష్ణువుయొక్కనాభి
వలననుండి పుట్టిన పసిబాలుడు, అంచతేజీనెక్కియాడురౌతు = హంసవా
హనమునెక్కితిరిగెడుయోధుడు, మనెడుప్రాద్దులనొసల్లను వ్రాయుదేవర =
జీవించెడికాలములను నొసల్లయందు వ్రాయునట్టిదేవుడు, చదువులవేలుపు =

* మామమామ యెట్లనఁగా, సముద్రుడు తనకూతురైన లక్ష్మీదేవిని
విష్ణువునకు భార్యగానిచ్చెను గాన విష్ణువునకు మామ యయ్యెను. విష్ణువు తన
కూతురైన గంగను సముద్రునకు భార్యగానిచ్చెనుగాన సముద్రునకు విష్ణువు
మామ యయ్యెను.

విద్యలకు దేవుడు, జన్నిగట్టు = యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవాడు, తెలిదమ్మి
గద్దయఁగొలుపుండురాయఁడు = శ్వేతపద్మ మనెడిసింహాసనమందుఁగూర్చుండి
యేలురాజు, నిక్కపుజగమేలునేర్పుకాడు = సత్యలోకము నేలునట్టినేర్పు
గలవాడు, కడుపుబంగారుబొక్కసముఁ జేసినమేటి = గర్భమునుబంగారపుఁ
గొట్టుఁగాఁ జేసికొన్నదిట్టి, పోరు ఓగిరము తిండిపోతుతండ్రి = కలహమే
యన్నముగాఁగలనారదునకుఁదండ్రి, నలువ = నాలుగునోళ్లుగలవాడు, తమ్మి
చూలి = పద్మమందుఁ బుట్టినవాడు, నలుమొగంబుల వేల్పు = నాలుగుముఖ
ములుగల దేవుడు, వేల్పుపెద్ద = దేవతలలోపెద్ద, పలుకువెలఁదిమగఁడు =
సరస్వతికిఁ బెనిమిటి, శాత, బమ్మ - ఈ ౧౬ ను బ్రహ్మ పేళ్లు.

తే. గల్లరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలఁది

యేనుఁగులగొంగత త్తడినెక్కుదంట

సామిసామేనిఁ జేకొన్న శాచాన జగము

తల్లి యన గౌరివేల్పు ప్ప శ ధర నుమేశ.

9

టీ. గల్లరాయనిపట్టి = పర్వతరాజగు హిమవంతునకుఁగూఁతురు, ము
క్కంటివెలఁది = మూడుఁకన్నులుగల ఈశ్వరునికిభార్య, ఏనుఁగులగొంగత త్తడి
నెక్కుదంట = ఏనుఁగులకు శత్రువైన సింహవాహనము నధిష్ఠించుదిట్టరి, సామి
సామేనిఁజేకొన్నచాన = పెనిమిటియొక్క అర్ధాంగము నంగీకరించినచిన్నది,
జగముతల్లి = లోకమాత - ఈ ౩ పాద్యతి పేళ్లు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు శ పచ్చవిల్లు

తల్లి కటివేల్పునిల్లాలు శ తల్లితల్లి

కడలికూతురు సిరి లిబ్బిపడతి తమ్మి

యింటిగరి తన శ శ్రీ యొప్పు మృగధరాంక.

10

టీ. లచ్చి = లక్ష్మి, కలుములజవరాలు = భాగ్యప్రదయైనదేవత, పచ్చ
విల్లునితల్లి = మన్మథునితల్లి, కటివేల్పునిల్లాలు = విష్ణువునకు భార్య, * తల్లి

* తల్లితల్లి యనఁగా విష్ణువుకూతురైనగంగ సముద్రునకు భార్యయై
నందున లక్ష్మిదేవికిఁ దల్లియాయెను. సముద్రునికూతురైనలక్ష్మి విష్ణువునకు
భార్యయైనందున గంగకుఁ దల్లియాయెను.

తల్లి = తల్లియైన గంగకుదల్లి || పా || తాత తల్లి = బహుకుదల్లి, కడలికూతురు = సముద్రునికూతురు, సిరి, లిబ్బిపడతి = ధననిక్షేపములయందుండు దేవత, తమ్మియింటిగరిత = పద్మాలయమునందుండు స్త్రీ- ఈ లక్ష్మీదేవిపేళ్లు.

క. తలవాకిటను మెలంగెడు

పాలతుక పలుకులవెలంది శ పొత్తముముత్తో

నలువపడతి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు శ ధర వాణి శివా.

11

టీ. తలవాకిటను మెలంగెడుపాలతుక = తలకు వాకిలియైన నోటిలో సంచరించుచిన్నది, పలుకులవెలంది = విద్యలుగలచిన్నది, పొత్తముముత్తో = పుస్తకమందుండెడిముత్తయిదువ, నలువపడతి = బ్రహ్మకు భార్య, కలుములపైదలికోడలు = లక్ష్మీకిఁ గోడలు- ఈ ౫ సరస్వతికిఁ జేళ్లు.

సీ. ఇద్దఱుతల్లులశ్రముద్దుబిడ్డఁడు పని

చెఱుపులదొర చేటశ్రచెవులవేల్పు

వంకరతొండంబుశ్రవాఁ డేనుఁగుమొగంబు

దేవర పాపజంశదెములమేటి

మ్రొక్కువారలపనుశ్ర చక్కఁజేసెడుసామి

గణికపూజలమెచ్చు శ గబ్బివేల్పు

ముక్కంటిపండులశ్ర మెక్కెడితిండిఁడు

ముక్కంటిగారాబుశ్రముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు శ పిల్లారి కుడుముల

తిండికాఁడు కొక్కు శ తేజిరాతు

గుఱ్ఱవేలు పొంటిశ్రకొమ్ముదేవర వెన

కయ్య యన వినాయశ్రకాఖ్య లీశ.

12

టీ. ఇద్దలుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు = గంగాపార్వతులకుఁబ్రయనుతుఁడు,
 పనిచెఱుపులదొర = విఘ్నములకు నాయకుఁడు, చేటచెవులవేల్పు = చేటల
 వంటిచెవులుగలదేవుఁడు, వంకరతొండంబువాఁడు = వంకరతొండముకల
 వాఁడు, ఏనుఁగుమొగంబుదేవర = ఏనుఁగుముఖముగలదేవుఁడు, పాపజంఁఁ
 ములమేటి = సర్పములను యన్తోపవీతములనుగా ధరించినదిట్టరి, మ్రొక్కు
 వారలపనుల్ చక్కఁజేసెడుసామి = మ్రొక్కునట్టివారిపనులుబాగుగాఁజేయు
 నేవుఁడు, గటికపూజలమెచ్చుగబ్బివేల్పు = గటికపూజలనుమెచ్చునట్టిగొప్ప
 దేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కడితిండిఁడు = టెంకాయలను దినుబల
 నీతుఁడు, ముక్కంటిగారాబుముద్దుపట్టి = ఈశ్వరున కత్యంతప్రియకుమా
 రుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు = గొప్పబొజ్జగలదేవుఁడు, పిల్లారి, కుడుములతిండి
 కాఁడు = కుడుములనుభక్షించువాఁడు, కొక్కుతేజిరౌతు = మాషికవాహ
 నము నెక్కువాఁడు, గుజ్జువేలుపు = పొట్టి దేవుఁడు, ఒంటికొమ్ముదేవర =
 ఒంటిపింతముగలదేవుఁడు - ఈ ౧౨ వినాయకుని పేర్లు.

ప్ర. వి. తుండము = తొండము, వినాయకుఁడు = వెనకయ్య.

సీ. పెనుఁబాఁచకవణంబుఁ ॥ దినువారువము రౌతు

గట్టులయెకిమీనిఁపట్టిపట్టి
 తెల్లుచూ లార్గురుతల్లులకొమరుండు
 గాఢపుసంగడిఁకానికొడుకు
 వుంజుదాలుపు వేలుపులతేనిదళవాయి
 జంటముమ్మాములదంటవేల్పు
 కొంచగుబ్బలి వ్రక్కఁలించినబలుదిట్ట
 రెండాలుచేతులదండిమగఁడు

తే. వేలుపులమూఁక పేరిటివెలదిమగఁడు

వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్యవెనుకవాఁడు

కొమరుసా మన సేనానికొమరు మిగులు

విగతభ వపాశ కాశీనిరవేశ యీశ.

13

టీ. పెనుఁబాఁపకవణంబుఁదినువారువమురౌతు = పెద్దపామునుముద్దగా
భక్షించునెమలి నెక్కువాఁడు, గట్టులయెకిమినిపట్టిపట్టి = హిమవంతుని పుత్రి
యగు పార్వతికి కొమారుఁడు, తెల్లుచూలు = తెల్లునందుఁబట్టినవాఁడు,
ఆర్గురుతల్లులకొమరుండు = పట్కృత్తికల కొమారుఁడు, గాడుపుసంగడికాని
కొడుకు = వాయుసఖుఁడగు అగ్నికొమారుడు, పుంజుదాలుపు = కుక్కుట
మును ధ్వజమందుధరించినవాఁడు, వేలుపుల తేనిదళ వాయి = ఇంగ్రునియొక్క
సేనానాయకుఁడు, జంటముమ్మాములదంటవేల్పు = ఆటుముఖములు గలదిట్టి
యైన దేవుఁడు, కొంచగుబ్బలివ్రక్కలించినబలుదిట్టి = క్రౌంచాద్రిని భేదించిన
యధికబలశాలి, రెండాటు చేతులపండిమగఁడు = పండ్రెడు చేతులుగలదిట్టి
యైన పురుషుఁడు, వేలుపులమూకశేరిటి నెలఁదిమగఁడు = దేవసేనయను
శేరుగలచిన్నదానిపెనిమిటి, వేల్పుగమికాఁడు = దేవతలకు మొనగాఁడు,
వెనకయ్యవెనుకవాఁడు = విఘ్నేశ్వరునకు వెనుకఁ బట్టినవాఁడు, కొమరు
సామి- ఈ గర కుమారస్వామిపేళ్లు.

ప్ర. వి. క్రౌంచము = కొంచ, కుమారస్వామి = కొమరుసామి.

సీ. అలరువిల్తుండు కశేన్నులవిల్తుఁడును గమ్మ

విలుకాఁడు చక్కెరశీవింటివాఁడు

చెఱకువిల్కాఁడుఁకెంజిగురులవిల్తుఁడు

వెడవిల్తుఁడును బచ్చరవిల్తుఁ డిండు

విల్లుదాలుపు తుంటరవిలుకాఁడు తియ్యవి

ల్కాఁడును జమిలిమురక్కాలినారి

విలుకాఁడు చౌవంచరములుకులు గలదంట

రాచిల్క నెక్కెడురాయరౌతు

తే. మీనుమొసలిసిడంబులమేటి చంద

మామయల్లుడు వలరాజు శ మరుడు లచ్చి
కొమరు డనుపేళ్ల నొప్పును శ గుసుమధన్వి
విగతభవపాశ కాశీనివేశ యీశ.

14

టీ. అలరువిల్తుండు = పుష్పధనుస్సుగలవాడు, కన్నులవిల్తుండు = పర్వములు గలధనుస్సుగలవాడు, కమ్మవిలుకాడు = మధురమైన ధనువుగలవాడు, చక్కెరవింటివాడు = శర్కరధనుస్సుగలవాడు, చెఱకువిల్కాడు = ఇత్తువు ధనువుగాగలవాడు, కెంజిగురులవిల్తుండు = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లు ధనుస్సుగాగలవాడు, నెడవిల్తుండు = చులుకనివిల్లుగలవాడు, పచ్చవిల్తుండు = పచ్చనివిల్లుగలవాడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు = ఇత్తుధనుస్సును ధరించినవాడు, తుంటవిలుకాడు = చెఱకుతుంటవిల్లుగాగలవాడు, తియ్యవిల్కాడు = తియ్యని విల్లుగలవాడు, జమిలిముక్కాలినారివిలుకాడు = (జమిలి, ముక్కాళ్లు = రెండు మూళ్లు అనగా ఆఱుకాళ్లుగల) తుమ్మెదలె నారిగాగల ధనువుగలవాడు, చౌవంచములుకులుగలదంట = (చౌ-వంచ = ౪ + ౧) పంచ బాణములుగల దిట్టరి, రాచిల్కనెక్కెడు రాయరౌతు = రాచిలుక నెక్కెడు రాజైనరౌతు, మీనుమొసలిసిడంబులమేటి = మత్స్యమును మకరమునుధ్వజముగాగల దిట్టరి, చందమామయల్లుడు - చంద్రునకల్లుండు, వలరాజు = కామములకురాజు, మరుడు, లచ్చికొమరుడు = లక్ష్మీకే గుమారుడు - ఈ గూమన్మధునిపేళ్లు.

సీ. చలువలతేడు వెన్నెలతేడు రేతేడు

జాబిల్లి రేవెల్లు శ చందమామ

తమ్ములపగవోడు శ కమ్మవిల్తునిమామ

కలువలతేడు పాల్కడలిపట్టి

జక్కవకవవిప్పు శ ముక్కంటితలపువ్వు

చుక్కలదొర ప్రొద్దుజోడుకోడె

తపసికన్వాప బిత్తరిజింకతాలుపు

కటివేల్పుడాకన్ను శ కడలివెన్న

తే. పంటపయిరులయెకిమీడు శ జంటదంట

చౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద శ చలివెలుంగు

వేలుపులబువ్వ చీకటివేరువిత్తు

నెల యనగఁ జంద్రుపేల్లొప్పు శ నీలకంఠ.

15

టీ. చలువల తేడు = శీతలములకురాజు, వెన్నెల తేడు = వెన్నెలకురాజు, రేతేడు = రాత్రికథిపతి, జాబిల్లి = (జానుబిల్లి) ఒప్పుచున్న బింబముగలవాడు, రేవెల్లు = రాత్రియందు ప్రకాశించువాడు, చందమామ, (చంద్రమశ్శబ్దమునకు వికృతి) తమ్ములపగవాడు = పద్మములకు విరోధి, కమ్మవిత్తుని మామ = మన్మథునకు మామ, కలువల తేడు = కలువలకురాజు, పొల్కడలిపట్టి = క్షీరసముద్రునికుమారుడు, జక్కవకవవిప్పు = చక్రవాక పక్షులయొక్క జతనువిప్పువాడు, ముక్కంటితలపువ్వు = ఈశ్వరుని శిర నునందుండెడుపుష్పము, చుక్కలదొర = నక్షత్రములకురాజు, ప్రొద్దుజోడు కోడె = సూర్యునకు సమానుడయినవాడు, తపసికన్వాప = అత్రిమునిసేత్రమునందుఁ బుట్టినచిన్నవాడు, బిత్తరిజింకతాలుపు = సొగసైనలేడిని గరించినవాడు, కటివేల్పుడాకన్ను = విష్ణువునకు వామసేత్రము, కడలివెన్న = సముద్రమందుఁ బుట్టినవెన్న (సముద్రమును చిలికినపుడు చంద్రుడందు బుట్టెను), పంటపయిరులయెకిమీడు = ఫలపాకాంతమైన సస్యములకు రాజు, జంటదంటచౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద = (జంట = ౨, దంట = ౨, చౌకము = ౪, ౨ x ౨ x ౪ = ౧౬) పదియాణుకళలుగల తెల్లనిబింబము, చలివెలుంగు = చల్లనిప్రకాశముగలవాడు, వేలుపులబువ్వ = దేవతల కన్నము, చీకటివేరు విత్తు = చీకటిని హరించువాడు, నెల - ఈ ౨౪ చంద్రుని పేళ్లు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను శ వేడివేలుపు ప్రొద్దు

తొవలరాయిడికాడు శ సవలుసేయు

వేలుపు పచ్చగు శ్రీ త్తాలవజీరుండు
 వేడివెలుంగు శ్రీ శ్రీ వెల్లుజోడు
 జంటాణుమేనుల శ్రీ సామి చీకటిగొంగ
 యెఱ్ఱనివేలుపు శ్రీ నివముసూడు
 చదలుమానికము ప్రాశ జదువుల పెట్టియ
 యేడుగుఱ్ఱముల తే శ్రీ రెక్కుజోడు
 మువ్వేలుపులయిక్క శ్రీ మొక్కులదేవర
 గాములతేడు జశక్కువలతేడు
 వేయిచేతులతేడు శ్రీ వెలుగులయెకిమీడు
 చెయువులసాకిరి శ్రీ చాయమగడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్గంటిమగడు
 పోర నీల్లెడుమొనగాండ్రు శ్రీ పోవుదారి
 జగముచుట్టంబు జమునయ్య శ్రీ జగముకన్ను
 నాగ సూర్యునిపేల్లోప్పు శ్రీ నాగభూష.

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను = విష్ణువునకుదక్షిణశేత్రము, వేడివేలుపు = వె
 చ్చనిదేవుడు, ప్రాద్దు = (ప్ర) బ్రద్దు, తొవలరాయిడికాడు = కలువలకువిరోధి,
 పవలుసేయువేలుపు = దినమున జేయు దేవుడు, పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరుండు =
 పచ్చనిగుఱ్ఱముల నెక్కింపవాడు, వేడివెలుంగు = వెచ్చనివెలుగుగలవాడు,
 శ్రీ శ్రీ వెల్లుజోడు = చంద్రునికి జత, జంటాణుమేనులసామి = పండ్రెండుశరీర
 ములుగలదేవుడు, చీకటిగొంగ = తమన్మునుహరించువాడు, ఎఱ్ఱనివేలుపు =
 రక్తవర్ణముగలదేవుడు, ఇవముసూడు = హిమమునుహరించువాడు, చదలు
 మానికము = ఆకాశమునకు రత్నము, ప్రాశజదువుల పెట్టియ = వేదములకుఁ
 బెట్టె, ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కుజోడు = ఏడుగుఱ్ఱములుగట్టిన రథమునెక్కింప
 యోధుడు, మువ్వేలుపులయిక్క = త్రిమూర్తులకు స్థానము, మొక్కుల

దేవర=నమస్కారములకుఁ బ్రయోజనదేవుఁడు, గాములతేఁడు=గ్రహములకురాజు, జక్కవలతేఁడు=చక్రవాక పక్షులకురాజు, వేయిచేతులతేఁడు = సహస్రకరములుగలరాజు, వెలుగులయొకిమిఁడు=తేజస్సులకధిపతి, చెయువులసాకిరి=కర్మములకుసాక్షి, చాయమగఁడు=ఛాయాదేవికిమగఁడు, మింటి తెరువరి = నభోమార్గముగలవాఁడు, తమ్మివొల్లంటిమగఁడు=పద్మినియనెడుచిన్నదానికిఁజెనిమిటి, పోరనీలైదుమొనగాండ్లుపోవుదారి=యుద్ధమందుఁజచ్చువీరులుపోయెడుమార్గము (అట్టివీరులు సూర్యమండలమును భేదించుకొనిపోవుదురు), జగముచుట్టంబు=లోకబాంధవుఁడు, జమునయ్య=యమునకుఁడండ్రీ, జగముకన్ను=జగత్తునకు శేత్రము- ఈ ౨౯ సూర్యుని పేర్లు. [ప్ర. వి. యముఁడు జముఁడు].

సీ. చట్టుపల్ దెగ గట్లఁగొట్టెడుజెట్టి నూ

అంచులవాలు చేమించుజోదు

దుగబొట్ల పిఱిఁదియైదుకనుంగవలవేల్పు

పాటుతపసియింటిరేపంచకోడి

యొడలిచూపొడయఁ డేక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ

నిక్కువీనులజక్కి ర నెక్కురౌతు

తెల్లయేనుఁగు నెక్కి ర తిరిగెడుదొర తూర్పు

మాగాని యేలెమరమనియకాఁడు

తే. జమిలిపొవంగపదులు జరన్నములు సేసి

నట్టివేలుపు సోమాసీరపెట్టుఁజెట్టు

పొట్టితమ్ముఁడు గల్గిన ర యట్టివేల్పు

నాఁగ నింద్రునిపేల్లొప్పు ర నాగభూష.

17

టీ. చట్టుపల్ దెగ గట్లఁగొట్టెడుజెట్టి=పర్వతములయొక్క అక్కలకు దెగఁగొట్టినదిట్టి, నూఅంచులవాలు చేమించుజోదు = నూలుమొనలుగల

వజ్రాయుధము చేత మించినయోధుఁడు, దుగబొట్లపిఠిఁదియైదుకనుంగవల
వేల్పు=(రెండునున్నలు వెనుకఁగలఁబడు-అనఁగా ౫౦౦, దానికవ ౫౦౦ X ౨=
౧౦౦౦) వేయినేత్రములు గలదేవుఁడు, పాణుతపసియింటిపంచకోడి=
బ్రహ్మర్షి యైనగౌతమునియింటిపంచ నున్నకోడి, ఒడలిచూపాడయఁడు=
శరీరముచేతఁజూచెడిరాజు, ఎక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ=మేఘములను వా
హసములనుగా నెక్కుదిట్ట, నిక్కువీచులజక్కి నెక్కురౌతు=నిక్కుచెవుల
వాహసమును (ఉచ్చైశ్శ్రీమనుగుఞ్జము) నెక్కిడిరాజు, తెల్లయేనుఁగునెక్కి
తిరిగెడిదొర=ఐరావత మను తెల్లయేనుఁగు నెక్కితిరుగునట్టిరాజు, తూర్పుమా
గానియేలెడుమనియకాఁడు = తూర్పురాజ్యము నేలెడియుద్యోగముగల
వాఁడు, జమిలిచౌవంచపదులు జన్నములుచేసినట్టివేలువు-(జమిలి=౨, చౌ
వంచ=౪+౧=౫-౨ X ౫ X ౧౦=౧౦౦) నూలుయజ్ఞములు చేసినదేవుఁడు,
సోమాసిపెట్టుఁజెట్టు=సోమయాజికిఁగల్పవృక్షమువంటివాఁడు, [సోమయాజి-
(వి) సోమాసి] పొట్టితమ్ముఁడు గల్గినయట్టివేల్పు=వామనుఁడు తమ్ముఁడుగా
గలదేవుఁడు- ఈ ౧౨ దేవేంద్రునిపేళ్లు.

ఆ. నీరుపాప గాలినెచ్చెలి యన్నింటి

తిండికాఁడు కప్పుతెరువుజాడ

యంటరానివేల్పు శ జంటమోములసామి

యగ్గి యనఁగ నొప్పు శ ననలుఁ డీశ.

18

టీ. నీరుపాప-ఉడకమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, గాలినెచ్చెలి=వాయు
వునకు మిత్రుఁడు, అన్నింటితిండికాఁడు-సర్వమును భక్షించువాఁడు, కప్పు
తెరువుజాడ-నల్లనిమార్గము గలవాఁడు-కృష్ణవర్త, అంటరానివేల్పు=ముట్టి
శక్యముగానిదేవుఁడు, జంటమోములసామి±రెండుముఖములు గలదేవుఁడు,
యగ్గి - ఈ ౭ అగ్నిపేళ్లు.

తే. జమున్నసైదోడు పెతరులసామి జముఁడు

ప్రాద్దుకొమరుఁడు గుదెతాల్పు శ పోతుజక్కి

నెక్కి యాడెడుబలురౌతు ॥ దక్కిణంపు
సామి యచ నంతకుం నొప్పు ॥ శ్రీమహేశ.

19

టీ. జముననైదోడు=యమునానదీ సహోదరుడు, పెతరులసామి=
పితృదేవతలకు రాజు, పొగ్గొడ్డుకొమరుడు=సూర్యునికుమారుడు, గుదెతాల్పు=
గదను ధరించినవాడు, పోతుజక్కినెక్కి ఆడెడుబలురౌతు=మహిషవా
హనము నెక్కి సంచరించు బలముగలరౌతు, దక్కిణంపుసామి = దక్షిణపు
దిక్కునకు రాజు- ఈ యమునిషేష్ఠు.

ప్ర. వి. గద=గురెయ, పితృ = పెతరులు, యమున=జమున, స్వామి=
సామి, కుమారుడు=కొమరుడు, దక్షిణము=దక్కినము.

ఆ. మూలతేఁడు సోఁకుమూఁకలతేఁడు రే
ద్రిమ్మరీఁడు పొలసుదొండిపోతు
రక్కసుండు నల్లద్రావువాఁ డనఁగను
నర్పతిపేల్లు సెల్లు ॥ నీలకంఠ.

20

టీ. మూలతేఁడు=కోణమందుండెడురాజు, సోఁకుమూఁకలతేఁడు=
రాక్షసులకధిపతి, రేద్రిమ్మరీఁడు=రాత్రియందు సంచరించువాడు, పొలసు
దొండిపోతు=మాంసము భక్షించువాడు-పలాశి, రక్కసుడు (ప్ర. రాక్షసుఁ
డు), నల్లద్రావువాడు=రక్తమును బానముసేయువాడు- ఈ ౬నిగృతిషేష్ఠు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి మెయి తాలుపులసామి
వల్లెతాడుదాల్పు ॥ నీళ్లరాయఁ
డేటిబోటిమగల యెకిమీఁడు పడమటి
దొర యచంగ నొప్పు ॥ వరుణుఁ డీశ.

21

టీ. మేటిసీరు చూలి మెయి తాలుపులసామి=మిక్కిలి బలముగల
సముద్రమునందు పుట్టిన దేహములు ధరించినవానికి (జలజంతువులకు) రాజు,

వల్లెతాడుదాల్పు=పాశమును ధరించినవాడు, నీళ్లరాయడు=ఉదకములకధి
పతి, ఏటి బోటి మగల ఎకిమీడు=నదీ కాంతలకు భర్తలయిన సముద్రము
లకురాజు, పడమటిదొర=పశ్చిమదిక్కునకు రాజు- ఈ ౫ పరుణుని పేళ్లు.

సీ. వడి గలజింకతత్తడి నెక్కునెఱరౌతు

మేటిపాములమేత శ నీటితాత

యొడలితాల్పులపిండు శ కుసు అగుబలియుండు

సోకుదయ్యము మింటిశీచూలి గాలి

కరువలి తెమ్మెర శ గావ్వు పయ్యర యొంటి

మాకులపెరుముస్సు శ మబ్బువిప్పు

సురటివీవులబుట్టు శ సుడిగొట్టు చలినట్టు

బక్కవారలపెనుశబాద యీద

తే. యబ్బురపుదియ్యవిలుకానిశిబ్బరంపు .

దెబ్బపోరుల నలయికశప్రబ్బబోట్ల

గబ్బిగుబ్బలచెమటలశయు బ్బడంచు

గబ్బి నాఁ జను మారుతాశ్శ్యలు వృషాంక.

22

క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును

ధర వినుచూలి యన సోకుశదయ్య మనం బ

య్యర యన గొట్టన నీఁ దనఁ

గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ శ. గాలి యనంగన్.

23

టీ. వడి గలజింకతత్తడి నెక్కునెఱరౌతు=వేగము గలలేడిని వాహ
నముగా నెక్కుఅధికుడయినరౌతు, మేటిపాములమేత=గొప్పసర్పముల
కాహారము, నీటితాత=ఉదకములకు పితామహుడు, ఒడలి తాల్పుల పిండు
కు ఉనుటు అగుబలియుండు = దేహధారుల సమూహమునకుఁ బ్రాణ
మైన బలవంతుడు, సోకుదయ్యము=కనబడక స్పృశించునట్టి (లేక, స్పర్శ

గుణముగల) దైవము, మింటిచూలి=ఆకాశమందుఁ బుట్టువాఁడు, గాలి, కరువలి, తెమ్మెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటిమాక్రికుల పెనుముప్పు=ఒంటి గానున్నవృక్షములకు మిక్కిలి హానిచేయువాఁడు, మబ్బవిప్పు=మేఘములను చెల్లచెదరుచేయువాఁడు, నురఁటివీవులఁబుట్టు=చామరములు వీచుటవలనఁ బుట్టువాఁడు, నుడిగొట్టు=నుడిసి (గుండ్రముగా) కొట్టువాఁడు, చలినట్టు=చలీకి స్థానమైనవాఁడు, బక్కవారలపెనుబాద=చిక్కినవారిని మిక్కిలిబాధ నేయువాఁడు, ఈఁద, అబ్బరపు...గబ్బి=అబ్బరపు-ఆశ్చర్యకరమైన, తియ్య విలుకాని=మస్మగ్గునియొక్క, నిబ్బరంపు దెబ్బపోరుల=మిక్కుట మైనదెబ్బలు గల యుద్ధములయందు (అనఁగా శత్రుక్రీడలందు), అలయికప్రబ్బ=మిక్కిలి యలసటఁజెందునట్టి, బోట్ల-స్త్రీలయొక్క, గబ్బి=గొప్పలైన, గుబ్బల=స్తనములయందలి, చెమటల=చెమటలయొక్క, ఉబ్బు=అతిశయమును, అడంచు=అడఁచునట్టి, గబ్బి=గొప్పవాఁడు వినుచూలి=ఆకాశమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, (*సోఁకుదయ్యము, పయ్యర, గొట్టు ఈఁద, కరువలి, తెమ్మెర, గాలి) -ఈ ౨౨ వాయువులేళ్లు.

క. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కేలిక చాగకాఁడు జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు తత్తడి

నెక్కెడువాఁ డనఁగఁ జను ధనేశుం డభవా.

24

టీ. ముక్కంటి అనుఁగు చెలి = ఈశ్వరునకు అత్యంతస్నేహితుఁడు, వడ చక్కిలిక=ఉత్తరపు దిక్కును ఏలెడివాఁడు, చాగకాఁడు ||పా|| తేగ కాఁడు=త్యాగముగలవాఁడు, జక్కులదొర=యక్షులకురాజు, బల్ రొక్క ము ఎకిమీఁడు=అధిక ధనమునకు అధిపతి, తత్తడినిఎక్కెడువాఁడు=అశ్వము

* వాయువునకు కందపద్యమందలి నామములు 'గొట్టు' అనునదితప్ప తక్కినవెల్ల సీసపద్యమందలివే కాన వీనిని మొత్తమునఁగూర్చుకొనలేదని తెలియునది.

ను ఎక్కునట్టివాఁడు (॥పా॥ మానిసి నెక్కిడువాఁడు=మనుష్యు నెక్కునట్టి
వాఁడు-నరవాహనుఁడు)- ఈ ౭ కు బేరునిపేళ్లు.

క. విడిముడి గలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు గడదేశం గాపరి యా

యొడయందు పాపతొడవుల

నిడియెడివే ల్పనఁగ నొప్పు శ నీశానుఁ డిలన్.

25

టీ.విడిము డి గల వేలుపు చెలి=ధనము గల దేవతకు (కుబేరునకు) స్నే
హితుఁడు, జడముడిజంగంబు=జడముట్లు గలజంగము, కడదేశం గాపరి యా
ఒడయందు=కడపటిదిక్కునకు పాలకుఁడు అగు రాజు, పాప తొడవుల
ఇడియెడివేల్పు=పాములను భూషణములనుగా ధరించినదేవుఁడు - సర్పభూష
ణుఁడు- ఈ ౪ ఈశానునిపేళ్లు.

క. దేవాలయాహ్వాయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు శ గుడి నా వెలయున్

దేవ ల్లన జేజేలనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయు శ గ్రతుభుగభిఖ్యల్.

26

టీ. కోవెల, దేవళంబు, (ప్ర. దేవాలయము), గుడి-ఈ ౩ దేవాలయ
ముపేళ్లు. దేవల్లు (ఏకపదము- దేవర), జేజేలు, వేలుపులు-ఈ ౩ దేవతలపేళ్లు.

ఆ. క్షీతిని బేళ్లు దనరు శ సీద్రంపుపెద్ద బల్

పాపతేఁగు వెన్నుపాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ శ దడవులనిడుపఁగు

చిలువతేఁ డనంగ శ శేషునకును.

27

టీ. సీద్రంపుపెద్ద=కుబుసము గలపెద్ద, బల్పాపతేఁగు=గొప్పసర్ప
రాజు, వెన్నుపానుపు=విష్ణువునకు పలుపు, పుడమితాలుపు=భూమిని ధరిం

చినవాడు, తడవులనిడుపడు=చిరకాలముండు వాడు, చిలువలతేడు=పాములకురాజు. ఈ ౬ శేషునిపేళ్లు.

క. మరునయ్యతేజి పులుగుల

దొర పాములవేటకాడు శ తూరుపునా షేల్

దొరబువ్వ గొన్నలావరి

గరుటామంతుడు డన నొప్ప శ గరుమం డభవా.

28

టీ. మరునయ్యతేజి=మన్మథుని తండ్రియగు విష్ణువునకు వాహనము, పులుగులదొర=పక్షులకురాజు, పాములవేటకాడు=సర్పములనుసంహరించు వాడు, తూరుపునాడు ఏలు దొర బువ్వగొన్నలావరి = పూర్వదిక్కును పాలించు అధిపతియగు ఇంద్రునకు అన్నమైన అమృతమును పుచ్చుకొన్నబలవంతుడు, గరుటామంతుడు (ప్ర. గరుత్మంతుడు)=అధికబలముగల టెక్కలుగల వాడు. ఈ ౭ గరుత్మంతునిపేళ్లు.

ఆ. నల్లవలువతొల్పు శ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న శ వెట్టినీళ్లు

మేలువాడు దుక్కిశాలుదాలుపు తాటి

పడగవా డనంగ శ బలుడు రుద్ర.

29

టీ. నల్లవలువతొల్పు-నల్లనివస్త్రమును ధరించినవాడు, తెల్లనిమైదంట=తెల్లనిశరీరము గలదిట్టి, వెన్నదొంగయన్న=కృష్ణునకు అన్న, వెట్టినీళ్లు మేలువాడు=సురకుబ్రియూడైనవాడు, దుక్కిశాలుదాలుపు - నాగేలు ఆయుధముగా ధరించినవాడు, తాటిపడగవాడు=తాళధ్వజముగలవాడు. ఈ ౬ బలరామునిపేళ్లు.

క. వడముడి యనగా గామపు

కొడు కన నివి రెండు బేళ్లశగు భీమునకుం

బుడమిం గట్టి యనం గ

వృడి యన వివ్వచ్చుఁ డనఁగ శ వాసవి యీశా. 30

టీ. వడముడి, గాడుపుకొడుకు=వాయుపుకుమారుడు-ఈ ౨ భీము
నకుఁ బేర్లు. కట్టి, కవ్వడి (కవవడి=రెండుచేతులచేతను బాణప్రయోగము
చేయువాడు) వివ్వచ్చుడు (బీభత్సశబ్దవికృతి)-ఈ 3 అర్జునుని పేర్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పరవీది యాక

సంబు విను విన్ను మిను మిన్ను శ చదలు నింగి

దివి మొయిలుదారి చుక్కలతెరువు బయలు

గాడ్పుతం డ్రిన నభ మొప్పు శ గరళకంఠ. 31

టీ. వేలుపులత్రోవ=దేవతలకుమాగ్గము, ఉప్పరవీది=పైనుండెడువీధి,
ఆకసంబు (ప్ర. ఆకాశము) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను, చదలు, నింగి,
దివి(ద్యుశబ్దవికృతి. ఇది తత్సమమని బాలవ్యాకరణము) మొయిలుదారి=మే
ఘములకుమాగ్గము, చుక్కలతెరువు బయలు, గాడ్పుతండ్రి=వాయువునకుఁ
పండ్రి- ఈ ౧౪ ఆకాశమునకుఁ బేర్లు.

తే. వెలయు ధరణి జతుర్దిశల్ శ నలుగడ లన

నలరు దచ్చికడ లన దిశాక్షకంబు

దనరు నీరై దుకడలు నా శ దశదిశలును

మాళిధృతగంగ యంగజమదవిభంగ. 32

టీ. నలుగడలు=నాలుగుదిక్కులు. దచ్చికడలు=ఎనిమిది దిక్కులు
ఈరు ఐదు (రెండుఐదుల) కడలు=పది దిక్కులు.

ఆ. తాటిసిడమువానితల్లి కూతురిబిడ్డ

వెన్నునడుగుపాప శ మిన్నువాక

వేల్పుటేలు కడలివెలదుక ముత్రోవ

ద్రిమ్మ రనఁగ నొప్పు శ దివిజగంగ. 33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి = తాలధ్వజుడగుభీష్మనకుఁ దల్లి, కూతురి బిడ్డ = తనకూతురైన లక్ష్మీకిఁ గూతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదమునందుఁబుట్టినచిన్నది, మిన్నవాఁక = ఆకాశమందుండునది, నేల్పుఁజేటు = దేవతల యొక్కనది, కడలి వెలఁదుక = సముద్రునకు భార్య, ముత్తోవదిమ్మరి = మూడుమార్గములఁ దిరుగునది-త్రిపథగ- ఈ 2 ఆకాశగంగకుఁ బేళ్లు.

తే. వేలుపులగారు చొదంతి శ వెల్లయేనుఁ

గనఁగ నైరావతంబున శ కాఖ్య లమరు

వేల్పుదొరతేజి యనఁగను శ వెల్లగుఱ్ఱ

మనఁగ నుచ్చైశ్శ్రీవం బొప్పు శ నంబికేశ.

34

టీ. వేలుపులగారు = దేవతలయొక్క గజము, చొదంతి = నాలుగు దంతములుగలది, వెల్లయేనుఁగు = తెల్లయేనుఁగు-ఈ 3 ను దేవేంద్రునియేనుఁగుని రావతమునకు పేళ్లు. వేల్పుదొరతేజి = ఇంద్రునియొక్క గుఱ్ఱము, వెల్లగుఱ్ఱము = తెల్లగుఱ్ఱము- ఈ 2 దేవేంద్రుని గుఱ్ఱముగఉచ్చైశ్శ్రీనము పేళ్లు.

ఆ. పుడుకుఁదొడుకు వేలుశుపులగిడ్డి వెలిమొద

వనఁగఁ గామధేను శ వలరు చుండుఁ

గల్పకంబు దనరు శ వేల్పుఁజె ట్టివుల

వ్రూను వెల్లవ్రూను శ నా నుమేశ.

35

టీ. పుడుకు తొడుకు = అభీష్టముల నిచ్చెడియావు, వేలుపులగిడ్డి = దేవతలయొక్కయావు, వెలిమొదవు = తెల్లనియావు- ఈ 3 కామధేనువు పేళ్లు. వేల్పుచెట్టు = దేవతలయొక్క వృక్షము, ఈవులవ్రూను = అభీష్టముల నిచ్చువృక్షము, వెల్లవ్రూను = తెల్లని వృక్షము- ఈ 3 కల్పవృక్షమునకుఁ బేళ్లు.

ఆ. అవని గుడుసుకైదు శ వనఁగ వేయంచుల

కైదు వనఁగఁ జుట్టుశగైదు వనఁగ

బటువుగైదు వనంగఁ శ బరంగు సుదర్శన

చక్రమునకుఁ బేళ్లు శ చంద్రమాళి.

36

టీ. గుడునుకైదువు=గుండ్రని ఆయుధము, వేయంచుల కైదువు=వేయి మొనలు గల ఆయుధము, చుట్టుకైదువు=వల యాకృతి గలఆయుధము, బటువుకైదువు=గుండ్రని ఆయుధము- ఈ ౪ విష్ణుచక్రమునకుఁ బేళ్లు.

ఆ. వలమురి యనఁ జుట్టువాలుజోడనఁ గల్గి

కొమ్మమగనిబూరగొమ్మసంగఁ

దనరుఁ బొంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు

ధృతకురంగ ధవళవృషతురంగ.

37

టీ. వలమురి=దక్షిణముగాఁ దిరిగినది, చుట్టువాలుజోడు=సుదర్శనచక్రమునకు జత, కల్గి కొమ్మ మగని బూరగొమ్మ=లక్ష్మీ కాంత భక్తయగువిష్ణుని పూరించువాద్యవిశేషము- ఈ 3 విష్ణుశంఖమునకుఁ బేళ్లు.

తే. రిక్కలనఁ జుక్కలనఁగను శ ఋక్షములకు

నాఖ్యలై యొప్పుఁ దెలుగంటియన్నులనఁగ

నచ్చర లనంగ వేలుపుమచ్చెకంటు

లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య శ లగు గిరీశ.

38

టీ. రిక్కలు (ఋక్షశబ్దమునకు వికృతి), చుక్కలు- ఈ ౨ నక్షత్రములకుఁ బేళ్లు. తెలుగంటియన్నులు=అప్పపాట్లులేని (అనిమిష)స్త్రీలు, అచ్చరలు (ప్ర. అప్పరసలు.), వేలుపు మచ్చెకంటులు-ఈ 3 దేవకాంతలకుఁ పేళ్లు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లొప్పు శ దివమునకును

రాత్రిపేల్లొప్పు రే రేయి శ రాతి రనఁగ

వెలయు చుండును రేయెండ శ వెన్నె లనఁగఁ

జంద్రకకును సమాఖ్యలు శ చంద్రమాళి.

39

టీ. పవలు, పగలు - ఈ ౨ పగటిపేళ్లు. రే, రేయి, రాతి-ఈ 3 రాత్రిపేళ్లు. రేయెండ, వెన్నెల- ఈ ౨ చంద్రక పేళ్లు.

క. మించు లన మెఱుపు లనఁగను
జంచలలకుఁ బేళ్లు దనరు శ *జన మంభోభృ
త్యంచయములఁ బలుకు మొయి
శ్లంచు మొగు శ్లంచు మబ్బు శ లంచు భర్తా. 40

టీ. మించులు, మెఱుపులు - ఈ ౨ మెఱుపులకుఁ బేళ్లు. మొయిళ్లు
మొగుళ్లు, మబ్బులు - ఈ 3 మేఘములపేళ్లు.

క. తొలుచదువులు ప్రాజదువులు
తొలుమినుకులు ప్రామినుకులు శ తొలుపలుకులు ప్రా
బలుకులు పెనుమినుకులు నా
వెలయు శ్రుతులకును బేళ్లు శ విశ్వాధిపతీ. 41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకులు,
తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈ ౬ పదములకును మొదటివిద్యలని యర్థము),
పెనుమినుకులు, ||పా|| పెనుబలుకులు=విస్తార మయిన వాక్యములు-ఈ ౨
పేదములపేళ్లు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం
జదివిన వ్రాసినను వినిన శ జనులకు నిత్యా
భ్యుదయంబు లొసఁగు చుండును
వదలక కాశీనివాసశవాసుఁడు పేర్మిన్. 42

దేవవర్గు సమాప్తము

మానవవర్గు.

తే. పాఱుఁ డనఁగఁ బుడమివేల్పు శ బాఱు డనఁగ
జన్నిగ ట్టన విప్రొండు జగతి శ బరఁగు

* 'జలగరములు రా,ణించుం బలుకంగ మొయి, శ్లంచు' అనిపాఠాంతరము

నొడయఁ జేలిక యెకిమిఁడు ॥ పుడమితేఁడు

తేఁడు దొర సామి యన నొప్పు ॥ నృపతిపేళ్లు. 1

టీ. పాటుఁడు, పుడమి పేల్పు=భూదేవుఁడు, బాఁపఁడు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవాఁడు- ఈ ౪ బ్రాహ్మణుని పేళ్లు. ఒడయఁడు, ఏలిక, ఎకిమిఁడు, పుడమి తేఁడు=భూమికధిపతి, సామి (ప్ర. స్వామి), దొర, తేఁడు-ఈ ౩ రాజు పేళ్లు.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువాం ద్రున బేరు

లన వైశ్యనామముల్ ॥ దనరుఁ గాఁపు

వాండు నా నాలవవాండునా బలిజేవాం

ద్రునఁ జను శూద్రసమాహ్వయములు

వడుగు నా గోచిబాఁపఁడు నాఁగ బ్రహ్మచా

రికిఁ బేళ్లు నడచు ధర్మత్రియందు

నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుతేఁడు గే

స్తున నొప్పుఁ బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు ॥ జడదారి యన వన

వాసి యొప్పు నిల్లువాసి తిరుగు

బోడ తపసి కావీపుట్టగోచులసామి

యన యతీంద్రుఁ డలరు ॥ నలికనేత్ర. 2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువాండు, బేరులు- ఈ ౩ వైశ్య నామములు. కాఁపువాండు, నాలవవాండు, బలిజేవాండు- ఈ ౩ శూద్రునిపేళ్లు. వడుగు, గోచిబాఁపఁడు=కాపీనము గలబ్రాహ్మణుఁడు-ఈ ౨ బ్రహ్మచారికిఁ బేళ్లు. ఆలుబిడ్డలు గలయతఁడు = దారాపత్యములు గల వాఁడు, ఇలుతేఁడు=గృహధిపతి, గేస్తు (ప్ర. గృహస్థు) - ఈ ౩ గృహస్థుని పేళ్లు. అడవిమనికిపట్టు = అరణ్యము నివాసస్థానముగాఁ గలవాఁడు, జడ

దా॥=జడలను ధరించినవాఁడు - ఈ ౨ వానప్రస్థుని పేళ్లు. ఇల్లు వాసి
తిరుగు=ఇల్లువిడిచి తిరుగువాఁడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి=కా
షాయకాపీనములు గలవాఁడు - ఈ ౪ సన్న్యాసి పేళ్లు.

సీ. అమ్మ నాఁ దల్లి నా శ నన్వ నాఁ గన్నది
యన మాత కాఖ్య లా శ నభ్రకేశ
యబ్బ నాయన యయ్య శ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
యన జనకాఖ్య లా శ నగనివేశ
తోడఁబుట్టనఁగ నై శదోడు తోఁబుట్టన
సోదరాహ్వయము లా శ నాదిదేవ
భర్తృసహోదరుభార్యకుఁ దోడితో
డ లన నేరా లన శ నలరు నభవ

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను శ వెలయు చుండు
నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు గిరీశ
జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్యలై శ క్షితిని వెలయు
నప్ప యన నక్క యనఁగఁ జం ద్రార్థమకుట.

3

టీ. అమ్మ (ప్ర. అంబ), తల్లి, అవ్వ, కన్నది - ఈ ౪ మాతృనామ
ములు. అబ్బ, నాయన, అయ్య (ప్ర. ఆర్య), తండ్రీ, అప్ప - ఈ ౪ పితృనామ
ములు. తోడఁబుట్టు, ||పా|| తోడఁబుట్టుగు - తోడఁబుట్టువు, నైదోడు, తోఁ
బుట్టు ||పా|| తోఁబుట్టువు - ఈ 3 సోదరువామంబులు. తోడితోడలు =
తనతో సమానురాలైనతోడలు, ఏరాలు - ఈ ౨ పెనిమిటితోఁ బుట్టినవాని
భార్యకుఁ బేళ్లు. చెలియలు, చెల్లెలు - ఈ ౨ కనిష్ఠకన్యకుఁ బేళ్లు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు శ ముగుద యనన్ ముద్ద
రాలు నా గోల నా శ బేల యనఁగ
గట్టివాయి యనంగ శ గయ్యారి యన తాఁగ

యన ధూర్తసతికి నాశ్వాసము లమరు
నైదువ నాఁగ ముతైదువ నా నయి

దువరాలు నాఁ బుణ్యశ్రయవతి వెలయు
మృతచిరపటికి నాఖ్య శ లెసఁగుఁ బేరంటాలు
నాఁగను జక్కిని శ నా ధరిత్రి

తే. గేన్తురా లనునాఖ్యచే శ గృహిణి వెలయు
నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ
భార్య దనరును దొత్తన శ బానిసె యన
వరపు డన దాసి కాఖ్యలా శ గరళకంఠ.

4

టీ. ముగుద (ప్ర. ముగ్ధ), ముద్దరాలు, గోల, బేల - ఈ ౪ ముగ్ధ
స్త్రీకిఁ బేళ్లు. గట్టివాయి=గట్టినోరుగలది, గయ్యలి, తాఁగ- ఈ ౩ ధూ
ర్తస్త్రీ పేళ్లు. ఐదువ, ముతైదువ, అయిదువరాలు- ఈ ౩ పుణ్యస్త్రీకిఁబేళ్లు.
పేరంటాలు, జక్కిని- ఈ ౨ గతించిన ముతైదువపేళ్లు. గేన్తురాలు (ప్ర. గృ
హస్థురాలు), ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు-ఈ ౪ భార్యకుపేళ్లు. తొత్తు,
బానిసె, వరపుడు- ఈ ౩ దాసికిఁబేళ్లు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ శ గన్యకుఁ బేళ్లొప్పు
జవరాలు కొమరాలు శ జవ్వని యనఁ
దనరు యువతి ప్రోడ శ యన గట్టివయసుది
యనఁ బ్రోడ దాల్చు నీశయాశ్వాసములు
ముసలి మిండలకోర శ ముప్పదియాతేండ్లు
చనినది యనుపేళ్ల శ నెనయు లోల
ముసలిది ముదుసలి శ ముదియ పెద్దన నివి
యాఖ్యలై తనరు వృద్ధాంగనకును

ఆ. చెడిప అంకులాడి శ్ చెడ్డతొయ్యలి వెలి
చవులు గనిన దనఁగ శ్ జార దనరు
నిలను విటులదూత శ్ యెడకాఁడు కుంటెన
కాఁ డనంగఁ దనరు శ్ గరళకంఠ.

5

టీ. కన్నియ, కన్నె - ఈ ౨ పెండ్లికానిపడుచుపేళ్లు. జవరాలు, కొమరాలు, జవ్వని - ఈ 3 యౌవనముగలస్త్రీపేళ్లు. ప్రోడ (ప్ర. ప్రౌఢ), గట్టిపయనుది = దృఢమైనవయస్సుగలది - ఈ ౨ పౌర్ణస్త్రీపేళ్లు. ముసలి, మిండలకోరి, ||పా|| మిండలకోరి, ముప్పదియా టేండ్లుచనినది = ముప్పదియాలు సంవత్సరముల వయస్సుచెల్లినది - ఈ 3 లోలస్త్రీపేళ్లు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, పెద్ద - ఈ ౪ వృద్ధస్త్రీపేళ్లు. చెడిప, చెడినది, అంకులాడి = వ్యభిచరించినది, చెడ్డతొయ్యలి = చెడిపోయిన స్త్రీ, వెలిచవులు గనినది = పరపురుషులతోడి పొందుకొనినది - ఈ ౪ జారస్త్రీపేళ్లు. ఎడకాఁడు; కుంటెనకాఁడు = విటివిటులను సమకూర్చువాఁడు - ఈ ౨ విటులదూతపేళ్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు శ్ వేల్పుకత్తె
లంజె బోగముచాన వెల్లాటకత్తె
పడుపుఁజెలి యాటచేడియ శ్ గడనకత్తె
యనఁగ నివి వేశ్య కాఖ్య తానగని వేశ.

6

టీ. వేల్పుబానిసె = దేవతలకు బానిసె, వెలయాలు = వెలకు వచ్చునట్టి స్త్రీ, వేడ్కకత్తె = వేడుకగలది, లంజె, బోగముచాన = భోగాధ్యమైనస్త్రీ, వెల్లాటకత్తె ||పా|| వెల్లాటకత్తె = మిక్కిలి నాట్యమునుజేయునది, పడుపుఁజెలి = ధనము గడనసేయుస్త్రీ, ఆటచేడియ = నాట్యముచేసెడుస్త్రీ, గడనకత్తె = ధనమును గడించునది - ఈ ౧౦ వేశ్యకుఁ బేళ్లు.

ఆ. వెచ్చకాఁడు బొజుఁగు శ్ వేడుకకాఁడు మిం
డండు ననుపుకాఁడు శ్ మిండగీఁడు
లంజెకాఁడు నా ధరం జనుఁ బల్లవ

నామధేయములు పినాకహస్త.

7

టీ. వెచ్చకాఁడు=ధనవ్యయము చేయువాఁడు, బొజుఁగు (ప్ర. భుజం గుఁడు), వేడుక కాఁడు=విలాసముగలవాఁడు, మిండఁడు, ననుపుకాఁడు=మృదువైనవాఁడు, మిండగీఁడు, లంజెకాఁడు=లంజెగలవాఁడు-ఈ 2 విటుని పేర్లు.

ఆ. కోడెకాఁడనంగ శ గోవాళ్లు నాఁగను
యువజనాఖ్య లొప్పు శ చుండు రెండు
నాగవాస మనఁగ శ నామ మా వేశ్యాజ
నంబుమేళముఘకు శ నంబికేశ.

8

టీ. కోడెకాఁడు=యావనముగలవాఁడు, గోవాళ్లు (గోప + వారలు-ఇదినిత్యబహువచనాంతము)- ఈ 2 యావనవంతుని పేర్లు. నాగవాసము=వేశ్యాజనములమేళము.

సీ. నెలఁతుక క్రాల్గంటి శ పొలఁతుక ముద్దియ
వాలుఁగంటి మగువ శ పడఁతి మడఁతి
చెలి మచ్చెకంటి యుగ్మలి యింతి తొయ్యలి
నవలా కలువకంటిశనాతి గోతి
పూఁబోడి చిగురాకుఁబోడి పైదలి మించుఁ
బోడి ముద్దులగుమ్మ శ పొలఁతి కొమ్మ
ప్రోయా లువిద తీగెఁబోడి చేడియ యించుఁ
బోడి యన్ను వెలంది శ బోటి జోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక శ చామ లేమ

చెలువ యెలనాఁగ చిలుకలకొలికి కలికి

తలిరుబోడి యలరుబోడి శ నెలఁత పొల్లి

గరిత యతివ నా స్త్రీసమాఖ్యలు మహేశ.

9

టీ. నెలఁతుక, క్రాల్గంటి=చంచలములగు నేత్రములు గలది, పాలఁతుక, ముద్దయ, వాలుఁగంటి=వికాల నేత్రములుగలది, మగువ, పడఁతి, ||పా|| పణఁతి, మడఁతి, చెలి, మచ్చెకంటి=మత్స్యములవంటి నేత్రములుగలది, ఉగ్మలి, ఇంతి, నవలా, కలువకంటి = కలువలవంటి నేత్రములు గలది, నాతి, గోతి, పూఁబోఁడి=పుష్పమువలె మృదునైన శరీరము గలది, చిగురాకుఁబోఁడి = చిగురు టాకువలె మృదునైన దేహముగలది, పైదలి, మించుఁబోఁడి=మెఱుపువలెఁ బ్రకాశించు దేహముగలది, ముద్దులగుమ్మ = మురిపెములనిచ్చునది, పాలఁతి, కొమ్మ, ప్రోయాలు, ఉవిద, తీఁగెఁబోఁడి=తీవలె మనోజ్ఞమైన మేనుగలది, చేడియ, ఇంచుఁబోఁడి=చేఱువలె ప్రియమైన మేనుగలది, అన్ను, వెలఁది, బోటి, జోటి, చాన, తెఱవ, వెలఁదుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాఁగ, చిలుకలకొలికి = చిలుకముక్కులవంటి కన్నులకొలుకులు గలది, కలికి, తలిరుఁబోఁడి = చిగురువలె మృదునైన మేనుగలది, అలరుఁబోఁడి = పుష్పమువలె మృదునైన మేనుగలది, నెలఁత, పొత్తి, గరిత, అతివ-ఈ రూప్రీతికిఁ బేర్లు.

తే. చెలిమి నేస్తంబు పొందు నా శ స్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి శ నేస్తకాఁడు

సంగడిఁ డనఁ జెలికాఁ డశనంగఁ దనరు

స్నేహితునకు సమాఖ్యలు శ శ్రీమహేశ.

10

టీ. చెలిమి, నేస్తంబు, పొందు-ఈ 3 స్నేహమునకుఁ బేర్లు. నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాఁడు, సంగడిఁడు, చెలికాఁడు=ఈ 3 స్నేహితు నకుఁ బేర్లు.

సీ. దొంగ తెక్కలికాఁడు శ దొరకోలుసన్నాసి

ముచ్చెత్తుబరికాఁడు శ ముడియవిడుపు

తెరువాటుకాఁడు క శ తైరదొంగ చేవాడి

కాఁడు వల్లడికాఁడు శ కన్నగాఁడు

మునిముచ్చ గడిదొంగ శ యనఁ దస్కు రాఖ్య లోఁ

జెండిపోతు గరాసు శ మొండికట్టై
 టకటొంకు టాటోటు శ టక్కులాడు పిసాళి
 టక్కరి ముడికాడు శ తవళి కాడు
 తే. కల్లరియు గొంటు కై లాటకాడు చెడుగు
 బేరజము కుచ్చితుడు దోసకారి చెనటి
 పాలనుడు నాలి బూతంబు శ పలువ తులువ
 కూళ గడు సన వర్తిల్లు శ గుజనుప్పేళ్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాడు=బండిపోటు వేయువాడు, దొరకోలు
 సన్నాసి=వేషము వేసి నమ్మించి వెనుక సొమ్ము నెత్తుకొని పోవువాడు,
 ముచ్చు, ఎత్తుబరికాడు, ముడియవిడుపు = సొమ్ముముడివిప్పువాడు, తెరు
 వాటుకాడు=దారి కట్టి కొట్టి దోచు కొనువాడు, కత్తెరదొంగ=నగలు
 కత్తిరించుకొనువాడు, చేవాడికాడు = చేతిబలముగలవాడు, పల్లడికా
 డు=కొల్ల పెట్టువాడు, కన్నగాడు=కన్నము వేయువాడు, మునిముచ్చు=
 మునివలెగతవేషము వేసి యేమటించువాడు, గడిదొంగ = ఒళ్ళవెఱిగిన
 దొంగ- ఈ ౧౩ దొంగకు బేళ్లు. జెండిపోతు=మంద బుద్ధిగలవాడు,
 గరాసు, మొండికట్టై=మొండితనముజేయువాడు, టకటొంకు, టాటోటు,
 టక్కులాడు=అబద్ధములాడువాడు, పిసాళి, టక్కరి, ముడికాడు, తవళి
 కాడు=కపటముగలవాడు, కల్లరి=అబద్ధములాడువాడు, గొంటు, కైలాట
 కాడు = మాయోపాయముగలవాడు, చెడుగు, బేరజము, కుచ్చితుడు
 (ప్ర. కుత్సితుడు), దోసకారి, చెనటి, పాలనుడు, నాలిబూతము, పలువ,
 తులువ, కూళ, గడుసు- ఈ ౨౪ కుత్సితుని బేళ్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత శ పట్టి సిసువు కందు
 కూన నిసువు బిడ్డ శ కుట్ట బొట్టై
 యనగ శిశుసమృఖ్య శ లగు గొమరుండు నా
 గొడుగు నా గుమారకుండు వెలయు.

12

టీ. పాప, బుడుత, చిటుత, పట్టి, సినువు, (ప్ర. శిశువు), కందు, కూన, నినువు, బిడ్డ కుఱ్ఱ, బొట్టె - ఈ ౧౧ శిశువు పేర్లు. కొమరుడు, (ప్ర. కుమారుడు), కొడుకు - ఈ ౨ కుమారుని పేర్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును శ వసుధలో గొండుక

వాఁ డనంగఁ బడుచువాఁ డనంగఁ

బిన్నవాఁ డనంగ శ బిన్నవాఁ డనంగను

వినుతగుణసనాథ శ విశ్వనాథ.

13

టీ. కొండుకవాడు - ||రూ|| కొండొకవాడు, పడుచువాడు, పిన్న వాడు, బిన్నవాడు - ఈ ౪ బాలునకు పేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ శ గిట్ట గు జ్జనంగ వా

మను డొప్పఁ జను నపసస్మరిపేళ్లు

వెడఁగు వేదులు వెట్టి శ వీటిడి వేటిడి

వెంగలి వెంబరవి త్తనంగఁ

జతురునకును బేళ్లు శ జాణ దంట వలంతి

వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ

బ్రన్ననివాడు రూపరి చూడఁగలవాడు

చక్కనివాడు నా శ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందరాకారవంతుడు శ సొగసుకాడు

వన్నెకాఁ డన శృంగారి శ వసుధ వెలయు

నంధకునిపేళ్లు చీకు గ్రుశ డ్డనంగ మూఁగ

మూవ యన మూకనామముల్ శ దేవదేవ.

14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుఱ్ఱ - ఈ ౫ వామనుని పేర్లు. వెడఁగు, వేదులు, వెట్టి, వీటిడి, వేటిడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు - ఈ ౭ అపస్మరి పేర్లు. జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి, ప్రోడ, నేర్పరి - ఈ ౬

చతురునకుఁ పేళ్లు. ప్రన్ననివాఁడు=నుందరుఁడు, రూపరి=రూపవంతుఁడు, చూడఁగలవాఁడు, చక్కనివాఁడు = చక్కనైనవాఁడు-ఈ ర సౌందర్యము గలవాని పేళ్లు. సాగనుకాఁడు=సాగనైనవాఁడు, వన్నెకాఁడు=కాంతిగల వాఁడు - ఈ ౨ శృంగారవంతుని పేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి - ఈ ౨ అంధకుని పేళ్లు. మూఁగ, మూవ- ఈ ౨ మూకనామములు.

క. కాయముపేళ్లయి వెలయును

మే యన నొడ లనఁగ మేను శ మెయి యన భోగ్య

ప్రాయము పేళ్లగుఁ బరువము

పాయము జవ్వన మనంగ శ భావజదమనా.

15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ర శరీరము పేళ్లు. పరువము, పాయము, జవ్వనము (ప్ర. యౌవనము)- ఈ 3 యౌవనము పేళ్లు.

తే. నెలులు కురులు వెండ్రుకలు నా శ నెఱక లనఁగఁ

గొప్ప తులు మన వేనలి శ క్రొవ్వెద యనఁ

గేశధమ్మిల్లములు మించు శ కీలుగంటు

క్రొమ్ముడి యనంగఁ గేశబంధ మ్మగు భవ.

16

టీ. నెలులు, కురులు, వెండ్రుకలు, నెఱకలు - ఈ ర కేశములకు పేళ్లు. కొప్ప, తులుము, వేనలి, క్రొవ్వెద (క్రొత్త + వెద) - ఈ ర ధమ్మిల్లమునకు పేళ్లు. కీలుగంటు, క్రొమ్ముడి (క్రొత్త + ముడి)-ఈ ౨ కేశబంధము (అనఁగావెండ్రుకలముడి) పేళ్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ

దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూశ పనఁగ నొప్పు

నాహ్వయము లీక్షణమునకు శ నక్షి కాఖ్య

లలరు గణ గను కన్ను నా శ నభ్రకేశ.

17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు (నెఱి + నొసలు), నుదురు, నెన్నుదురు

(నెటి + నదురు) - ఈ ర ఫాలము పేళ్లు. చూడ్కి, చూపు - ఈ ౨ ఈక్షణమునకుఁ జేళ్లు. కక్ష, కను, కన్ను-ఈ 3 శేత్రమునకుఁ జేళ్లు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా

జానుగు లన నాహ్వయములు శ్రవణంబులకుం

గౌ నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకుఁ శ్ర దరుణేంద్రధరా.

18

టీ. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - ఈ 3 శ్రవణముల పేళ్లు. కాను, నడుము - ఈ ౨ మధ్యమునకుఁ జేళ్లు.

తే. అక్కు టొ మ్మెద బోర నా శ్ర నలరు వక్ష

మాస్యమున కొప్పుచుండు నాశ్ర ఖ్యలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేల్లొప్పునూరువునకుఁ

బెందొడ యనంగఁ గురువు నా శ్ర నందివాహ.

19

టీ. అక్కు, టొమ్ము, ఎది (ప్ర. హృదయము), బోర - ఈ ర వక్ష స్థలమునకుఁ జేళ్లు. మొగంబు (ప్ర. ముఖము), మోర, మోము-ఈ 3 ముఖము పేళ్లు. పెందొడ, కురువు-ఈ ౨ ఊరువునకుఁ జేళ్లు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు శా శ్ర వాయి యనంగఁ

బల్లు పలు నాఁగ దంతంబుశ్రేష్ఠు వెలయుఁ

బెదవి వాతెఱ మోవి యశ్రేష్ఠఁ దనరు

చుండు నోష్ఠంబు శీతాంశుశ్శిండమశాలి.

20

టీ. నోరు, వాయి-ఈ ౨ వదనగుహకుఁ జేళ్లు. పల్లు, పలు-ఈ ౨ దంతము పేళ్లు. బెదవి, వాతెఱ, మోవి-ఈ 3 ఓష్ఠమునకు పేళ్లు.

క. కయి యనఁ గై నాఁగే లనఁ

జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి శ్ర చే నా హస్తా

హ్వయము లగు సన్నపూర్ణా

ప్రియవల్లభ కాశికాపురీవరనిలయా.

21

టీ. కయి, కై కేలు, (నిత్యైకవచనాంతము), చెయి, చై, చెయ్యి, చే-ఈ ౩ హస్తమునకు బేళ్లు.

క. ఎద యన డెందం బనఁగా

మది యనఁగా నెడఁ దనంగ శ్రీ మతి యుల్లము నా
హృదయమునకు నివి యెసఁగును
విదితంబుగ నాహ్వాయములు శ్రీ విశ్వాధిపతీ.

22

టీ. ఎద, డెందము, మది (ప్ర. మతి), ఎడఁద, ||పా|| ఎడ (ప్ర. హృదయము), ఉల్లము-ఈ ౫ హృదయము (మనస్సు) నకుఁ బేళ్లు.

క. లోఁజె య్యన నటచె య్యనఁ

గాఁ జెల్లుం బేళ్లు రెండుశ్రీకరతలమునకుఁ
మీఁజె య్యనఁ పెడచెయ్యును
నాఁ జనుఁ గరచరమభాగశ్రీనామములు శివా.

23

టీ. లోఁజెయ్యి (లోను + చెయ్యి)=లోపలగా నుండెడు చెయ్యి, అటచెయ్యి = లోపలి చెయ్యి-ఈ ౨ కరతలమునకుఁ బేళ్లు. మీఁజెయ్యి (మీఁదు + చెయ్యి)=మీఁదుగానుండెడు చెయ్యి, పెడచెయ్యి=పెడగా నుండెడుచెయ్యి-ఈ ౨ కరచరమభాగము పేళ్లు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు శ్రీ బొజ్జ బొజ్జ యనంగ

నొప్పు చుండు నాఖ్య శ్రీ లుదరమునకు
నాభిబిలమునకును శ్రీ నామధేయము లగు
బొడ్డు నాఁగ మతియుఁ శ్రీ బొక్కి లనఁగ.

24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొజ్జ-ఈ ౫ ఉదరము పేళ్లు. బొడ్డు, పొక్కిలి-ఈ ౨ నాభిబిలమునకుఁ పేళ్లు.

తే. వె న్ననంగను వీపు నా శ్రీ వెనుకమేను

నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు శ నామములుగఁ
బుట్టె తలపాల నాఁ బున్న శ పుటియ నాఁగ
ఫాలమున కాఖ్య లై యొప్పు శ ఫాలనేత్ర. 25

టీ. వెన్ను, వీఁపు, వెనుకమేను-ఈ 3 పృష్ఠభాగము పేళ్లు. పుట్టె, తలపాల, పున్న ||రూ||పునుక, పుటియ-ఈ ౪ కపాలమునకుఁ బేళ్లు.

క. అడు గంజ హజ్జ యనఁగాఁ
బుడమి బదంబునకు నామములు విలసిల్లున్
మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన
నడరు గళంబునకుఁ బే ల్ల శనంగధ్వంసీ. 26

టీ. అడుగు, అంజ, హజ్జ-ఈ 3 పాదమునకుఁ బేళ్లు. మెడ, కుత్తుక, అట్టు, గొంతు-ఈ ౪ గళమునకుఁ పేళ్లు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు శ బోనంబు మెతుకు కూ
డోగిరము పసాద శ మోరె మనఁగ
నన్న మొప్పు జేల శ మలరుఁ బుట్టంబు దు
వ్వలువ చీర కోక శ వలువ యనఁగ. 27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసాదము (ప్ర. పసిసాదము), ఓరెము-ఈ ౮ అన్నమునకుఁ పేళ్లు. పుట్టము, దువ్వలువ, చీర, ||పా|| చీరె, కోక, వలువ-ఈ ౬ వస్త్రమునకుఁ పేళ్లు.

తే. మెసవె నారోగిణ మొనర్చె శ మెక్కెఁ దినియె
గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమలె
సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనముసేసె
ననుట కివి యాఖ్య లై యీశ శ యభ్రకేశ. 28

టీ. మెసవెను, ||పా|| మెసఁగెను, ఆరోగిణమొనర్చెను ||పా|| ఆరోగిణ మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, ఆరగించెను, పసాపడియెను, నమ

38 నటికాంధ్రనామసంగ్రహము - మానవవర్ధు.

లెను, సాపడెను-ఈ ౧౧ భోజనముచేసి ననుటకుఁ జేయు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి

నా నివి ప్రీడాపదంబు శ నామంబు లగుం

బానముసేయుట పేళ్లగు

నానుట త్రావు టనఁ ద్రాగు శ టనఁ గోలు టనన్. 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి - ఈ 3 లజ్జకుఁ జేయు. అనుట, త్రావు ట, ద్రాగుట, గోలుట-ఈ ౪ శానము సేయుటకుఁ జేయు.

ఆ. తలియ పల్లెరంబు శ తెలె హరివాణంబు

తట్టి కంచ మనఁగఁ శ దనరు బాత్ర

చెల్లుఁ జపకమునకుఁ శ బేళ్లు డబ్బుర కోర

గిన్నె యనఁగ రజతశిరినివాస.

30

టీ. తలియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము-ఈ ౬ భోజనపాత్రపేళ్లు. డబ్బుర ||పా|| డబ్బుర, కోర, గిన్నె-ఈ 3=పానపాత్ర.

తే. సతికిఁ బేల్లొప్పు జోత దండము జోహారు

మొక్కు జేజే యనఁగఁ గేళి మొగిచె గొలిచె

నెఱఁగె జేమోడ్చె నన నమశ్శక్తి యొనర్చె

ననుట కిది యాఖ్య లగు నీశ శ యధ్రకేశ.

31

టీ. జోత, దండము, జోహారు, మొక్కు, జేజే-ఈ ౫ నమస్కారము పేళ్లు. కేల్మొగిచెను=చేతులు జోడించెను, కొలిచెను, ఎఱఁగెను, ||రూ|| ఎఱఁగెను, చేమోడ్చెను=చేతులు ముకుళించెను- ఈ ౪ నమస్కారము చేసిన నుటకుఁ జేయు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బసన్నుండఁ బండఁ

బవ్వడించె బరుండెను శ బవ్వళించె

నత్తమ్మలె ననన్ మఱి శ మెత్త సెజ్జ

పఱుపు పా న్పనఁ దగు శయ్య శ్చాలనేత్ర.

32

టీ. పన్నుండెను, ||పా|| పండుండెను, పండెను, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వళించెను, అత్తమిల్లెను-ఈ 2 శయనించెననుటకుఁ బేళ్లు. మెత్త, సెజ్జ (ప్ర. శయ్య), పఱుపు, పాన్పు-ఈ 3 శయ్య పేళ్లు.

తే. ఒప్పు ధ్వనిపేళ్లు రొద యన శ్చ నులిపు నాఁగ
స ద్దనంగను గూత నాఁ శ్చ జప్పు డనఁగ
నలుకు డన రోదనము నేసె శ్చ ననుట కాఖ్య.

లెసఁగు నటచెను వాపోయె శ్చ నేడ్చె ననఁగ.

33

టీ. రొద, ఉలిపు, సద్దు, కూత, చప్పుడు, అలుకుడు-ఈ 4 ధ్వని పేళ్లు. అటచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను-ఈ 3 రోదనముచేసె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. అగుఁ బేళ్లు నీరువ ట్టన

దగ దప్పియు దూప యనఁగ శ్చ దాహంబునకు

నగవు నగు నవ్వు నవు నా

నగు నాఖ్యలు హాసమునకు శ్చ నగజాధీశా.

34

టీ. నీరువట్టు, దగ, దప్పి, దూప - ఈ 4 దాహమునకుఁ బేళ్లు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు-ఈ 4 హాసముపేళ్లు.

క. చాగము నాఁ బుమ కనఁగా

నీగి యనఁగ నిమట యనఁగ శ్చ నీవి యనంగాఁ

దేగము నాఁ బెట్టుమ నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచు శ్చ ధరఁ బరఁగు శివా.

35

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, ఇడుట, ఈవి, లేగము, పెట్టుడు-ఈ 6 త్యాగముపేళ్లు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె శ్చ గలసె నదికె జెందె

బొందె దొరసె గూడె శ్చ నొందె నెనసె

ననఁగ సక్తమయ్యై శ ననుటకు నివి యాఖ్య

లగు గిరీశ యీశ శ యభ్రకేశ.

36

టీ. ఎలసెను, బెరసెను, హత్తెను, కలసెను, అదికెను, చెందెను, పొందెను, దొరసెను, కూడెను, ఒందెను, ఎనసెను-ఈగిరి సక్తమయ్యై ననుటకుఁ బేళ్లు.

ఆ. ఎడసెఁ బాసె వేఱుపడెఁ బురివిచ్చె నా

నలరు భేద మయ్యై శ ననుటపేళ్లు

స్వవశ మయ్యై ననుట శ కవుఁ బేళ్లు లోనయ్యై

నగ్గ మయ్యై ననఁగ శ నసమనేత్ర.

37

టీ. ఎడసెను, పాసెను, వేఱుపడెను, పురివిచ్చెను-ఈ ర భేదమయ్యై ననుటకుఁ బేళ్లు. లోనయ్యైను, అగ్గమయ్యైను - ఈ ౨ స్వాధీనమయ్యై ననుట కుఁ బేళ్లు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యై శ ననుటకుఁ బేళ్లుగ

పడియెఁ జేపడియెను శ బట్టువడియెఁ

జిక్కువడియెఁ దగిలెఁ శ జిక్కెఁ దగుల్పడె

ననఁగ నగనివేశి శ యభ్రకేశ.

38

టీ. అగపడియెను, (అగ్గము పడియెను)=అధీనమయ్యైను, చేపడియెను పట్టువడియెను, చిక్కువడియెను, తగిలెను, ||పా|| తవిలెను, చిక్కెను, తగుల్పడెను-ఈ ౩ గృహీత మయ్యై ననుటకుఁ బేళ్లు.

తే. అనియె నొడివె వక్కాణించె శ నాడెఁ జెప్పె

వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ శ జను వచించె

ననుట కాలించె నాలకింఁ చెను వినె నన

నలరు నవధరించె నటంట శ కాఖ్య లీశ.

39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, అడెను, చెప్పెను, వినిచెను, వ్రాకుచ్చెను పలికెను-ఈ ౪ వచించె ననుటకుఁ బేళ్లు. ఆలించెను, ఆలకించెను, వినెను-ఈ ౩ అవధరించె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. కనియెం జూచెను గాంచెను

గనుగొనె గన్గొనె ననంగఁ శ గలయవి పే తై

చను వీక్షించె శ నటంటకు

ఘనతరగోరాజగమఁ శ కాయజదమనా.

40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుగొనెను, కన్గొనెను-ఈ ౫ వీక్షించె ననుటకుఁ జేస్తు.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు నామంబు లగుచు శ నవని సరిగెదం

జనియెదఁ బోయెద నేగెదఁ

బనివినియెద ననెనున్వృత్తిపలుకులు రుద్రా.

41

టీ. అరిగెదను, చనియెదను, పోయెదను, ఏగెదను, పనివినియెదను-ఈ ౫ కృతగమనుఁడ నయ్యెద ననుటకు చేస్తు.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య శ లగు నిబ్బ డిమ్మడి

జంట దంట దుగయు శ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు

దోయి కవ యనంగ శ ధూతకలుష.

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇమ్మడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి, పాఠంబ, ఇను మడి-ఈ ౫ ద్విగుణమునకుఁ జేస్తు. జోడు, దోయి, కవ-ఈ ౩ మిథునము నకుఁ జేస్తు.

నీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి యొక్కొం డన నగు నేక

వీరు రెం డిరు నాఁగ శ నెనగు ద్వయము

తిగ మూఁడు మూర్ఖాఁగఁ శ దగుఁద్రయి తీవంచ

నలు నాల్గు చౌ యన శ నగుఁ జతుష్క

మెనఁగుఁ జౌవంచ యైత దే ననఁ బంచకం

బా తీరుమూఁ డిత్తిగనఁగ నొప్పు

షట్కంబు ఋషిసంఖ్య త సత చక్కు పగడ యే

డన నొప్పు నప్తసంఖ్యకును బేళ్లు

తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది త దచ్చి యనఁగఁ

బరఁగు నీరాఱు పండ్రెండు త బార యనఁగ

ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు త ధరణియందు

శైలజానాథ ప్రమథసంతచయసనాథ.

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కొండు-ఈ ర ఏకముపేళ్లు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ 3 ద్వయముపేళ్లు. తిగ, మూఁడు, మూరు-ఈ 3 త్రయముపేళ్లు. తీవంచ=మూఁడునొకటియును, నలు, నాల్గు, చా-ఈ ర చతుష్కముపేళ్లు. చౌవంచ=నాల్గునొకటియును, ఏడు, ఏను-ఈ 3 పంచకముపేళ్లు. ఆఱు, ఇరుమూఁడు=రెండుమూళ్లు, ఇత్తిగ (ఇరు + తిగ) =రెండుమూళ్లు-ఈ 3 షట్కముపేళ్లు. సత (ప్ర. సప్త), చక్కుపగడ=ఆఱునొకటియును, ఏడు - ఈ 3 సప్తసంఖ్యపేళ్లు. ఇరునాలుగు=రెండునాల్గులు, ఎనిమిది, దచ్చి-ఈ 3 అష్టసంఖ్యపేళ్లు. ఈరాఱు=రెండాఱులు, పండ్రెండు, బార - ఈ 3 ద్వాదశసంఖ్యపేళ్లు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను త నుతికె వెళ్లె

బాతె బటచెను దొలఁగె ననన్పలుకు లెల్ల

నవనిలోనఁ బలాయితం త డయ్యె ననుట

కాఖ్యలై యొప్పుఁ జంద్రరేఖావతంస.

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఉతికెను, వెల్లెను, పాతెను, పటచెను, తొలఁగెను-ఈ ౮ పలాయితఁడయ్యె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగుదెంచె ననగ నే

తెంచె నన నయ్యె నాగతుఁ

డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య శ్రీ లంబరకేశా.

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుదెంచెను, విచ్చేసెను, అరుగుదెంచెను, (రూ. అరుదెంచెను), ఏతెంచెను (రూ. ఏగుదెంచెను) - ఈ ౬ అగతుండయ్యె ననుటకుఁ జేళ్లు.

తే. నాటినుత నాటనుండియు శ్రీ నాటఁగోలె

నాటఁబట్టి నాడుమొదలు శ్రీ నాగ నాహ్వా

యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య శ్రీ యనుట కవని

వినుతకరుణాసనాథ శ్రీశ్రీవిశ్వనాథ.

46

టీ. నాటినుత, నాటనుండి, నాటఁగోలె, నాటఁబట్టి, నాడు మొదలు - ఈ ౫ తదారభ్య యనుటకుఁజేళ్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాశ్వాసము లమరుఁ

గంటు పగ మచ్చరంబు సూత్ర డొంటమి యన

వలపు కూరిమి మేలు నా శ్రీ నలరుఁ జేళ్లు

మోహమునకును శారదాంబుదనిభాంగ.

47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము (ప్ర. మత్సరము), సూడు, డొంటమి - ఈ ౫ వైరముపేళ్లు. వలపు, కూరిమి, మేలు - ఈ 3 మోహముపేళ్లు.

క. పెనకువ జగడము కయ్యం

బని బవరము కలను చివ్వు శ్రీ యాలము పోట్లా

టన దురము పోరు నాఁగాఁ

జను యుద్ధంబునకుఁ జేళ్లు శ్రీ చంద్రార్థధరా.

48

టీ. పెనకువ, జగడము, కయ్యము (ప్ర. కలహము), అని, బవరము, కలను, చివ్వు, ఆలము, పోట్లాట, దురము, పోరు - ఈ ౧౧ యుద్ధమునకుఁజేళ్లు.

ఆ. సదమదంబుసేసెఁ శ జక్కాడె నుగ్గాడె
 జదిపెఁ బీచమడఁచెఁ శ జంపెఁ గెడపె
 నులుముచేసెఁ ద్రుంచెఁ శ బరిమార్చెఁ దెగటార్చె
 మన్నిగొనియెఁ దునిమె శ మడిపె ననఁగ.

49

తే. హతము గావించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యె
 మనిపె నేలెను బ్రతికించె శ మంచె బోచె
 సాకె నన నొప్పు నాఖ్యలు శ సరివితోడ
 నరయఁ బోషించె ననుటకు శ నంబికేశ.

50

టీ. సదమదంబుసేసెను, చక్కాడెను, నుగ్గాడెను, చదిపెను, పీచ
 మడఁచెను, చంపెను, కెడపెను, నులుముచేసెను, ద్రుంచెను, పరిమార్చెను,
 తెగటార్చెను, మన్నిగొనియెను, తునిమెను, మడిపెను-ఈ ౧౮ పద్యించె
 ననుటకుఁ బేళ్లు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, పోచెను, సాకె
 ను-ఈ ౬ పోషించె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు

పరఁగుఁ మొనకాఁ డనంగ శ బం టనఁగాఁ బో
 టరి యన వడిగలవాఁ డన
 బిరు దన వాడిమగఁ డనఁగ శ భీమకపర్తి.

51

టీ. మొనకాఁడు, బంటు (ప్ర. భటుఁడు), పోటరి, వడిగలవాఁడు,
 బిరుదు, వాడిమగఁడు-ఈ ౬ శూరునిపేళ్లు.

తే. బాసట యనంగఁ దోడ్పాటు శ నా సమాహ్వ
 యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
 నాఖ్యలు శుభంబునకును ల శ గ్గనఁగ బా గ
 నంగ మే లన లెస్స యశనంగ నీశ.

52

టీ. బాసట, తోడ్పాటు - ఈ ౨ సాహాయ్యముపేళ్లు. లగ్గు, బాగు,
 మేలు, లెస్స-ఈ ౪ శుభమునకుఁ బేళ్లు.

టీ. తమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బాగైనది, నాణెమైనది, విన్నాణమైనది, మానైనది, లెప్పైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలునైనది, చెలునైనది, పొనరినయది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొంపయినది, కొమరైనది, గొనబైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది, మెచ్చైనది, మురుపుగలయది, ఒప్పైనది, ఒటపుగలది, అందమైనది, తనతినది, అలరినట్టిది, పరఁగినది, - ఈ 30 మనోజ్ఞమైనది యనుటకు పేళ్లు.

తే. కపుర మనఁ గప్పరం బనఁ శ గప్ర మనఁగఁ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంబూల మొప్పు

వీడియము వక్కలాకులు శ విడెము తమ్ము

లంబు వీడెంబు వీడ్య మశనం బురారి.

55

టీ. కపురము, కష్పూరము, కప్రము, ఈ 3 కర్పూరముపేళ్లు. వీడియము, ||రూ|| విడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్ములము, వీడెము, వీడ్యము-ఈ 2 తాంబూలమునకుఁ బేళ్లు.

తే. వెలయుచుండును సిరి లచ్చి శ కలిమి యనెడు

పేళ్ల సంపద యెద్దడి శ పేదటికము

లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ శ లేమి డనఁగ

నలరు దారిద్ర్యమునకు నాశ్రియలు గిరీశ.

56

టీ. సిరి (ప్ర. శ్రీ), లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 సంపదకుపేళ్లు. ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-ఈ 4 దారిద్ర్యముపేళ్లు.

తే. మగతనం బన గం డన శ మగఁటిమి యనఁ

జౌరుషంబున కాఖ్య లై శ పరఁగుచుండు

నుక్కు చేగ దిటము చేవ శ యుదుటు గట్టి

దిట్ట ముటిది బిగువు నాఁగ శ ధృతికిఁ బేళ్లు.

57

టీ. మగతనంబు, గండు, మగఁటిమి-ఈ 3 పౌరుషము. ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉటిది, బిగువు-౯=దృఢము.

తే. బద్ధు నా బొంకు నాఁగ దబ్బిలు యనంగఁ
గల్గ నాఁగ హుళిక్కి నాఁ శ జెల్లు బేళ్లు
ధర నసత్యమునకును సత్యంబు పరఁగు
నిజ మనఁగ నిక్కువం బన శ నిక్క మనఁగ.

58

టీ. బద్ధు, బొంకు, దబ్బిలు, కల్గ, హుళిక్కి, ||పా|| హుళిక్కి-ర అస
త్యము. నిజము, నిక్కువము, నిక్కము- 3=సత్యము.

క. బెడఁద దెస చేటు చేడ్పా
ట్టొడ వాత్రం బంగలార్పు శ గోరంబు దొసం
గిడుమ వెత క స్తి యంగద
కడగం డ్లనఁ జను విపత్తు శ గోరీరమణా.

59

టీ. బెడఁద, దెస, చేటు, చేడ్పాటు, గొడవ, ఆత్రము, అంగలార్పు,
గోరము (ప్ర. ఘోరము,) దొసఁగు, ఇడుమ, వెత, క స్తి, అంగద, కడగండ్లు
(నిత్య బహువచనాంతము) - ర= విపత్తు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ
గల నుడువులు దనరు చుండు శ గ్రయనామములై
వెలయంగ వంగసము నాఁ
గొల మన వంగడము నాఁగ శ గుల మొప్పు శివా.

60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో (ప్ర. రై)- ర=క్రయము. వంగసము (ప్ర.
వంశము), కొలము (ప్ర. కులము), వంగడము- 3=కులము.

క. క్రమ్మఱ నెప్పటి వెండియు
గ్రమ్మటి తిరుగన్ మఱిన్ మఱిల మగుడను నా
నిమ్మహిఁ బునఁపదంబున
కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు మహీధరచాపా.

61

టీ. క్రమ్మఱ, నెప్పటి, వెండియు, క్రమ్మటి, తిరుగ, మటి, మఱల, మగుడ - ఈ ౮ పునః అనునర్థముగలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా

టాకసా కొకతేప యనగ శ నొకపా రనగా

నొకవిడుత యొక్కతూ కన

నొకతడవ యనంగ మఱియు శ నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు శ నిన్ని పేళ్లు

జగతిఁ బల్మాలు వేమాలు శ సారె పెక్కు

మాలు లెన్నేనిమార్లన శ బరగు నాఖ్య

లగుచు నివి బహువారంబు శ లనుట కీశ. 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకపారి, ఒక విడుత, ఒక్కతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి ||పా|| ఒకమాలు - ౧౦=ఏకవారము. పల్మాలు, వేమాలు, సారె, పెక్కుమాలులు, ఎన్నేనిమార్లు - ౫=బహువారములు (మాటి మాటికి).

తే. త్వరితమున కొప్పు బేళ్లు చెచ్చెరను సరగ

వేగిరము వేగ వేళము శ వెసను వడిగ

గ్రక్కునను గ్రద్దన సనంగ శ గ్రన్న ననగ

గొబ్బునను దిగ్గున సనంగ శ గుధరచాప. 64

టీ. చెచ్చెరను, సరగ, వేగిరము, వేగ, వేళము ||పా|| నైశము, వెసను, వడిగను, గ్రక్కునను, గ్రద్దనను, క్రన్నను, గొబ్బునను, దిగ్గునను - ౧౨=త్వరితము.

క. కలవు వివరింపగా నా

ఖ్యలు వరుస నిర్గమించె శ ననుటకు ధరలో

వెలువడియె వల్లె వెడలెను

వెలలె ననం జత్ప్రకాశ శ విశ్వాధిపతీ.

65

. టీ. వెలువడియెను, వెల్లెను, వెడలెను, వెలలెను- ర=నిర్ణయించెను.

క. వినుతి యొసరించె ననుటకు.

దనరున్ నామంబు లగుచు శ ధంపై నగ్గి

చెను గైవారము సేసెం

గొనియాడెను బొగడె ననంగ శ గొండాడె ననన్.

66

టీ. అగ్గించెను, కైవారము సేసెను, కొనియాడెను, పొగడెను, కొండాడెను- గ=స్తుతించెను.

సీ. చుట్టలు విందులు శ చుట్టాలు బందుగు

లనఁ జను బంధుస శ మాహ్వయములు

వఱలు నన్యఁడు లాతిశ్రవా డనఁగా వింత

వా డనఁగా బెత్తశ్రవా డనఁగ

వ్యాజంబునకు నామశ్రమా నెపం బనఁగ న

నేవ్షించె ననుట కొ శ నెదికె నెమకె

నరసె రోసె ననంగ శ నారసె దడవె నా

గాంక్షకు బేరు లా శ గ్రమముతోడ

తే. గ్రచ్చు కొరిక తమి కొర్క శ యిచ్చు యనఁగ

నెపుడు నెడపక యుడుగక శ యెల్లపు డన

నిచ్చు యనయంబు నాఁగను శ నిచ్చు లనఁగ

దనరు నాఖ్యలు సంతతం శ బనుట కభవ.

67

టీ. చుట్టలు (రూ. చుట్టములు), విందులు, చుట్టాలు, బందుగులు (ప్ర. బంధువులు)- ర=బంధువులు. లాతివాడు, వింతవాడు, పెఱవాడు (ప్ర. పరుడు)-క=అన్యఁడు. నెపము (ప. నిభము)-గ=వ్యాజము. నెదికెను, నెమకెను

అరసెను, రోసెను, అరసెను, తడవెను - ౬=అన్వేషించెను. క్రచ్చు, కోరిక, తమి, కోర్కె, ఇచ్చ (ప్ర. ఇచ్చ)- ౭=ఇచ్చ. ఎపుడును, ఎడపక, ఉడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చ, అనయమును, నిచ్చలు- ౮=సతతము.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె శ ననుటకు నాఖ్యలు

తూకొనె జొచ్చెను శ దూతె ననఁగ

నంఘ్రితాడితుఁ జేసె శ ననుటకుఁ బేళ్లగు

దాచె గాళ్లంగ్రుమ్మె శ దన్నె ననఁగ

నాలస్య మొనరించె శ ననుటకుఁ జెల్లు నా

మమ్ములు తడసెను శ మసలె ననఁగ

ద్యక్తంబు గావించె శ ననుటకు నాఖ్య లౌ

వీడెను వదలెను శ విడిచె ననఁగ

తే. దాఱుమాఱయ్యె వీడ్వడె శ దడఁబడె నన

నాఖ్య లొప్ప విపర్యస్త శ మయ్యె ననుట

కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కాశ్చర్యము లడిచె

గొట్టె మొత్తెను మోఁదె నా శ గుధరనిలయ.

68

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూటెను- ౩=ప్రవేశించెను. తాచెను, కాళ్లంగ్రుమ్మెను, తన్నెను- ౩=కాలితోఁదన్నెను. తడసెను, మసలెను- ౨ అలస్యము చేసెను. వీడెను, వదలెను, విడిచెను- ౩=త్యజించెను. తాఱుమాఱయెన్యు, వీడ్వడెను, తడఁబడెను- ౩=విపర్యస్తమయ్యెను. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోఁదెను- ౪=ప్రహరించెను.

సీ. ముందట నెదుటను శ మ్రొల ముంగల నాఁగ

నాఖ్య లౌ సమ్ముఖ శ మనుట కభిన

యలయిక బడలిక శ యలపు సేద యనంగ

శ్రమమున కాఖ్య లౌ శ శమనదమన

తాళిమి యోరుపు శ తాళిక నాగను

క్షమకు నాహ్వయము లా శ జర్మవసన
తవళి బవంతంబు శ టక్కు దుత్తూరంబు

వెడ్డు నా ఛద్మ మా శ విషమనేత్ర
తే. వెఱ పనగ నెద యనగను శ వెఱ యనంగ
నళు కనగ భీతి కాఖ్యలా శ నసితకంఠ
నిమ్మళం బన నెమ్మి నా శ నెమ్మది యనఁ
దనరుఁ బేళ్లు నిరాతంకశమునకు నీశ.

69

టీ. ముందటను, ఎదుటను, మోలను, ముంగలను- ర=సమ్ముఖమందు.
అలయిక, బడలిక, అలపు, పేద- ర=శ్రమము. తాళిమి, ఓరుపు, తాళిక-
ర=క్షమ. తవళి, బవంతము, టక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డు-ర=కపటము. వెఱ
పు, ఎద, వెఱ, అళుకు- ర=భయము. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది- ర=ని
రాతంకము.

సీ. అసదు కొంచెము సైక శ మలతి యన్నవ చిన్న

నలికంబు సన్నంబు శ నాఁదనర్చు
స్వల్ప మెక్కుడు నాగఁ శ జాల నెంతేనియ
- మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద శ మిక్కిలి యనఁ
బెద్దయు నను నివి శ పేల్లగు భృశముగా
ననుటకు నుత్కట శ మయ్యె ననుట
కగుఁ బేల్లు వెగ్గలం శ బయ్యెఁ గ్రిక్కిరిసె వె
క్కసమయ్యె ననునివి శ క్రమముతోడ

ఆ. సగ్గఁ గుండె డొంకఁ శ దగ్గను సడలెను
గ్రుంగె నుబ్బణంగె శ స్రుక్కె ననగఁ

దనరుఁ బేర్లు క్షీణదశ నొందె ననుటకు
నీశ్వరీసనాథ శ విశ్వనాథ.

70

టీ. అసదు, కొంచెము, కైకము, అలఁతి, అన్నవ, చిన్న, నలికము, సన్నము - ౯=స్వల్పము. ఎక్కుడు, చాలక, ఎంతేనియును, మిగులను, తద్దయును, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయును - ఈ ౯-అధికముగా. వెగ్గలం బయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కస మయ్యెను- ౩-ఉత్కటమయ్యెను. సగ్గను, కుందెను, డొంకెను, తగ్గను, సడలెను, క్రుంగెను, ఉబ్బణంగెను, మ్రుక్కెను-౪=క్షీణదశఁ బొందెను.

ఆ. మించు వాసి మేలు శ మేటి పెచ్చె చ్చన
సధికమునకు నాఖ్య శ లగుచు వెలయుఁ
బనులు నాఁగఁ జెయువు శ లనఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్జమునకుఁ బేర్లు శ చర్మవసన.

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు- ౬=అధికము. పనులు, చెయువులు, చేతలు- ౩=కర్మము.

ఆ. అనిపె ననిచెఁ బనిపె శ బనిచె సంపెను బంపె
బుచ్చె గెలుపు మనియె శ బొమ్మటనియె
ననఁగ నివి సమాఖ్య శ లగును బ్రస్థాపించె
ననెను క్రియకు నీశ శ యభ్రకేశ.

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియెను, పొమ్మటనియెను- ౯=ఫయనము చేయించెను.

తే. కొదవ కొద కుందు తగ్గు తరేక్కువ కొఱంత
వెలితి కొఱ లొచ్చు కడమ నా శ వెలయు న్యూన
సమభిధానము లర సాము శ సగము సవము
నాఁగ నర్థాహ్వయంబు లా శ నాగభూష.

73

టీ. కొదవ, కొద, కుందు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, వెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడమ - ౧౦ = న్యూనము. అర, సాము, సగము, సవము - ౪ = అర్థము.

తే. పేళ్లు పశ్చాత్తనుటకును శ జెల్లు వెనుకఁ
బిదపఁ దర్వాతఁ బదపడి శ పిమ్మట నన
మునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి శ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్య శ తా గిరీశ. 74

టీ. వెనుకను, పిదపను, తర్వాతను, పదపడి, పిమ్మటను - ౫ = అనంతరము. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుతను - ౭ = పూర్వము.

ఆ. పాఱుబోతు పిటికి శ పంద కోఁచ యచంగఁ
బేళ్లు దనరు సమరశీరీరువునకు
దిట్ట యుక్కుతునియ శ గట్టిడెందంబువాఁ
డనఁగ ధైర్యవంతుఁ శ డలరు నీశ. 75

టీ. పాఱుబోతు, పిటికి, పంద, కోఁచ - ౪ = యుద్ధమున వెఱచెడి వాఁడు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిడెందమువాఁడు - ౩ = ధైర్యవంతుఁడు.

తే. పౌఞు చేరువ మొత్తంబు శ బారు తుటుము
దండు పరి గమి కూటువ శ పిండు దాఱు
మూఁక దళమును పేళ్లు సమూహమునకు
భుజగవరహార యవిముక్తశ్రపురవిహార. 76

టీ. పౌఞు, చేరువ, మొత్తంబు, బారు, తుటుము, దండు, పరి, గమి, కూటువ, పిండు, దాఱు, మూఁక, దళము - ౧౩ = సమూహము.

సీ. పూనె నూనెను దాల్చె శ నానెను మోచె నా
వహియించె ననుట కౌ శ నహివిభూష
నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు

వర్షసత్తోఁ దటిమెను శ జరపె వెలిచెఁ
 దోలెను తొప్పె నా శ ద్రుహిణాదిసురనుత
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేరించె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను శ మరలించె నన సమా
 హ్వాయము లై పరఁగు నివర్తితంబు
 తే. చేసె ననుటకు సురమునిశిద్ధసేవ్య
 యడ్డగించెను నా నిల్పె శ ననఁగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు శ నాఖ్య లమరు
 నగనుతానాథ గుహగజాననసనాథ.

77

టీ. పూనెను, ఊనెను, తాల్పెను, ఆనెను, మోచెను - ౫=వహించెను, తటిమెను, పటపెను, వెలిచెను, తోలెను, తొప్పెను. ౫=ఉచ్చాటనము చేసెను. త్రిప్పెను, క్రమ్మఁజేరించెను, మగిడించెను, మరలించెను - ౪=నివర్తితంబుచేసెను. అడ్డగించెను, నిల్పెను, ఆఁగెను - ౩=నివారించెను.

తే. దండ చేరువ సంగడి శ దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్ద డగ్గఱ కుఱంగ
 టండ పజ్జయు నా సమీపాఖ్య లమరు
 రమ్యధవళాంగ కలశనీరధినిషంగ.

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒద్ద, డగ్గఱ, కుఱంగట, అండ, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్) - ౧౨=సమీపము.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట శ నందు నాడ
 నచొట నచ్చొట నక్కడ శ నయ్యెడ నట
 ననఁగఁ దత్ప్రదేశంబునం శ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె భక్తవిధేయ యాశ్రయాసహాయ.

79

టీ. అచ్చట, అచట, అచ్చోట, అందు, ఆడ, అచోట, అచ్చోట, అక్కడ, అయ్యెడ, అట-గ-అప్రదేశంబునందు.

క. ఇరుగెలకుల నిరువంకల

నిరుదెస నిరుచక్కియందు శ నిరుపక్కియలం

దిరుగేవల నిరుగడ ననఁ

బొరిఁ బేల్లగు నుభయపార్శ్వశ్రముల ననుట కజా. 80

టీ. ఇరుగెలకుఁ, ఇరువంకలఁ, ఇరుదెసఁ, ఇరుచక్కియందు, ఇరుపక్కియలందు, ఇరుగేవలఁ, ఇరుగడఁ - 2=ఉభయ పార్శ్వములందు.

క. నవముగ ధరలో నీమా

నవనర్గును వేడ్కఁ జదివీనను వ్రాసిన మా

నవులకు ననవరతంబును

శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు శ చెలువం బొసఁగున్. 81

స్థా వ ర వ ర్గు.

నీ. వలిదిప్ప వడఁకుగుశబ్బలి చలిమిరిమల

గట్టులతేఁడు ముక్కంటిమామ

మంచుకొం డన హిమశ్శ్మధరాఖ్యలు చను

వేలుపుఁగొండ జేరజేలగట్టు

పుత్తడిగుబ్బలి శ పునుకకంచమువాని

విల్లు నా మేరువుశప్పేల్ల వెలయు

వెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండికొండ నాఁ

గైలాసపర్వతాశ్మఖ్యలు సెలంగు

తే. వెలయుఁ దరికొండ కవ్వంపుమల యనంగ

మంధరాఖ్యలు కడపటిమల యనంగ

జుట్టుగొం డనఁ దనరు నీ శ్రీక్షోణియందుఁ

జక్రవాళాది వృషవాహశ్చై లగేహ. 1

టీ. పల్లిదిప్ప = చల్లఁదనముగలకొండ, వడఁకుగుబ్బలి || పా || వణఁకుగుబ్బలి = చలిచే వడఁకునట్లుచేయుకొండ, చలిమిరిమల, గట్టల తోడు = పర్వతములకు రాజు, ముక్కంటిమామ - శివునకుమామ, మంచుకొండ - హిమము గలపర్వతము - 2 = హిమవత్పర్వతము. వేలుపుగొండ, జేజేలగట్టు (ఈ రెండుశ్లోములకును దేవతలపర్వత మని యర్థము), పుత్తడిగుబ్బలి = నువ్వు పర్వతము, పునుక కంచమువానివిల్లు = ఈశ్వరునిధనున్ను - ఈ ర మేరుపర్వతముపేర్లు. వెలిదిప్ప = తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల - శివునిపర్వతము, వెండికొండ = రజతపర్వతము - 3 = కైలాసపర్వతము. తరిగొండ, కప్పంపుమల, (ఈరెండు శ్లోములకుఁ గవ్వమైనపర్వతమని యర్థము) - 4 = మందరపర్వతము. కడపటిమల = కడగానుండెడుపర్వతము, చుట్టుకొండ = భూమిచుట్టునుండెడు పర్వతము - 5 = చక్రవాళపర్వతము.

ఆ. తూర్పుగొండ నాఁగఁ శ దొలుగట్టు నాఁగను

బామపుగుబ్బ లనఁగఁ శ బూర్వశిఖరి

పరఁగుఁ గ్రుంకుమెట్టు శ పడమటికొండ నా

వెలయు నస్తశిఖరి శ విశ్వనాథ. 2

టీ. తూర్పుగొండ, తొలుగట్టు - పూర్వదిక్కునందుండెడు పర్వతము, పొడుపు గుబ్బలి = సూర్యుఁడుదయించెడు పర్వతము - 3 = ఉదయపర్వతము. క్రుంకు మెట్టు = సూర్యుఁ డస్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ 4 = అస్తగిరి.

తే. ఒప్పు గిరివేల్లు మల గట్టు శ తిప్ప మెట్టు

కొండ గుబ్బలి నా మేరుశకుధుచాప

తాయి నాఁ గ ల్లనంగను శ తా యశంగ

శిల కభిఖ్యలు దగు నిల శ శేషభూష. 3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బలి - ౬ = పర్వతము.
తాయీ||రూ||రాయి, కల్లు, తా - ౩ = శిల.

తే. పల్లె కొట్టిక కొట్టిక కుప్పమ్ము నాగ
నూ రనగ గ్రామనామంబు శ లొప్పచుండు
బట్టణంబున కాఖ్యలు శ పరగుచుండు
బోలనగ వీ డనంగను శ శూలపాణి. 4

టీ. పల్లె||పా||పల్లెయ, కొట్టిక, కొట్టిక, కుప్పము, ఊరు - ౪ =
గ్రామము. ప్రోలు, వీడు - ౨ = పట్టణము.

తే. ఉనికిపట్టు తావు శ మనికిపట్టెర విల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు శ తెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాగ శ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేళ్లు శ చంద్రమాలి. 5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, ఇక్క,
నట్టు, తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము - ౧ = నివాసస్థానము.

సీ. తెంకాయ చెట్టన శ తెంకాయమ్రా నస
నారికేళం బొప్పు శ నగనివేశ
మావిమ్రా ననగను శ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్పు శ నభ్రకేశ
యత్తిమ్రా నస మేడి శ యనగ నొదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు శ మేరుచాప
యరటి యనంటి నా శ సంశుమత్ఫలధారు
ణీరుహం బగు ధరణీశతాంగ

తే. యలరు దుంబీశలాటుసమాఖ్య లాను
గంబు సొటకాయ వదరు నా శ గరళకంఠ

తా డనంగను దాడి నాఁ శ దాళిభూరు

హంబునకు నాఖ్య లై యొప్పు శ సంబికేశ.

6

టీ. తెంకాయచెట్టు. తెంకాయమాను - ౨ = నారికేళ వృక్షము. మావిమాను, మామిడిచెట్టు - ౨ = ఆమ్రవృక్షము. అత్తిమాను, మేడి - ౨ = ఉదుంబరవృక్షము. అరటి, అనటి - ౨ = కదళీవృక్షము. ఆనుగము, సోఱకాయ, పదరు - ౩ = సోఱచెట్టు. తాడు, తాడి - ౨ = తాళవృక్షము.

సీ. మొక్క మోక నిసువు శ మొలక మో సనఁగ సం

కురమునకును బేళ్లు శ కుధరచాప

యిగు రనఁ దలిరు నాఁ శ జిగురు నాఁ జివు రనఁ

బల్లవనామముల్ శ పరఁగు నీశ

మా ననఁ జెట్టన శ మ్రాఁ కన భూరుహ

నామధేయము లగు శ వామదేవ

పువు పువ్వ పూ నాఁగఁ శ బుప్పము విరియల

రనఁ గుసు మాఖ్య లై శ యలరు నీశ

తే. గుబురు దట్టంబు జొంపంబు శ గుంపు తఱుచు

నాఁగ నిబిడంబుపేల్లొప్పు శ సందివాహ

వల్లరిసమాఖ్య లగుచు వ శ ర్తిల్లుఁ దీఁగ

తీవ తీవియ తీవె నాఁ శ ద్రిపురనైరి.

7

టీ. మొక్క, మోక, నిసువు, మొలక, మోను - ౫ = అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ౪ = పల్లవము. మ్రాను ||పా|| మాను, చెట్టు, మాను - ౪ = వృక్షము. పువు, పువ్వ, పూ, పుప్పము (ప్ర. పుష్పము), విరి, అలరు - ౬ = కుసుమము. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱుచు - ౫ = నిబిడము. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె ||రూ|| తీఁగె - ౫ = లత.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య శ్రీ లగు చుండు దుద నుద
కొన యనంగ వృక్షకోటరమున
కలరు బేర్లు తొటట శ్రీ తొలి తొట్ట తొట నాగ
నాగహార రజతనగవిహార.

8

టీ. తుద, నుద, కొన - 3 = అగ్రము. తొటట, తొలి, తొట్ట, తొట -
౪ = వృక్షకోటరము.

ఆ. ఇత్తువున కభిఖ్య శ్రీ లీక్షితీ గన్నుల
మ్రాను చెఱకు తియ్యశ్రమా ననంగ
దనరు దవ యనంగ శ్రీ దలవాడె నాగ ద
దగ్రమున కభిఖ్య శ్రీ లగు గిరీశ.

9

టీ. కన్నులమ్రాను = పర్వములుగలకాళి; చెఱకు, తియ్యమ్రాను =
మధురమైన వృక్షము - 3 = ఇత్తువు. దవ, తలవాడె - ౨ = చెఱకుకొన.

క. అగుఁ బేర్లుత్పలమునకుం

దొగ తొవ కల్వ కలు వనంగ శ్రీ దోయడ మొప్పు
దగఁ దమ్మి తామ రనగా
మొగ డన మొగ్గ యన దనరు శ్రీ ముకుళంబు శివా.

10

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ - ౪ = ఉత్పలము. తమ్మి, తామర -
౨ = కమలము. మొగడ, మొగ్గ - ౨ = ముకుళము.

తే. ఎనఁగుఁ జెందొన చెందొగ శ్రీ యెఱ్ఱగలువ
యనంగ రక్తోత్పలంబు రక్తాబ్జ మొప్పు
నిలను గెందమ్మి కెందామ శ్రీ రెఱ్ఱదామ
రనంగఁ జెందమ్మి చెందామ శ్రీ రన మహేశ.

11

టీ. చెందొన, చెందొగ, ఎఱ్ఱగలువ - 3 = రక్తోత్పలము. కెందమ్మి

(కెంపు + తమ్మి), కెందామర (కెంపు + తామర), ఎట్టదామర, చెందమ్మి, చెందామర - ౫ = రక్తాబ్జము.

క. గొడువు గొడు గెల్లి యనఁ జె
న్నడరును ఛత్రంబు కేతనాహ్వయము లగున్
సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ
బడగ యనన్ డా లనంగఁ శ బర్వతధన్వీ. 12

టీ. గొడువు, గొడుగు, ఎల్లి - 3 = ఛత్రము. సిడెము, టెక్కెము, పడగ (ప్ర. పతాక), డాలు - ౪ = కేతనము.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగా
మఱు వనఁగాఁ జా టనంగ శ మా టన వరుసం
బరఁగు ని వెల్ల నగోచర
ధరణీనామంబు లగుచు శ దర్పకదమనా. 13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు - ౫ = కన్నుల కగపడనిప్రదేశము.

క. పొనఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ
గన వనఁగాఁ బూరి యనఁగ శ గడ్డి యనంగా
వసుమతిలో నెన్నంబడు
ససి సస్సిము పై రనంగ శ సస్యం బభవా. 14

టీ. పులు, కసపు (ఘాసము), పూరి, గడ్డి - ౪ = తృణము. ససి, సస్సిము (ప్ర. సస్యము), పైరు - 3 = సస్యము.

ఆ. తెలుపు తెల్ల వెల్ల శ తెలి వెలి నాఁగ నా
హ్వయము లమరు ధనభవర్ణమునకుఁ
గప్పు నలుపు నల్ల శ కఱ యన న్నాఖ్య తా
నీలవర్ణమునకు శ నీలకంఠ. 15

టీ. తెలుపు. తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ౫ = ధవళవర్ణము. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ ||పా|| కటి - ౪ = నీలవర్ణము.

ఆ. కెంపు తొగరు తొవరు శ కెంజాయ యెఱు పెఱు
యనఁగ నరుణకాంతి శ కాఖ్య లయ్యె
నళది పసుపుచాయ శ యనఁగ హరిద్రవ
గ్గమున కాఖ్య లగుఁ బినాకహస్త. 16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ, (కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎఱు-౬=అరుణకాంతి. అళది (రూ. హళిది), పసుపుచాయ - ౨ = హరిద్రవర్ణము.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు శ నామంబు లగు చుండు
బసరుచాయ యనఁగ శ బచ్చ యనఁగ
వన్నె డాలు రంగు శ వన్నియ జిగి జోతి
చాయ యనఁగ బరంగు శ జగతిఁ గాంతి. 17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ - ౨ = శ్యామవర్ణము. వన్నె, డాలు, రంగు, వన్నియ (ప్ర. వర్ణము), జిగి, జోతి (జ్యోతిస్సు), చాయ (ప్ర. ఛాయ) - ౭=కాంతి.

తే. మానికము లన రతనముల్ శ నా నెసంగు
నవని మాణిక్యములకు సమాహ్వయములు
మెఱుఁ గుంగను నిగ్గు నా శ మెఱయు చుండు
నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి శ నభ్రకేశ. 18

టీ. మానికములు (ప్ర. మాణిక్యములు), రతనములు (ప్ర. రత్నములు) - ౨ = మాణిక్యములు. మెఱుఁగు; నిగ్గు - ౨ = ఎక్కువైనకాంతి.

తే. ఒడధిపే శ్లగు మున్నీరు శ కడలి సంద్ర
యనఁగ మమఁ గన ముడుపు నా శ హృదము దనరుఁ

బరఁగు నాఱవసంద్రంబు శ పాలవెల్లి

జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా శ క్షీరజలధి.

19

టీ. మున్నీరు, కడలి, సంద్రము (ప్ర. సముద్రము) - 3 = సముద్రము.
మడుగు, మడుపు - ౨ = హ్రదము. ఆఱవసంద్రము, పాలవెల్లి, జిడ్డుకడలి,
పాల్కడలి - ౪ = క్షీరసముద్రము.

క. నంజె యన మడి యనంగను

మంజులకేదారభూసమాఖ్యలు వెలయుం

బుంజె యన జేను పాల మఱ

గం జను మరుభూమిపేర్లు శ కాయజదమనా.

20

టీ. నంజె, మడి - ౨ = కేదారభూమి. పుంజె, చేను, పాలము - 3 =
మెట్టభూమి.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగు

బొటియ కలుగు లాఁగ బొక్క శ బొంద యనంగా

దరి యొడ్డు గట్టనంగా

బరఁగుం దీరంబు పేర్లు శ ప్రమథగణేశా.

21

టీ. బొటియ, కలుగు, లాఁగ, బొక్క, బొంద-౩ = బొంద. దరి,
ఒడ్డు, గట్టు-3 = తీరము.

తే. అస లనంగను తొంపి నా శ నడు సనంగ

బురద నా నొప్పు గర్దమంబునకు బేర్లు

భూమికి సమాఖ్య లగు బువి శ పుడమి నేల

మన్న పంటవలంతి నా శ మదనదమన.

22

టీ. అసలు, తొంపి, అడుసు, బరద-౩ = అడుసు. బువి (ప్ర. భువి),
పుడమి, నేల, మన్న, పంటవలంతి = పంటలకు స్థానము-౩ = భూమి,

తే. జగితె యనంగ నరుగు నాంగ శ జగతి నాంగ
దిన్నె యన వేది కాఖ్యలై శ యెన్న దనకు
మి ట్టనంగను మెరక నా శ మిట్ట యనంగ
నున్నతక్షితి కాఖ్యలై శ యొప్పు నభవ.

23

టీ. జగితె||పా|| జగితె, అరుగు, జగతి, తిన్నె-ర=వేదిక. మిట్ట, మెరక, మిట్ట-3=ఉన్నతప్రదేశము.

తే. తనరు నిశ్రేణి తాప నిశ్చైన యనంగ

దెప్ప తే పనునాఖ్యల శ నొప్పు బలము
పరగు నో డన గల మన శ దరణి ధరణి
దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర శ ధవళగాత్ర.

24

టీ. తాప, నిశ్చైన-౨=నిశ్రేణి. తెప్ప, తేప-౨=ప్లవము. ఓడ కలము-౨=తరణి, అనంగానావ.

తే. కార్ముకం బొప్పు విల్లు సింగాణి యనంగ
దూణ మొప్పు బత్తలిక నా శ దొన యనంగ
దరకసం బన బొది యన శ దనరు శరము
కోల ములి కమ్ము తూపు నా శ శూలపాణి.

25

టీ. విల్లు, సింగాణి-౨=ధనుస్సు. బత్తలిక, దొన, తరకసము, పొది-ర=అమ్మలపొది. కోల, ములికి, అమ్మ, తూపు-ర=శరము.

తే. తనరు బేల్లు తనుత్రాణమునకు గత్త
శంబు జోడు జిరా దుప్పటంబు బొంద
శం బనంగ నాఖ్య లగు శతాంగంబునకును
దేరు నా సరదము నాంగ శ మేరుచాప.

26

టీ. కత్తళము, జోడు, జిరా, దుప్పటము, బొందళము-౫ = కవచము. తేరు, అరదము (ప్ర. రథము) -౨=రథము.

క. కన్నా కన్నను దలక

ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి శ యన్నను ధరలో
నిన్నియు శ్రేష్ఠముపే త్లె

యెన్నంబును రాజసభల శ నిభదై త్యహారా.

27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-3=శ్రేష్ఠము.

క. సొమ్మనఁ దొడ వనఁగా రివ

ణమ్మన నగుఁ బేర్లు భూషణమ్ములకును హా
రమ్ములకును నగుసభిధా

నమ్ములు పేరు లన సరులు శ నా శితికంతా.

28

టీ. సొమ్మ, తొడవు, రవణము-3=భూషణములు. పేరులు, సరులు-
౨=హారములు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు శ సరు లనంగ

నామధేయంబు లగుఁ బుష్పదామములకు

వాసనకు నాఖ్య లై యొప్పు శ వలపు కంపు

తావి కమ్మన యనఁగఁ గాశత్యాయనీశ.

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు-౪-పుష్పదామములు. వలపు,
కంపు, తావి, కమ్మన-౪=వాసన.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగ

విడిముడి యన రొక్క మనఁగ శ వి త్తంబునకుం

బుడమిని నామము లగు నివి

యుగురాజకళావతంస శ యురగాభరణా.

30

టీ. ఒడమె, సొమ్మ, విడిముడి, రొక్కము (ప్ర. రుక్మము), -౪=
వీక్షము-అనఁగా ధనము.

తే. మచ్చు లన మిద్దె లనంగను శ మాడుగు లన
దారునిర్మితగేహముల్ శ దనరు చుండు
బరంగు సౌధంబు మేడ యుత్పత్తిగ యనంగ
నాగకేయూర మానిమాశనసవిహార.

31

టీ. మచ్చులు, మిద్దెలు, మాడుగులు||పా||మాడువులు-3= దారునిర్మిత
గృహములు. ఉత్పత్తిగ (ప్ర. ఉపకారిక), మేడ-౨=సౌధము.

తే. పెట్టి యన మందసం బర శ బెట్టె యనంగ
బెట్టియ యనంగ బేటికాశభిఖ్య లమరు
మోడనంగను మోటు నా శ మొద్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు శ విశ్వనాథ.

32

టీ. పెట్టి (ప్ర. పేటి), మందసము (ప్ర. మంజూష), బెట్టె, పెట్టి
య-౪=పేటిక. మోడు, మోటు, మొద్దు-3=స్థాణువు.

అ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు శ విప్పు తనర్పు నా
వెడద విరివి పఱపు శ వెడలు పనంగ
దీర్ఘమునకు నామశ్లేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాపు నిడివి శ నిడు పనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడద, విరివి, పఱపు, వెడలుపు-౬=విస్తృతము.
నిడుద, చాపు, నిడివి, నిడుపు-౪=దీర్ఘము.

అ. ఈడు దినుసు సాటి శ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాది యుద్ది శ జత తరంబు
పురుషు నాంగ సద్మశమున కివి యాఖ్య లౌ
వివిధగుణసనాథ శ విశ్వనాథ.

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాది,
ఉద్ది, జత, తరము, పురుషు-౧౩=సమానము.

తే. పసిడి బంగరు బంగారు శ పైడి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ శ స్వర్ణ మమరుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుండన మనం గ
డాని యపరంజి నా గజశదానవారి. 35

టీ. పసిడి, బంగరు, బంగారు, పైడి, పొన్ను ||దూ||హొన్ను,
జాళువా, పుత్తడి-2=స్వర్ణము. కుండనము, కడాని, అపరంజి-3=పుటము
దీరిన బంగారము.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ శ చిదురుప వ్రక్క పా
లనంగ ఖండమునకు శ నాఖ్య లమరుఁ
బ్రోగు కుప్ప వామి శ ప్రోవు తిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు ధశరాశతాంగ. 36

టీ. చిదుర; తునుక, తునియ, చిదురుప, వ్రక్క, పాలు-౬=ఖండము.
పోగు, కుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-౭=రాశి.

క. ఈస్థావర వర్గం గమ
నాస్థా వినఁ జదువ వ్రాయ శ నవనీస్థలిలో
నాస్థానికృప నఖిలశు
భస్థితులును జనుల కొదవు శ భాసురలీలన్. 37

—
తి ర్య గ్వ ర్గము.

నీ. వెడదమోముమెకంబు శ జడలమెకం బేనుఁ
గులగొంగ మెకములశొలముసామి
తెల్లడాలుమెకంబు శ తెఱనోటిమెకము సిం
గంబు నా బొబ్బమెకం బనంగఁ

బరఁగును మృగరాజు శ పసిదిండి పులి మెకం

బులతిండిపోతు చాఁజలమెకంబు

మువ్వన్నె మెక మన శ నివ్వసుంధరయందు

వ్యాఘ్రంబునకు సమాశ్చ్యలు చెలంగు

ఆ. బుట్టకూడుదిండిపో తన వెనుకచూ

పులమెకంబు నాఁగ శ నెలు వనంగ

నెలుఁగు నాఁగ మోరతెలుపుమెకంబు నా

భల్లుకంబు దనరు శ ఫాలనేత్ర.

1

టీ. వెడఁదమోము మెకము=విశాలముఖముగల మృగము, జడలమెకము =జడలు గలమృగము, ఏనుఁగులగొంగ=గజములకు శత్రువు, మెకములకొలము సామి=మృగకులాధిపతి, తెల్లడాలు మెకము=ధవళకాంతిగలది, తెఱనోటి మెకము = తెఱచియుండెడు నోరు కలది, సింగము, (ప్ర-సింహము);బొబ్బ మెకము=బొబ్బలువేసెడుమృగము -స=సింహము. పసిదిండి=పశువులను భక్షించునది, పులి, మెకంబులతిండిపోతు=మృగములను భక్షించునది, చాఱల మెకము=చాఱలుగలమృగము, మువ్వన్నె మెకము=మూఁడువన్నెలుగలమృగము-గ=వ్యాఘ్రము. పుట్టకూడుదిండిపోతు=పుట్టకూడుతినునది, వెనుకచూపుల మెకము=పశ్చాద్దృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుఁగు, మోరతెలుపు మెకము=ముఖమందు తెలుపుగలమృగము-గ=భల్లుకము.

క. పలుగొమ్ములమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ శ నేనుఁ గనంగఁ

బలువంజమెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌ రనంగఁ శ గరి యొప్పు శివా.

2

టీ. పలుగొమ్ములమెకము=దంతములే కొమ్ములుగాఁగలమృగము, ఎక్కుడుమెకము=అధిష్ఠింప యోగ్యమైనమృగము, ఏనుఁగు, బలువంజమెకము

(బలుపు + అంజ + మెకము) ||పా|| బలుహజ్జ మెకము = బలునైనపాదములుగల మృగము, చేగలమెకము = హస్తము(అనగా తొండము) గల మృగము-కరి, గౌరు-౬ = గజము.

తే. వాజికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి శ వారువంబు

మావు గుఱ్ఱంబు తట్టువ శ వాపురంబు

కత్తలాని బాబా జక్కి శ తత్తడి యన

విగతభవచాశ కాశీనిశవేశ యీశ. 3

టీ. తేజి, వారువము, మావు, గుఱ్ఱము, తట్టువ; వాపురము, కత్తలాని, బాబా, జక్కి, తత్తడిగిం = ఆశ్వము.

క. తగ రేడిక పొట్టే లన

నగు మేషసమాఖ్య లెనిమిదడుగులమెక మే

నుఁగుగొంగసూ డనంగా

జగతిక శరభాఖ్య లొప్పు శ జంద్రార్థధరా. 4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు-3 = మేషము. ఎనిమిదడుగుల మెకము = అష్టపాదములుగల మృగము, ఏనుఁగుగొంగసూడు = సింహమునకు విరోధి-౨ = శరభమృగము.

క. సంగతి నుష్టాఖ్యలు నొ

ప్పెం గడు నొంటె లన లొట్టిపిట్ట లనక సా

రంగాఖ్య లలరు నిఱ్ఱు ల

నంగా జింక లన లేళ్లు శ నా సర్వజ్ఞా. 5

టీ. ఒంటెలు, లొట్టిపిట్టలు-౨ = ఉష్ప్రము. ఇఱ్ఱులు, జింకలు, లేళ్లు-3 = సారంగములు.

క. నులిగొమ్మలమెక మి ఱ్ఱన

నిల మృగమున కొప్పు బేళ్లు శ మృగి లేడి యనక

వెలయును రెంకిక దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ శ్రీ యంబరకేశా.

6

టీ. నులిగొమ్ములమెకము = మెలిగా నుండెడుకొమ్ములు గలమృగము, ఇట్టి - ౨ = మగజింక. లేడి = ఆడుజింక. జింక-అను నది యారెంటికిని బేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ శ్రీ పసి యనంగఁ

బశువులకును సమాఖ్యలై శ్రీ పరగు నాల

పోతు బసవఁడు గిబ్బి యాబోతు తనంగ

వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు శ్రీ వృషభవాహ.

7

టీ. పనులు, తొడుకులు, పసరములు||పొ||పసలములు; పసి-ర = పశువులు. ఆలపోతు = పశువులకుఁ బతి, బసవఁడు, గిబ్బి, ఆబోతు-ర = వృషభము.

నీ. తొట్టుపట్టు లనంగ శ్రీ దొడ్లనఁగా నివి

గోష్ఠదేశమునకు శ్రీ గొఱలు నీశ

కదుపులు మొదవులు శ్రీ పదువులు మందలు

నా ధేనుగణ మొప్పు శ్రీ నగనివేశ

యలరు నాఖ్యలు లేగ శ్రీ లనఁ దూడ లనఁ గ్రేపు

లన వత్సములకును శ్రీ ధనదమిత్ర

యా వనఁగా గిడ్డి శ్రీ యనఁ దొడు కన మొద

వన ధేనునామముల్ శ్రీ దనరు నభవ

తే. యుక్షమునకు సమాఖ్యలై శ్రీ యొప్పు చుండు

గిత్తి యెద్దనఁ గోడె నా శ్రీ గృత్తివాస

యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య శ్రీ యలరు చుండు

శైలజానాథ ప్రమథసంఘచయసనాథ.

8

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ౨ = గోవు లుండెడు స్థానము. కడుపులు, మొదవులు, పదువులు, మందలు - ౪ = ధేనుసమూహము. లేగలు, దూడలు, కేరీపులు - ౩ = వత్సములు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు, మొదవు - ౪ = గోవు. గిత్త, యెద్దు; కోడె - ౩ = ఉక్షము. ఆలు = ధేనువులు.

తే. అలరుఁ గుందేలు చెవులపో శ తనఁగ శశక

మొప్పుఁ బొడలమెకంబు నా శ దుప్పి యనఁగఁ

గాఱుకొమ్ములమెక మనంగను ధరిత్రి

రామనామమృగంబు ధరరాశతాంగ.

9

టీ. గుందేలు, చెవులపోతు - ౨ = శశము. పొడలమెకము = మచ్చలుగలది, దుప్పి, కాఱుకొమ్ములమెకము = సాంద్రశృంగములు గలమృగము - ౩ = రామనామమృగము.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కిరింత దున్న

యనఁగ మహిషంబునకు సమాశ్వాసము లమరుఁ

బరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు శ బట్టె లెనుము

లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు శ ధనదమిత్ర.

10

టీ. దుంత, ఎనుపోతు, జమునెక్కిరింత = యమునివాహనము, దున్న - ౪ = మహిషము. ఎనుపెంట్లు, (ఎనుము + పెంట్లు), గేదెలు, బట్టెలు, ఎనుములు - ౪ = మహిషి.

తే. పక్కి పులుఁగు పిట్ట యనంగఁ శ బక్షి యొప్పు

గఱులు తొక్కలు చట్టుప శ లెఱక లనఁగఁ

బక్షముల కివి పేళ్లగుఁ శ బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక శ లనఁగ నీశ.

11

టీ. పక్కి (ప్ర. పక్షి), పులుఁగు, పిట్ట - ౩ = పక్షి. గఱులు, తొక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు - ౪ = పక్షములు. లావులు, ఈఁకలు - ౨ = పర్ణములు.

సీ. తొలకరి కలుగుపుల్లులు నల్వతేజలు
 పాలు నీరును నేరుపఱుచుపులుగు
 అంచలు తెలిపిట్ట శ్రీ లన నొప్పు హంసలు
 క్రౌంచముల్ దనరారు శ్రీ గొంచ లనంగ
 గొక్కరా లనంగను శ్రీ గొక్కు లనంగను
 గొక్కెర లనంగను శ్రీ గొంగ లనంగ
 బరగు నభిఖ్యలు శ్రీ బకవిహంగములకు
 నట్టువపులుగు నా శ్రీ జుట్టు పులుగు
 తే. నాగ నె మ్మన నెమిలి నా శ్రీ నమ్మి యనంగ
 గేకికి సమాఖ్య లగు జంచరీకములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి శ్రీ యనంగ దేటి
 యనంగ దుమ్మెద నా నీశ శ్రీ యభ్రకేశ. 12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లులు=వర్షాకాలమునకు బరాజ్మఖములయ్యెడు పక్షులు, నల్వతేజలు=బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలునీరును నేరుపఱుచు పులుగులు=క్షీరోదకములను వేరుపఱుచు నట్టిపక్షులు, అంచలు (ప్ర. హంసలు), తెలిపిట్టలు=తెల్లనిపక్షులు - ౫ = హంసలు. క్రౌంచలు(ప్ర. క్రౌంచములు)-౧=క్రౌంచపక్షులు. కొక్కరాలు, కొక్కులు, కొక్కెరలు, కొంగలు-౪=బకములు. నట్టువపులుగు=నాట్యమును జేయుపక్షి, జుట్టుపులుగు=సిగ గలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి-౫=కేకి. జమిలిముక్కాలి=ఆటుపాదములు గలది (=షట్పదము), తేటి, తుమ్మెద-౩=భ్రమరము.

తే. పరగు నొడ్డిలు కూకీలు శ్రీ పల్లటీలు
 పావురాలును బకదార్లు శ్రీ పావురములు
 నాగ గలరవపక్షి బృహదములపేర్లు
 పంకజాక్షసన్నిత శ్రీ ఫాలనేత్ర.

టీ. ఒడ్డిలు, కూకిలు, పల్లటీలు, పావురాలు (ప్ర. పారావతములు),
బక దార్లు, పావురముల్లు = కలరవపక్షులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువులశ్రవులుఁ గనంగఁ
జిగురువిల్కానితేజి నాఁ శ దొగరుముక్కు
పులుఁ గనఁగ బచ్చతెక్కలశ్రవులుఁ గనంగఁ
జిలుక యస నొప్పుఁ గీరంబు శ శ్రీమహేశ. 14

టీ. చదువులపులుఁగు = చదువులు గలపక్షి, చిగురువిలుకాని తేజి = మన్మ
థునివాహనము, తొగరుముక్కుపులుఁగు = ఎఱ్ఱని ముక్కుగలపక్షి, పచ్చతె
క్కలపులుఁగు = పచ్చని తెక్కలుగలపక్షి, చిలుక - గ = కీరము.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంకపిట్ట యనఁగఁ
భరఁగు శాఠిక యేఱింత శ పనులపోలి
గాఁడు కూకటిమూఁగ నాఁగను జెలంగు
నిల భరద్వాజవిహగంబు శ నీలకంఠ. 15

టీ. బట్టికాఁడు || పా || బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట - ౨ = శాఠిక.
ఏఱింత, పనులపోలిగాఁడు, కూకటిమూఁగ - ౩ = భరద్వాజపక్షి.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా శ సాశ్వ మనఁగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టై శ యనఁగ వేస
డం బనఁగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు మహాశసేనజనక. 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, గణుజు, జలకట్టై, వేసడము,
గిడ్డు, ఓరణము - ౪ = శ్వేనవిశేషములు.

తే. కోటఁ డనఁగను గూబ నా శ ఘూక మమరుఁ
జిలుతగూబ యనంగఁ బ్రసిండికంటి
యనఁగ సకినాలపులుఁ గన శ నలరు చుండుఁ

బృధివిఁ గనకాక్షి యనుపక్షి శ్రీమహేశ.

17

టీ. కోటఁడు, గూబ=ఘూకము. చిటుతగూబ = చిన్నగూబ, పసిడికంటి = బంగారమువంటి నేత్రములుగలది, సకినాలపులుఁగు = శకునములపక్షి-3=కనకాక్షి యనుపక్షి.

తే. పాము సప్పంబు నిడుపఁడు శ పడగదారి

గాలిమేతరి విసదారి శ కానరాని

కాళ్లయది చిల్వ వీనులకంటి పుట్ట

పెట్టెపట్టె జను నహిశేషేష భర్గ.

18

టీ. పాము, సప్పంబు (ప్ర. సర్పము), నిడుపఁడు=చిరకాలముగానుండునది, పడగదారి=పడగనుధరించినది, గాలిమేతరి = వాయుభక్షణము సేయునది, విసదారి=విషమును ధరించినది, కానరానికాళ్లయది=అదృశ్యపాదములుగలది, చిల్వ, వీనులకంటి=చెవులే కన్నులుగాఁ గలది, పుట్టపెట్టెపట్టె = వస్త్రీకమును బెట్టెయును నివాసముగాఁ గలది-౧౦=సర్పము.

క. ఇల నెంచ రుధిఁమున కా

ఖ్యలు నల్ల యనంగ నెత్తు శ రసంగ ధరిత్రిం

బొల యూరు మెఱచి నంజుడు

పొల నన నివి పరఁగు మాంసశ్రమునకు మహేశా.

19

టీ. నల్ల, నెత్తురు - ౨=రక్తము. పొల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పొలను - ౩=మాంసము.

క. భర్గుడు కాశీనిలయుడు

దుర్గాపతి యొసఁగు ముదముతో నీతిర్వి

గ్వర్గు లిఖించినఁ జదివిన

దౌర్గత్యము లణచి సంపదలు నిత్యంబున్.

20

* నానార్థవర్ణ.

క. కలు పనఁ బేరగు దధికం

గలు పన సస్యంబులోని గాదముపే కా

వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు ప్రభను జనులు విశ్వాధిపతీ.

1

టీ. కలుపు=దధి, పైరులోనికసవు. వెలుఁగు = కాంతి, వెలుగు= కంపకోట.

క. మావు లనం దగుహయములు

మావు లనం బరఁగు నామ్రమహిజంబు లిలం

దావు లనన్ స్థల మొప్పును

దావు లనన్ వాసనలకుఁ శ దగుఁ బేరు శివా.

2

టీ. మావులు = (మావు + లు) గుట్టములు, (మావి + లు) మామిడి చెట్లు, తావులు = (తావు + లు) స్థలములు, (తావి + లు) వాసనలు.

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బేరగుఁ

గొమ్మ యనన్ వృక్షశాఖకును భామినికిం

దమ్ము లనం బేరగుఁ బ

దమ్ముల కనుజన్ములకును శ దరుణేందుధరా.

3

టీ. కొమ్మ = వృక్షశాఖ, స్త్రీ. తమ్ములు = (తమ్మి + లు) పద్మములు, (తమ్ము + లు) అనుజులు.

క. ఇమ్ములఁ బేరగుఁ దాటం

* ఇందు వెలుగుమొదలగు కొన్ని పదములకు అరసున్న యుండఁగా ఓకయర్థమును, లేనపుడు మఱియొక యర్థమును, తావులు మొదలగువానికి ఏకవచనమున రూపభేదమున్నను బహువచనమున రూపసామ్యమునుబట్టి నా నార్థములును కనబడుచున్నవి.

కమ్ములకును లేఖలకును శ గమ్మ లనన్ నా
మమ్ము దగుం గంతాభర
ణమ్మునకును లతకుఁ దీఁగె శ నా గౌరీశా.

4

టీ. కమ్ములు=తాటంకములు, జాబులు. తీఁగె=కంతాభరణము (మెడనూలు), లత.

క. చెల్లును బేళ్లె ధరలో

దాళ్లన సూత్రంబులకును శ దాళంబులకుం
గోళ్లనఁ గుక్కుటములకును
బేళ్లగు ఖట్వాంగములకుఁ శ బేళ్లగు నభవా.

5

టీ. తాళ్ల= (తాడు + లు) సూత్రములు, (తాడి + లు) తాళవృక్షములు. కోళ్ల= (కోడి + లు) కుక్కుటములు, (కోడు + లు)=మంచముకోళ్లు.

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికీని నాఖ్య యగుచుఁ శ బరఁగు ధరిత్రిన్
నామము లగుచును వెలయును
బాము లనన్ జన్మములకు శ భంగమ్ములకున్.

6

టీ. చామ=నస్యవిశేషము, స్త్రీ. బాములు = జన్మములు, భంగపెట్టుట.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య యై శ తనరు చుండు
జగతిలోపలఁ బ్రాథకు శ యగళమునకుఁ
బట పసంగ సభిఖ్య యశాఁ శ బానుపునకు
విస్తృతమునకు శైలని శవేశ యీశ.

7

టీ. దంట=ప్రాథ స్త్రీ, జంట. పటపు=పానుపు, విస్తృతము.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు సుషిరశ్చ మునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవశం.

బులకును నామంబు శేషశ్రభుజగవిభూషా.

8

టీ. తొలి=పూర్వము, రంధ్రము. వెలి=బయలు, ధవళవర్ణము.

క. నెమ్మి యనఁ వంజులవృ

క్షుమ్మునకుఁ బర్హికిని సుశ్రుతికిని నా

మమ్ముగఁ దగు నతిధీర య

హమ్మతిజనదూర పన్నశ్రగాధిపహారా.

9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, నెమిలి, నుఖముగా నుండుట.

క. పోలం బే రగు చుండును

బా లనఁగా క్షీరమునకు శ్ర భాగంబునకుం

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును శ్ర బాలేందుధరా.

10

టీ. పాలు=క్షీరము, భాగము. కాలు=నాలవపాలు, పాదము.

క. మే లన శుభంబు పే రగు

మే లన నుపరికిని గూరిమికినిం బే రా

మే లన మెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య శ్ర యగు జగదీశా.

11

టీ. మేలు=శుభము, మీఁదు, కూరిమి, మెప్పుచేతఁ బలికిన మాట.

క. ధారుణిఁ బేరు వహించును

బూరుగు నా నూఁదువాద్యశ్రమును శాల్మలియుం

బే రన నభిధానం బగు

హరిమునకు నామమునకు శ్ర సంబరకేశా.

12

టీ. బూరుగు=ఊఁడునట్టివాద్యము, శాల్మలీవృక్షము. పేరు=హారము, నామధేయము.

క. క'ప్పన నీలిమపే రగుఁ
గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికసపుకుఁ బే కాఁ
గొ ప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము
నొ ప్పగుధమ్మిల్లమును గృహహోపరియు శివా. 13

టీ. క'ప్ప=నలుపువడ్డము, ఇంటిమీఁదవేయుపూరికసపు. కొ'ప్ప=వింటి
కొన, స్త్రీలకొ'ప్ప, ఇంటినడికొ'ప్ప.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ
నికీఁ బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగనెతి నట్టుల వే
ఱొకభూజమునకు నధరము.
నకుఁ బే రగు మోవి యనిన శ నగరాఱ్ఱాపా. 14

టీ. క్రోవి=కురవకవృక్షము, గొట్టము. మోవి--ఒకవృక్షవిశేషము,
అధరము.

క. చవు లనఁగా నభిధానము
లవు షడ్రుచులకును ముత్తిరేయపునెత్తులకున్
భువిలోపల నామము లగు
గవు లన గుహలకునుఁ బూతిగంధంబుచకున్. 15

టీ. చవులు=షడ్రుచులు, ముత్యములయొత్తులు. గవులు= (గవి + లు
పర్వతగుహలు, దుగ్గంధము (ఈయన్ధమునం దిది ఏకవచనము).

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో శ నపరదివస
మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి శ యనెడినుమవు
జక్కి యనుపేరు పరఁగును శ సైంధవంబు
నకు ఘరట్టంబునకును గంధర్పదమన. 16

టీ. ఎల్లి=అపరదివసము, ఛత్రము. జక్కి--గుఱ్ఱము, తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె శ ననుటకును వ

చించె ననుటకు మఱియు నిందించె ననుట
కాఖ్య లగుచును శోభిల్లు శ నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బే రగు మహేశ.

17

టీ. ఆడెను=నటియించెను, వచించెను, నిందించెను. ఆలు=(ఆవు + లు-
బహువచనము) గోవులు, భార్య(ఏకవచనము).

సీ. రజతపునఃపదార్థములకు సభిధాన

మగు వెండి యన బంతి శ యనఁగ గందు
కమునకు శ్రేణికి శ నమరు నాహ్వయముగా
దండ యనం బుష్పశ్రదామమునకు
సంతికంబునకు బే శ రగు దొర్ల యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు శ నవనిపతికి
నస్త్రసంఖ్యకు సహ శ మ్మనుటకు నాహ్వయం
బగు నే ననఁగ సరి శ యనఁగ సదృశ

తే. మునకు సమసంఖ్యకును నామముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వయం బగు శ కుక్కుటాస
నంబునకు గంతమునకును శ నల్ల యనిన
ర క్తనీలాఖ్య యై యొప్పు శ రాజమకుట.

18

టీ. వెండి=రజతము, పునఃపదార్థము. బంతి=కందుకము, శ్రేణి.
దండ=పుష్పమాల, సమీపము. దొర్ల=సమానము, రాజు. ఏను=పంచసంఖ్య,
నేను. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. గొంతు = కుక్కుటాసనము, కంతము.
నల్ల=నెత్తురు, నీలవర్ణము.

సీ. తీరంబునకు ధర్మతీర్థరంబునకు స

మాఖ్య యై యొప్పు గ శ ట్టనఁగ సీత
కేతువునకు గాంతికిని సమాహ్వయ మగు

డా లనంగను మేరుశైలచాప

శౌర్యధుర్యునకు లాంఛనమునకును నామ

మగు బిరుదనఁగఁ బ్రన్నగవిభూష

సూబ నా నాఖ్య యశాఘూకంబునకుఁ గర్ణ

మూలంబునకు నవిశముక్తనిలయ

తే. యంతికంబునకును సమూహంబునకును

నామ మై యొప్పుఁ జేరువనఁగ నభవ

సమభిధాన మై యొప్పుఁ బిశాచమునకుఁ

బవనమునకును గాలి యశన్పలుకు రుద్ర.

19

టీ. గట్టు = నద్యాదితీరము, పర్వతము. డాలు = ధ్వజము, కాంతి. బిరుదు = శూరుఁడు, లాంఛనము. సూబ = ఘూకము, కర్ణమూలము. చేరువ = సమీపము, సమూహము. గాలి = పిశాచము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగుఁ

బలుకులు నా శకలములకు శ భాషణములకు

నెల యన నభిధానం బగు

జలజారికి మాసమునకు శ శైలనిశాంతా.

20

టీ. పలుకులు = తునియాలు, వచనములు. నెల = చంద్రుఁడు, మాసము.

సీ. అంతర్హితం డయ్యె శ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె శ ననుట యంబరకేశ

నెఱి సమాహ్వయ మగుఁ శ గజచె ననఁగ

నభ్యాస మొనరించె శ ననుటకు దంతపీ

డ యొనర్చె ననుటకు శ నయుగనయన

వెలయుఁ దప్తక్షీరమునకు నభిజకు

నాఖ్య మై యానవా శ్ లనుట యీశ
 తే. పఱచె ననంగ సమాఖ్య యా శ్ బాధచేసె
 బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకు శ్ బాండురాంగ
 పరంగ మోహించె ననుటకు శ్ పరిమళించె
 ననుట కొప్పును వలచె నా శ్ సళిక నేత్ర.

21

టీ. విచ్చేసెను॥పా॥ వేంచేసెను=పోయెను, వచ్చెను. కఱచెను=అభ్య
 సించెను, కొటికెను. ఆనవాలు=కాగినపాలు, చిహ్నము. పఱచెను=భంగ
 పఱచెను, పలాయితుం డయ్యెను. పలచెను=మోహించెను, పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య శ్ యాను వహించె బా
 నము చేసె ననుటకు శ్ నగనివేశ
 చషకంబునకును దంతప్ర్రు నాఖ్య యా శ్ గోర
 యనంగ శశాంకకశ్శావతంస
 మొక్కలీ డనంగ గోమములు లేనికరికి ము
 మ్మరునకు బే రగు శ్ గరళకంఠ
 మరకతచ్చవికి నంబరమున కగు బేరు
 పచ్చడం బనిన నం బాకళత్ర
 తే. క్షితిని దురగీపతికి వృత్తశీలకు నామ
 ధేయ మై యొప్పు గుండు నా శ్ ద్రిపురహరణ
 నామ మా నొక్కసవ్యంబునకును లోప
 మునకు గొట్ట యనంగ నంబుదనిభాంగ.

22

టీ. ఆనెను=భరించెను, పానముచేసెను. గోర=గిన్నె, కోఱ=కోఱ
 పల్లు. మొక్కలీడు=కొమ్ములు లేనియేనుగు, ముమ్మరుడు. పచ్చడంబు=
 మరకతకాంతి, అంగవస్త్రము. గుండు=మగగుడ్డము, గుండుతాయి. కొట్ట=
 ఒకదినను ధాన్యము, తక్కువ.

సీ. తాల్చు నాఖ్యను వధూశ్రద్ధమ్మిల్ల భారంబుఁ
 గోణంబు మూల నాఁ శ గుధరచాప
 కొఱ యనునాఖ్యచేఁ శ గొఱలు లోపంబు మ
 నోజ్జ వస్తువు దక్షశ్రయజ్ఞ మధన
 నెఱి పేయపడియె నశన్వేషించె నను రెంటి
 కాఖ్య యశా రోసె నా శ నసితకంఠ
 నరసె నాఁ బే రగు శ నార్తి వారించె వి
 మర్శించె సనుటకు శ మదనదమన
 తే చరణమునకు నధశ్రవదేశంబునకు స
 మాఖ్య యై యొప్పు నమగు నా శ నళికనేత్ర
 మహిని బే రగు చుండుఁ బ్రమాణికంబు
 నకును భాషకు భాస నా శ నగనివేశ.

23

టీ. మూల=స్త్రీలకొప్పు, దిక్కు. కొఱ=తక్కువ, మనోజ్జ వస్తువు.
 రోసెను=అసహ్యించుకొనెను, బెదకెను. అరసెను=బాధను బోఁగొట్టెను, విచా
 రించెను. అడుగు=పాదము, క్రింది ప్రదేశము. భాస=ఒట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతీకమునకు
 వేశ్యల కగుఁ బేరు శ విశ్వనాథ
 నామ మా నండంబునకు నంధకునకును
 గ్రు డ్డనంగను శౌప్యశుధరనిలయ
 చర్మ వాద్యమున కుశ్ణమునకుఁ బే రగు
 నుమ కనియెమనాఖ్య శ యుమపమకుట
 యభిధాన మగుమేడి శ యన హలాంగమున కు
 దుంబరమునకును శ ధూతకలుష

తే. కల్లనఁగ శిల సురయు నౌగరళకంఠ
పరఁగు నాఖ్యయు లాంగలఁపద్ధతికిని
శ్రేణికిని జా లనంగ భరసితసితాంగ
వారిధినిషంగ కాశీనిరవాసలింగ.

24

టీ. నాగవాసము = ఘంటాపయవము, వేశ్యాసమూహము. గ్రుడ్డు =
అండము, అంధకుఁడు. ఉడుకు = చర్మవాద్యము, ఉష్ణము. మేడి = నాగేటి
యవయవము, (మేడి) = అత్తిచెట్టి. కల్లు = తాయి, సుర. చాలు = నాగ
టిచాలు, బంతి.

తే. జననికి మాతృజననికి శ జనకజనని.

కాఖ్య యగు నవ్వు యనఁగ నార్యసహాయ
భగినికిని జనకునకు నార్యహ్వయము దనరు
నప్ప యనఁగను జంద్రరేఖావతంస.

25

టీ. అవ్వ = తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రి తల్లి. అప్ప = అక్క, తండ్రి.

క. పో తనఁగ బరఁగు మహిషము

భూతలమునఁ బురుషమృగము శ బురుషభిగంబుం
దా తన ధాతృపితామహ
మాతామహులకును నగు సమూఖ్య మహేశా.

26

టీ. పోతు = మహిషము, పురుషమృగము, పురుషపక్షి. తాత = బ్రహ్మ,
తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి.

క. పుడమిని బేరు వహించును

వడి గలవాఁ డనఁగ శౌర్యవంతుఁడు జవియున్
నడు మన నవలగ్నము జె
న్నడరఁగ మధ్యస్థలంబు శ నగు నగధన్వీ.

27

టీ. పడిగలవాడు=శౌర్యముగలవాడు, వేగముగలవాడు, నడుము=కాను, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనఁగఁ బరఁగు భీతికి

హృదయమునకు వృక్షమునకు శ నిల జో డనఁగా
నది దనరు నామ మగుచును

సదృశమునకు నర్మమునకుఁ శ జంధార్థధరా.

28

టీ. ఎద=భయము, మనస్సు, అహమ్మ. జోడు=సమానము, కవచము.

క. నానార్థవర్ణన విది స

న్మానముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా

మానవుల కబ్బు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

గద్య. ఇది శ్రీమదేకామ్రమంత్రపుత్త్ర కాంక్షిన్యగోత్రపవిత్ర

సదారాధితమహేశ్వర పైఁడిపాటిలక్ష్మణకవిప్రణీతం బైన

యాంధ్రనామసంగ్రహం బనునిఘంటువునందు

సర్వంబు నేకాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

సతీకాంధ్రనామశేషము.

అ వ తా రి క.

అడిదము. సూర్యు యనుకవి యాంధ్రనామశేష మను
నీనిఘంటువును రచింపఁబూని యిది నిర్వోఘ్నముగా సమాప్తినొందు
టకుఁగాను గ్రంథనాయకుఁ డగునీశ్వరుని సంబోధనరూపముగాఁ
బ్రార్థించి తదంకితముగా గ్రంథనామపూర్వకప్రతిజ్ఞను రెండుపద్య
ములచేతఁ జేయుచున్నాఁడు.

క. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ
రాగద్వేషాదిరహితః శ్రీ రమ్యచరిత్రా
యోగిధ్యేయపదాంబుజ
భోగివలయ రామచంద్రపురవరనిలయా.

టీ. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తురా లయినపార్వతీ దేవికి ప్రియభ
ర్తయును, రాగద్వేషాదిరహిత = రాగద్వేషాదిదోషములు లేనివాఁడును,
రమ్యచరిత్రా = మనోహరమైన చరిత్రములు గలవాఁడును, యోగిధ్యేయప
దాంబుజ = యోగీశ్వరులచేతధ్యానము సేయఁదగిన పాదారవిందములుగలవాఁ
డును, భోగివలయ = సర్పములు హస్తకంఠములుగాఁ గలవాఁడును, రామ
చంద్రపురవరనిలయా = శ్రేష్ఠమైన రామచంద్రపురము నివాసముగాఁ గలవాఁ
డును అగు ఓ యీశ్వరా.

వ. అవధరింపుము.

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెనుఁగు మఱుఁగు లన్ని కూర్చి
యాంధ్రనామశేష ల మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ల దేవదేవ.

టీ. అవధరింపుము=సావధానచిత్తుడ నై యాలకింపుము. ఆంధ్రనా
మసంగ్రహమునందుఁ=లక్ష్యణకవికృత మగునాంధ్రనిఘంటువునందు, చెప్ప
ని=తెలియఁజేయనటువంటి, కొన్ని తెనుఁగు మఱుఁగులు=సర్వసాధారణము
గాఁ దెలియశక్యముగానికొన్ని యాంధ్రశబ్దములను, అన్ని=అన్నిటిని, కూ
ర్చి=పర్యాయపదములతో నమర్చి, ఆంధ్రనామ శేషము=ఆంధ్రనామసం
గ్రహమునందుఁ జెప్పఁగా మిగిలినవానిని జెప్పెడిగ్రంథము, అను=అనెడి,
శేరణ్=శేరితో, చెప్పెదన్=ఇకమీదఁజెప్పుచున్నాను, చిత్తగింపు=
మనఃపూర్వకముగా నంగీకరింపుమా.

క. తఱి య జ్జడ నన సమయం

బుఱఁ డనఁగను సరకునేయకుండె ననఁగఁ బే

ల్లొఱ పగు గణింపఁ డనుటకుఁ

గరిచర్మాంబర త్రినేత్ర ల గౌరీమిత్రా.

1

టీ. తఱి, అజ్జ, అదను-3=సమయము. ఉఱఁడు, సరకునేయకుండెను-
౨=గణింపఁడు.

తే. పెంపు పెందెను దాములేతంప రయ్యెఁ

బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె ల బలిసె పెరిగె

ననఁగ రేకెత్తె ననఁగఁ బే ల ప్లయ్యె వృద్ధిఁ

బొందె ననుటకు శేషాహిభూషితాంగ.

2

టీ. పెంపుపెందెను, తామరతంపరయ్యెను, బ్రబలెను, నెగడెను,
గొనసాగెను, బలిసెను, పెరిగెను, రేకెత్తెను-౪=వృద్ధిఁబొందెను.

తే. పేర్మి యర్మిలి మక్కువ శ్రీ కూర్మి నెమ్మి
 నెనరు గాదిలి గారాము శ్రీ నెయ్య మింపు
 ప్రేముడి యనుంగు ముద్దన శ్రీ బ్రయమునకును
 నామధేయంబు లయ్యె బిరనాకపాణి. 3

టీ. పేర్మి, అర్మిలి, మక్కువ, కూర్మి, నెమ్మి, నెనరు, గాదిలి, గారాము||రూ||గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-గర=ప్రియము.

క. ఒనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ
 ర్చె ననఁగ వీల్పటిచె ననఁగ శ్రీ జేకూర్చెను నా
 ననుకూలపటిచె ననుటకు
 దనరును నామంబు లై సురధాకరమకుటా. 4

టీ. ఒనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిఁజెను (వీలుపటిచెను), జేకూర్చెను-ర=అనుకూలపటిచెను.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు
 తిరిగెను జెరలాడె ననఁగ శ్రీ ద్రిమ్మరె ననఁగ
 మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగ గా
 బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణ. 5

టీ. తిరిగెను, చెరలాడెను, ద్రిమ్మరెను, ద్రుమ్మరెను, మసలెను-ర=చరియించెను.

తే. ఆఱుమూఁ డయ్యె గచ్చువీరచ్చయ్యె ననఁగ
 బెడిసె బుసివోయె ననఁగను శ్రీ జెడియె ననఁగ
 నాఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్య శ్రీ మయ్యె ననుట
 కంధకాసురహరణ రాశ్వాద్రిశరణ. 6

టీ. ఆఱుమూఁ డయ్యెను, కచ్చుఁచ్చయ్యెను, చెడినెను, జుసివోయెను. చెడియెను-౫=కార్యముచెడెను.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత శ నేగి నెగుల్ గొం
దల మలమ టడరు గోడు.

మృలిక పనట కుందు నా సశమరు దుఃఖాఖ్యల్. 7

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు, వంత, నేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, అడరు, గోడు, ఉమ్మలిక ||రూ|| ఉమ్మలికము, పనట, కుందు-౧౬=దుఃఖము.

క. అరిది వెఱుం గచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రుం బసంగఁ జిత్రమునకుం బేల్ల
సరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రోవసఁ

దెరు నన దారి యన బాట శ తెన్నన సభవా. 8

టీ. అరిది, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బరము, అబ్రుము-౫=చిత్రము. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను - ౫=మార్గము.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జుణిగె
వీఁ గె వెన్నిచ్చె వెనుకంజ శ వేసె నసంగ
నోహటించె నసంగఁ బేల్లొప్పు చుండు

నాహనపరాజ్ముఖుం డయ్యె శ ననుట కభవ. 9

టీ. అయిదుపదిచేసెను (ముందు పెట్టినకాలిని మరల వెనుకకాలితోఁ జేర్చుట), వెనుకముందయ్యెను, జుణిగెను, వీఁగెను, వెన్నిచ్చెను, వెనుకంజవేసెను, ఓహటించెను-౬=యుద్ధమందు పరాజ్ముఖుడయ్యెను.

తే. మోహరించెను దండెత్తె శ మొనసె దాడి
చేసె బోటొగ్గె గోల్తల శ చేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననంగ బే శ్రీ ల్లోనరు చుండు

నాహవోద్యోగ మొనరించె శ్రీ ననుట కభవ. 10

టీ. మోహరించెను, దండెత్తెను, మొనసెను, దాడిచేసెను, పోట్లాడ్గెను, కోల్తలచేసెను, మాటుకొనియెను, దళమెత్తెను-౧ = యుద్ధప్రయత్నము చేసెను.

తే. ఆహవోన్ముఖతకు నోలశమాసగొనక

పిలుతివియ కీడబో కన శ్రీ బేస్సు దనరు

నబ్బెన మొనర్చె గఱచె నా శ్రీ సభ్యసిం చె

ననుట కభిధానములు చంద్రశ్రీమోవతంస. 11

టీ. ఓలమాసగొనక, పిలుతివియక, ఈడబోక - 3 = వెనుదీయక. అబ్బెన మొనర్చెను, గఱచెను-౨ = అభ్యసించెను.

క. వే తొక టన బై పెచ్చన

మాట యిమ్మడి యనక సమాహ్వయములు పెం

పారును వస్త్రవంతరమున

కారగ కేయూరనహిత శ్రీ హతక్షారజితా. 12

టీ. వేతొకటి, పైపెచ్చు, మాట, ఇమ్మడి-ర = వస్త్రవంతరము.

సీ. ఆటడిబోయెను శ్రీ బీటువోయెను రిత్త

వోయెను వీసరివోయె ననంగ

నుడివోయె బొలివోయె శ్రీ సుడివోయె ననంగను

వ్యర్థమయ్యె నటంట శ్రీ కాఖ్య లయ్యె

గడిమి బీరంబు మగంటిమి గం డన

విక్రమాహ్వయములై శ్రీ వెలయు చుండు

నాస్థలన మొనర్చె శ్రీ ననుటకు జఱచె నా

సప్పించె ననంగ శ్రీ నాఖ్య లయ్యె

గీ. నొగి వరుస యొలి సొరిది నా శ నోజ నాగఁ
గ్రమమునకు నాఖ్య లయ్యెను శ గాలకంఠ
కొఱ కొఱత తక్కువ వెలితి శ కొదవ కడమ
యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య శ లై తనర్పు.

13

టీ. అఱిడివోయెను, ఓటువోయెను, రిత్తవోయెను, వీసరవోయెను, ఉడివోయెను, పాలివోయెను, నుడివోయెను, -2=వ్యర్థమయ్యెను. కడిమి, బీరము, మగఁటిమి, గండు-ర=విక్రమము. చఱచెను, అప్పళించెను-1=అస్సా లనమొనర్చెను. ఒగి, వరుస, ఓలి (ప్ర. ఆలి), సొరిది, ఓజ -గ=క్రమము. కొఱ, కొఱత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-౬=ఊనము.

తే. నెట్టుకొనె బాలుపడె నొడిగట్టె ననఁగఁ
గడఁగె దొడఁగెను జెలరేగె శ గాలుద్రొక్కె
గవిసె గదిసె ననంగ నాఖ్య లయి యొప్పు
సభిముఖుం డయ్యె ననుటకు శ నగనివేశ.

14

టీ. నెట్టుకొనెను, పాలుపడెను, ఒడిగట్టెను, కడఁగెను, తొడఁగెను, చెలరేగెను, కాలుద్రొక్కెను, కవిసెను, కదిసెను -౯=అభిముఖుండయ్యెను.

తే. అగపడకపోయె విచ్చు మొగ్గయ్యె ననఁగఁ
గంటబడదయ్యె బంచబం శ గాశమయ్యె
ననఁగ దృగగోచరం బయ్యె శ ననుటప్పేర్లు
శయఘటితశూల పై యాఘ్రీరచర్మచేల.

15

టీ. అగపడకపోయెను, విచ్చుమొగ్గయ్యెను, గంటబడదయ్యెను, పంచబంగాళమయ్యెను -౮=దృగగోచరంబయ్యెను.

క. వెలిచవి చీకటిత ప్పనఁ
బాలుపారఁగ జారభావ శ మునకుర బేల్లఁ
బులు కనటు చిలు మనంగను

మలిన మనుట కాఖ్య లయ్యే శ మనసిజదమనా. 16

టీ. వెలిచవి, చీకటితప్పు - ౨=జారభావము. పులు, కసటు, చిలు
ము - ౩=మలినము.

ఆ. వింగడం బనంగ శ విపరీత మగు నుక్కి
వం బనంగను గుత్పితంబు పరంగు
నాఖ్య యగునుఁ దసరు శ నా మని యనంగను
మదమునకును జంద్రశ్రమఃకలాప. 17

టీ. వింగడము=విపరీతము. ఉక్కివము=గుత్పితము. ఆము=మదము.

క. ఎల యండు తరుణ మనుటకుఁ
గొల యన దురితంబుపేరు శ కుడియెడమ లనన్
వలపలదాపల లనంగను
బాలుపుగ నపసవ్యసవ్యశ్రములకుం బేల్లె. 18

టీ. ఎల=తరుణము. కొల=దురితము. కుడియెడమలు, వలపలదాపలలు-
౨=అపసవ్య సవ్యములు-అనఁగా దక్షిణవామభాగములు.

క. తగు నౌద్ధత్యముపేల్లె
పొగ రన నా మరంగఁ ద్రుష్ట పోతర మనఁగా
నెగమను భయంబు పేల్లె
బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు శ బీ తఱు కనఁగన్. 19

టీ. పొగరు, ఆము, త్రుష్ట, పోతరము-ర=౦ద్ధత్యము - (గర్వము)
బెగడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీరు, అగుకు - ౬=భయము.

క. అరి యనఁ గవ్వం బనఁగాఁ
గరమునకగుఁ బేల్లు కాఁగు శ కడవ పనటి నాఁ
బరంగు ఘటాఖ్యలు నమితా
మరమానినికాయ భూతిశ్రమండితకాయా. 20

టీ. అరి, కప్పము - ౨=పన్ను. కాగు, కడవ, పనఁటి||రూ||పంటి - ౪=ఘటము.

తే. అలరుచుండును గొండ్లి రం శతనఁగఁ గేళి
హాని కాఖ్యలు చేటు కీ శ డఱు యనంగ
హెచ్చరిక హాళి సంతసం శ బెలమి వేడ్క
యనంగ నానందమున కాఖ్య శ లై తనర్చు. 21

టీ. గొండ్లి, రంతు-౨=కేళి. చేటు, కీడు, అఱు-౩=హాని. హెచ్చరిక. హాళి, సంతసము (ప్ర. సంతోషము), ఎలమి, వేడ్క-(జేడుక)-౪=ఆనందము. క సాహిణ మనఁ బాగా యన.

వాహాగారంబునకను శ వర్తిలు బేల్లై

ప్రూహమున కాఖ్య లయ్యెను
మోహర మన నొడ్డనంగ శ మొగ్గర మనఁగన్. 22

టీ. సాహిణము, పాగా - ౨ = అశ్వశాల. మోహరము, ఒడ్డు, మొగ్గరము - ౩=ప్రూహము.

క. ఒనరించె సనఁగఁ గావిం

చె ననంగను జలిపె ననఁగఁ శ జేసె ననంగఁ

జను నాచరించె ననుటకుఁ

గనకాచలచాప చంద్రశఖండకలాపా. 23

టీ. ఒనరించెను, కావించెను, చలిపెను, చేసెను - ౪=ఆచరించెను.

తే. చీకువా లిరు లనఁగను శ జీకటి యనఁ

దిమిరమునకు సభిఖ్య లై శ తేజర్ణి

నాఖ్యలై తనరారు నుశాయమునకు

నుళు వనఁగ యె వనఁగను శ సూటి యనఁగ. 24

టీ. చీకువాలు, ఇరులు, చీకటి - ౩=తిమిరము (అనగా అంధ కారము). నుళువు, యెరవు, సూటి-౩=ఉపాయము.

తే. చేరువయ్యెను దాసెను శ దారసిల్లె
 ననఁగ సన్నిహితం బొట శ కాఖ్య లయ్యె
 స్థూల మనుటకుఁ బేళ్లగుఁ శ తోర మనఁగఁ
 గడిఁది వలుఁద యనంగను శ గాలకంఠ. 25

టీ. చేరువయ్యెను, దాసెను॥పా॥దాసెను, తారసిల్లెను-ర = సన్నిహి
 తమవుట(అనఁగా సమీపించెననుట). తోరము, కడిఁది, వలుఁద - 3 = స్థూలము.

తే. వాడె గనుగందె ననఁ బుయిలోడె ననఁగ
 విన్నవోయె ననంగను శ జిన్నబోయె
 ననఁగఁ బేళ్లగు నివి ఖిన్నుఁ శ డయ్యె ననుట
 కంధకాసురహారణ రాశ్వాద్రిశరణ. 26

టీ. వాడెను, కనుగందెను, పుయిలోడెను, విన్నవోయెను, చిన్న
 బోయెను - ౫ = ఖిన్నుడయ్యెను.

క. గరువము మురిపం బనఁగను
 బరగుఁ గర్వంబుపేర్లు శ భటనామము లొం
 టరి లెంక బం టనంగను
 బురదానవహారణ శేషభుజగాభరణా. 27

టీ. గరువము, మురిపము - ౨ = గర్వము. ఖింటరి, లెంక, బంటు (ప్ర.
 భటుఁడు) - ౪ = భటుఁడు.

క. అరదంబు తేరనంగను
 బరగు రథంబునకుఁ బేర్లు శ పరి యన్నను గా
 లరు లనఁ బదాతిసంహతి
 పురదానవహారణ శేషభుజగాభరణా. 28

టీ. అరదము, (పరి. రథము) తేరు - ౨ = రథము. పరి, కాలరులు - ౨
 కాల్యలము.

క. సందియ మన ననుమాన మ

నం దనరును సంశయంబునకుఁ బేల్లె గో

బృందాహ్వయంబు లలరును

మం దనఁ గోన యనఁ జంద్రమఖండధరా.

29

టీ. సందియము (ప్ర. సందేహము), అనుమానము-౨ = సంశయము. మంథ, కోన -౨=గోసమూహము.

క. మొన వాఁగు దండు దళ మనఁ

దనరున్ సైన్యంబు పేర్లు శ దళవాయి యనన్

మొనకాఁ డనంగఁ బడవా

లనఁగన్ సేనాధిపతికి శ నాఖ్యలు వొలుచున్.

30

టీ. మొన, వాఁగు, దండు, దళము-౪=సైన్యము. దళవాయి, మొన కాఁడు, పడవాలు -౩=సేనాధిపతి.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె

ననఁగ నంగీకరించుట శ కాఖ్య లయ్యె

సంఘటించుట కాఖ్యలై శ జానుమీఱుఁ

జెరివెఁ దుఱిమెను గీల్కొల్పె శ జెక్కె ననఁగ.

31

టీ. మైకొనియెను, ఇయ్యకొనెను, ఒడంబడియెను, ఒప్పెను-౪=అంగీకరించెను. చెరివెను, తుఱిమెను, కీల్కొల్పెను, చెక్కెను-౪=సంఘటించెను.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీరె ననఁగ

నాటితేఱె ననంగడిదేఱె ననఁగఁ

గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు

నిపుఁడు డయ్యె నటంటకు శ ద్రిపురవైరి.

32

టీ. దిట్టపడియెను, ముక్కాఁకలుదీరెను, అటితేఱెను, గడిదేఱెను, కసిమసంగెను, -౫=నిపుఁడుడయ్యెను.

క. తడవు వడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల శ మయ్యె ననుట యా
విడె వీడె నూడె విచ్చెను
నడలె నురిలె వదలె బ్రదిలె శ జాతె ననంగన్.

33

టీ. తడవు, వడి, కారు-3=కాలము. విడెను, వీడెను, ఊడెను, విచ్చె
ను, నడలెను, ఉరిలెను, వదలెను, బ్రదిలెను, జాతెను - ౧=శిథిలమయ్యెను.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె శ నీరం బంగా
బొదరి ల్లనంగ నికుంజము
సదయాంతకరణ తరుణశ్చంద్రాభరణ.

34

టీ. మది, డెందము, ఉల్లము, ఎద-ర=హృదయము. ఈరము, పొద
రిల్లు - ౨=నికుంజము.

క. తెగ దినును తోయ మనంగను

నెగమ బ్రకారంబునకును శ నెతి నామము లై
మెగ మనంగ మెక మనంగను
మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె శ మేరుశరాసా.

35

టీ. తెగ, దినును, తోయము - 3 = ప్రకారము. మెగము, మెకము
(ఈరెంటికి ప్ర. మృగము)-౨-మృగము.

క. ఎడ దవ్వు కళ వనంగా

నడరున్ దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నా
పొడి నుగ్గు తుమురు నులు మన
బెడగడరుం జూర్ణమునకు శ బేల్లె శర్వా.

36

టీ. ఎడ, దవ్వు, కళవు - 3=దూరము. నలి, పొడి, నుగ్గు, 'తుమురు'
నులుము - ౫=జూర్ణము.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను

దాటిచె ననఁ జోదనకును శ దగు నాఖ్యలు పె

పారును జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వశనెనునామములన్.

37

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తాటిచెను-3=ప్రేరణచేసెను. నేరెడు
దీవి, తొలుదీవి - 2=జంబూద్వీపము.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగా

నలరున్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త శ మయ్యె ననుటపే

ళ్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలకొనియెం జెందె ననఁగ శ నెక్కొనియె ననన్.

38

టీ. తొలఁగెను, పాసెను-2=విముఖమయ్యెను. అలమెను, ఒదవెను,
దక్కొనియెను, నెలకొనియెను, చెందెను, నెక్కొనియెను-1=ప్రాప్తమయ్యెను.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట

ననఁగా నంతట ననంగ శ నంత ననంగాఁ

దనరుం బశ్చాదర్థము

కనకాచలచాప చంద్రశిఖండకలాపా.

39

టీ. వెనుకఁ, తరువాతఁ, పిమ్మటఁ, అంతటఁ, అంతఁ-2=పశ్చాదర్థము-అనఁగా అనంతరము.

క. పల్లటపులు రజ్జు లనం

బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థశ్శాపణములకుం

బేళ్లె వర్తిలు నోలిగ

న్ములోకజయాభిసరణ శ యురగాభరణా.

40

టీ. పల్లటపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు - 3=వ్యర్థశ్శాపణము.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసి యనన్ విషమమునకుఁ శ్రీ బే రై వెలయున్

సేసలు దీవనబ్రా లన

భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ శ్రీ బర్యాయము లై .

41

టీ. కై సేత=అలంకరించుట. బేసి=విషమము-అనఁగా సరిగానిసంఖ్య. సేసలు, దీవనబ్రాలు - అ=మంత్రాక్షతలు.

క. కో రనఁ బా లన సగళం

శే ఆన వాఁక యన, నదికి శ్రీ ననఁగును బే శ్చే

నీరాజనంబుసే శ్లగు

నారతి నివ్యాళి యనఁగ శ్రీ నంగజదమనా.

42

టీ. కోరు, పాలు - అ=అంశము. ఏఱు, వాఁక - అ=నది. ఆరతి, నివ్యాళి - అ=నీరాజనము.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ శ్రీ మొద్దువోయె ననంగఁ

గుంఠ మయ్యె ననుటకుం దనర్చు

శాతమునకు నాఖ్య శ్రీ లై తనరారును

జాఱుకు వాఁడి తెగువ శ్రీ కలు కనంగ.

43

టీ. మొఱవవోయెను, మొద్దువోయెను - అ=కుంఠమయ్యెను. చుఱుకు, వాఁడి, తెగువ, కఱుకు - ర=తీక్షణము.

నీ. యామికులకు నాఖ్య శ్రీ లై ప్రవర్తిలు చుండు

నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ

గల్గెంబు వాగె నాఁగను ఖలీనంబుపే

శ్లలరు దంతంబుపే శ్రీ శౌ డనంగఁ

దఱిపి నా ముదురు నాఁ శ్రీ పరుచేతనం బంట

యిం చనఁ జెఱ కన శ్రీ నిక్షు వలరు

నష్టం బొనర్చె నంటకు నాహ్వయము లయ్యెఁ

బోకార్చె ననంగ గోల్పుచ్చె ననంగ
తే. గుదె యనంగ దుడ్డనంగను శ్రీ గదకు బేల్ల
యివ మనంగ మం చనంగను శ్రీ హిమముప్పేరు
కాన యన నడవి యనంగ శ్రీ గాననంబు
వడ్డకుడు తోడియల్లుడు శ్రీ జగిలె డనంగ. 44

టీ. ఆరెకులు, తలారులు - ౨-తలవల్ల. కల్లము, వాగె - ౨=ఖలీస
ము. బొడు - దంతము. తఱపి, యుదురు - ౨=తేతకానిది. ఇంచు, (ప్ర. ఇక్షువు),
చెఱకు - ౨=ఇక్షువు. పోకార్చెను, గోల్పుచ్చెను - ౨=నవ్వుముచేసెను. గుదె,
దుడ్డు - ౨=గద. ఇవము, మంచు - ౨=హిమము. కాన - (ప్ర) కాననము, అడ
వి - ౨=అరణ్యము. తోడియల్లుడు, జగిలెడు - ౨=షడ్ధకుడు.

క. తేనియ యన జున్నన నభి

ధానంబులు మధువునకును శ్రీ దనరుం బేల్లె

పానకము చెఱకుపా లనఁ

గా నిక్షురసంబునకును శ్రీ గంఠేకాలా. 45

టీ. తేనియ, జున్ను - ౨=మధువు. పానకము, చెఱకుపాలు - ౨=ఇ
క్షురసము.

క. ఉడిగెను చాలించెను నా

నడరు విరామం బొనర్చె శ్రీ ననుటకు బేల్లె

తొడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనఁగా వెనుక యనంగ శ్రీ బిఱుదు ననంగన్. 46

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను - ౨=విరమించెను. పెడ, వెనుక, బిఱుదు -
౩=పశ్చాద్భాగము.

క. విమమర యన విమదల యనఁ

గడముట్టుట యనంగ శాంతిగనుటకు బేల్లె

నెడ వంక చక్కి చోటన

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్య శ్రేణి శితికంఠా.

47

టీ. విడుమర, విడుదల, కడముట్టుట - 3=శాంతిగనుట. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - 4=స్థలము.

క. చనుఁ గ్రుద్ధుఁ డయ్యె ననుటకుఁ

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపగించె ననంగఁ

దనరున్ మర్మములకుఁ బే

ల్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ శ్రీ నాయము లనఁగన్.

48

టీ. కినిసెను, కనలెను, అలిగెను, కోపగించెను - 4=క్రుద్ధుఁడయ్యెను. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు - 3=మర్మములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేర్లు కార్యశకరునకుఁ బార్వతై

కాఁ డనంగ మనియశకాఁ డనంగఁ

దేదరిల్లుచుండు శ్రీ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెను పేర్లశ్రావవత్తి.

49

టీ. పార్వతైకాఁడు, మనియకాఁడు - 1=కార్యకరుఁడు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి - 3=రాజవత్తి.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న

నంగం దగుఁ గబళనం బాశనర్చె ననుటకున్

బుంగె మునింగె ననంగ న

నంగహరా మగ్గు మయ్యె శ్రీ ననుటకుఁ బేర్ల.

50

టీ. మ్రింగెను, గ్రుక్కగొనియెను - 1=కబళనముచేసెను. బుంగెను, మునింగెను - 1=మగ్గుమయ్యెను.

సీ. ఆఖ్య శ్రేణి తనరు ధనాగారమునకు ను

గ్రాణం బనంగ బాశక్కిన మనంగ

నాస్థానమండపాశ్వాద్యము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిధానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ వశక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థునకుఁ బేర్లు శ పరిభవిల్లును బిన్న
వాఁ డనఁ గొండుక శ వాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపు శ సంజ యనంగ
జూద మన నెత్త మనంగ దురోదరంబు
బడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేర్లు
నోలి యుంకున యన శుల్క శ మొప్పు సభవ.

51

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కనము-అ=ధన ముండెడిగృహము. హజారము,
॥పా॥ హజారము, మోసల-శి=తిస్థాన మండపము. కనికరము, అక్కటికము-
అ=దయ. పిన్నవాడు, కొండుకవాడు - అ=బాల్యస్థుడు. మునిమాపు,
సంజ - అ=సంధ్యాకాలము. జూదము, నెత్తము - అ=మూతము. బడి, వాన
అ=వర్షము. పీలి, ఉంకున - అ=శుల్కము.

సీ. పయ్యెద యనంగను శ బైట యనంగ సం
వ్యానంబునకు నాఖ్య శ లై తనర్చు
నొక్కపెట్ట ననంగ శ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగవత్పదంబున శ కొప్పు బేర్లు
కపట లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగ శ బరిభవంబు
వ్యాపార మగుఁ జెర్దు శ మనఁ జెర్దు యనంగను
గన్ననఁ గీ లన శ గవటచేష్ట
తే. కందుకము బంతి చెం డనంగను దనర్చు

నటవటలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు
కాంచువడియంబు లనంగను శ కై రవల్ల
నంగ ఖాదిరగుటిక లనంగదమన.

52

టీ. పయ్యెద, పైట-౨=ఉత్తరీయము. ఒకపెట్టి, ఉవ్వెత్తుగ-౨= ఒకసారిగ. కవటలు, పాచికలు -౨=అక్షములు. బన్నము, (ప్ర. భంగము), ౨. చెప్పము -౨=తిరస్కారము. చెడ్డుము, చెడ్డు -౨=వ్యాపారము. కన్ను, కీలు -౨=కపటచేష్ట. బంతి, చెండు-౨=కందుకము. అఱవటలు, చిద్రుపలు, ౨=ఖండములు(తునుకలు). కాంచువడియములు, కైరవల్ల-౨=ఖాదిరగుటికలు.

సీ. మాగాని తాద్యంబు శ మణియ ముద్యోగంబు!

చిట్టలు చిత్రముల్ శ చిలుకు శరము
ఎత్తికోలు ప్రయత్న శ మీలువు మానంబు
బారి యచంగ నువద్రవంబు
విన్నను వనంగ బ్రావీణ్యం బెలర్చును
దార్కాణ మనంగ నిదర్శనంబు
నిట్టపంట యనంగ శ నిష్కారణం బంట
బాననం బనంగ మహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంతన మనంగ
నంతిపుర మన శుద్ధాంత శ మలరుచుండు
నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన శ మొప్పుచుండు
దివురుట యభిలషించుట శ దేవదేవ.

53

టీ. మాగాని=దేశము. మణియము=ఉద్యోగము. చిట్ట=అశ్చర్యము. చిలుకు=బాణము. ఎత్తికోలు=ప్రయత్నము. ఈలువు=పాతివ్రత్యము. బారి=ఉపద్రవము. విన్ననువు=ప్రావీణ్యము-నేర్పు. తార్కాణము=నిదర్శనము. నిట్టపంట=నిష్కారణము. బాననము=వంటయిల్లు. మంతనము=ఏకాం

తము. అంతిపురము=అంతఃపురము. ఉదిరి - అపరంజి. తివురుట=కోరుట.

సీ. బిట్టు గ ట్టనఁ బెల్లు శ పెద్దయుఁ దద్దయు

నురువడి పరువడి శ యుద్ధవిడియుఁ

బనివడి పదపడి శ బలువిడి తలకొని

నెట్టన యెంతేని శ నెఱి కరంబు

లలి వార కేడ్డెఱ శ పెలుచ వావిరి యచ

నఱిముఱి యనఁ బొరిఁబొరి యనఁగఁ

గఁమఁ జాల మిగులంగ శ గాటం బనంగ న

త్యంతముగ ననుట శ కాఖ్య లయ్యె

తే. నుడుకు సెక వెట్ట వేడిమి శ యుబ్బ యావి

యుక్క యచ నొప్ప నామంబు శ లుష్ణమునకుఁ

దాల్చి యొరిమి సైరణ శ తాళుకొంట

సైచు టోర్పుట యనఁగను శ ట్టాంతిప్పేస్తు.

54

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెల్లు, పెద్దయు, తద్దయు, ఉరువడి, పరువడి ఉద్ధవిడి, పా. ఉద్ధవిడి, పనివడి, పదపడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని నెఱి, కరము, లలి, వారక, ఏడ్డెఱ, పెలుచ, వావిరి, అఱిముఱి, పొరి, బొరి కడు, చాల, మిగుల, గాటము - ౨౭=అత్యంతము. ఉడుకు, సెక వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, ఆవి, ఉక్క - ౭=ఉష్ణము. తాల్చి, ఓరిమి, సైరణ తాళుకొంట, సైచుట, ఓర్పుట - ౬=ఱాంతి.

తే. పెద్దనిద్దురఁజెందించె శ బిలుకుమార్చె

గీటణంచెను గుడెతాల్పురవీటి కనిచె

గూలిచెను రూపుమాపెను శ నేలఁ గలిపె

ననఁగ హఠిచేసె ననుట కాఖ్యలు దచర్చు.

55

టీ. పెద్దనిద్దురఁజెందించెను, బిలుకుమార్చెను, గీటణంచెను, గుడెతాల్పురవీటికనిచెను=యమపురికివంపెను, గూలిచెను, రూపుమాపెను, నేలఁగలిపెను.

ఓహతిచేసెను-అనఁగా చంపెను.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు

వరుసన్ నామంబు లగుచు శ్రీ వర్తిలుచుండున్

దుఱు మయ్యెం బరు మయ్యెన్

నుఱు మయ్యెన్ బిండి యయ్యె శ్రీ నుగ్గయ్యె ననన్. 56

టీ. తుఱుమయ్యెను, పరుమయ్యెను, నుఱుమయ్యెను, పిండియయ్యెను, నుగ్గయ్యెను - ౫=చూర్ణమయ్యెను.

క. కునిక నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రశగనుటకు బేల్లె

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె

ననంగ బ్రబోధంబు నొందె శ్రీ ననుటకు బేల్లె. 57

టీ. కునికెను, నిదురించెను; గూర్కెను, కనుమోడ్చెను - ౪=నిద్రగనెను. కనువిచ్చెను, మేల్కనెను - ౨=ప్రబోధమునొందెను.

క. దులిచె వదలించె నూడ్చెను

దొలగించెం బాపె ననంగ శ్రీ ద్రోచె ననంగా

వెలికొత్తె ననంగ బేల్లె

యలరున్ విఘటన మొనర్చె శ్రీ ననుటకు శర్వా. 58

టీ. దులిచెను, వదలించెను, నూడ్చెను, దొలగించెను; పాపెను, ద్రోచెను, వెలికొత్తెను - ౩=విఘటన మొనర్చెను.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యవు

టలుక యనం బ్రణయకలహ శ్రీ మూరారు గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బ లనంగా జన్ము లనంగ శ్రీ బాలిం డ్లనంగన్. 59

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక - ౨=ప్రణయకలహము. గుబ్బలు,

చన్నులు, పాలిండ్లు - (పాలు + ఇండ్లు) - 3 = శుచములు.

తే. చాటిమున్నీ రనంగ నుప్పశనంద్ర మనంగ
రాజిలుచు నుండు లవణవాశరాశిపేళ్లు
కాలు వన బట్టె యనంగను శ జా లనంగఁ
గుల్య కభిధాన మై పొల్పుఁ శ గుధరనిలయ.

60

టీ. చాటిమున్నీరు, ఉప్పుసంద్రము - 2 = లవణసముద్రము. కాలువ, బట్టె, జాలు - 3 = శుల్య.

తే. పెల్లగించెను పెకలించె శ పెటికె ననంగ
నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె శ ననుట కలరు
నాహ్వయంబులు ఛేదించె శ ననుట కయ్యె
జించె నన వ్రచ్చె నన వ్రక్కశలించె ననంగ.

61

టీ. పెల్లగించెను, పెకలించెను, పెటికెను - 3 = ఉత్పాటనమొనర్చెను. చించెను, వ్రచ్చెను, వ్రక్కలించెను - 3 = ఛేదించెను.

తే. కనుమొఱుగె నేమఱించె నాశంగను నిగూఢ
వర్తన మొనర్చె ననుట కాశ్వాసము లమరు
మొయి లన మొగు శ్లనంగను శ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్య లై శ యభ్రకేశ.

62

టీ. కనుమొఱుగెను, ఏమఱించెను - 2 = నిగూఢవర్తనముచేసెను. మొయిలు, మొగుళ్లు, మబ్బులు - 3 = మేఘములు.

క. పగ ఆనంగ మార్తు రనంగను
బగవాం ద్రుల బగతు రనంగ శ బగపంధిగి బే
శ్లగు మెగ మనంగ మెక మన
మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె శ మేరుశరాసా.

63

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండ్రు, పగతురు - 4 = విరోధి. మెగము, మెకము - 2 = మృగము.

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టె నా శ నివిరె ననంగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు శ నెగము బేర్లు
నిండే గ్రీక్కిటిసె ననం బూర్ణించె ననుట
కాఖ్య లై తనరారు సురధాంశుమకుట.

64

టీ. ఇంకెను, అడుగంటెను, వట్టెను, ఇవిరెను - ౪ = నిర్జలమయ్యెను.
నిండెను, గ్రీక్కిటిసెను - ౨ = పూర్ణించెను.

తే. పెచ్చుపెరిగె ననం బుర్రవిచ్చె మీతె
నన విద్యంభించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యె
దిండికాఁ డనం దిండిమ శ తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దశరర్చు బేర్లు.

65

టీ. పెచ్చుపెరిగెను, పుర్రవిచ్చెను, మీతెను - ౩ = విద్యంభించెను. తిండి
కాఁడు, తిండిఁడు, తిండిపోతు - ౩ = భక్షకుఁడు.

క. పెనఁగొనె గిటిగొనియెను నల
గొనియె మెలికొనియె జుట్టుకొనె నుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును శితకంతా.

66

టీ. పెనఁగొనెను, గిటిగొనెను, వలగొనెను, మెలికొనెను, చుట్టు
కొనెను, నుడిగొనెను, నులిగొనెను - ౬ = వలయిత మయ్యెను.

నీ. మొగరా లనంగ స్తంభశములు చిట్టికము దంభ
మొగలి వనహిన్న శ యెడ్డె మూర్ఖు
మడుగర యుపహార శ మూట విశ్రాంతి
మొద లని యనంగను శ మూల మనుట
తలు లన వఖులు చింద మనంగ శంఖంబు
తఱు టనంగఁ గశాభిధాన మయ్యె

దమ టనఁ గీల పదం బగు మెట్టన

గాయకులకుఁ బేరు శ గాణ లనఁగ

తే. మృత్యువునకును బేరయ్యె శ మిత్తి యనఁగ
మకుటమున కాఖ్య యగు బొమిడికొమ్మనంగ
నోముట యనంగఁ బోషించు శ టూడిగంబు

సేవ కభిధాన మై యొప్పు శ శేషభూష.

67

టీ. మొగరాలు=స్తంభములు. చిట్టకము = దంభము (లేక) మిష. ఎరగలి, ||పా|| ఎరవలి=వనపహ్ని, ఎడ్డె=మూర్ఖుడు. ఉడుగర=కానుక (లేక) బహుమానము. ఊట=విశ్రాంతి. మొదలు=మూలము. తలులు=వళులు(అనఁగా కడుపుమీది ముడుతలు). చిందము=శంఖము. తలులు=కళ(గుఱ్ఱమును శిక్షించు చబుకు). తమట=అగ్నిజ్వాల. మెట్ట=పాదము. గాణలు=గాయకులు. మిత్తి=మృత్యువు. బొమిడికము=కిరీటము. ఓముట=పోషించుట. ఊడిగము=సేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ శ నెనయును సకృదర్థ

మఖలం బటంటకు శ నంతవట్టు

ఏకాకి యెక్క టనేకులు పలువురు

వేనవేల్ పెక్కండు శ వేపు రనఁగ

నలరు నోచేదర్థ శ మై కానినాఁ డన

నేతాదృశులె యంట శ కిట్టివారె

మిన్నక యూరక శ యన్నఁ దూష్టిమర్థ

మనుసరించి యటంట శ కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేరొకఁడు లాఁతి

వాఁడు. పెరివాఁడు తక్కినవాఁ డనంగ

నన్యునకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారు చుండు

శ్రీమదాంధీనామశేషము

శయఘటితశూల వై యాఘ్రీచర్మచేల.

68

టీ. ఎట్టకేలకుఁ—ఒకానొకప్పుడు, అంతవట్టు=అఖిలము. ఎక్కటి = ఏకాకి. పలువురు, వేదవేలు, పెక్కండ్రు, వేపురు—అనేకులు. కానినాఁడు— అట్లు కాకపోయిన. ఇట్టివారె=ఏతాదృశులె—ఈలాటివారేయనుట. మిన్నక, ఊరక—అ=తూష్ణీమృగకములు. తొట్టి = ఆనుసరించి. ఒండొకఁడు, వేటొకఁడు, లాఁతివాఁడు, పెరివాఁడు, తక్కినవాఁడు - ౫=అన్యుఁడు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడి యనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును శ వర్తిలుఁ బే రై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సమాహ్వాయ మయ్యెన్.

69

టీ. వడి=కాలము, వేగము. మడి=వరిచేను, శుద్ధి.

క. ఈ డనఁగ వయసుపే రగు

నీ డన సామ్యంబునకును శ నెనఁగును బే రై

నా డన రాజ్యముపే రగు

నాఁ డనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్.

70

టీ. ఈడు=వయస్సు, సామ్యము. నాడు = రాజ్యము. నాఁడు = తత్కాలమందు.

క. మొన యన సైన్యముపే రగు

మొన యనఁగా సగ్రభాగమునకును బే రా

దొన యనఁ దూషేరం బగు

దొన యన సవసానమునకు శ దొడరును బే రై.

71

టీ. మొన=సైన్యము, సగ్రభాగము. దొన=అమ్ములపొది, అంతము.

క. వె న్ననఁగ బీజమంజరి

నె న్ననఁ జరమాంగమునకు శ నెలయును బేరై

కన్ను లనం బర్వంబులు

కన్ను లనన్ లోచనములు శ కంఠేకాలా.

72

టీ. వెన్ను = సస్యములవెన్ను (అనఁగా కంఠి), వీఁపు. కన్నులు = కణుపులు, నేత్రములు.

క. తమ్మి యనఁ దరువిశేషము

తమ్మి యనం బంకజాభిరేధానం బయ్యెన్

నెమ్మి యనఁ బ్రియముపేరగు

నెమ్మి యన మమూరమునకు శ నెగడుం బేరై.

73

టీ. తమ్మి = వృక్షవిశేషము, తామర. నెమ్మి = ప్రియము, నెమి.

క. దండ యనన్ సాన్నిధ్యము

దండన సుమమాలికాభిరేధానం బయ్యెన్

మండనఁ బ్రకోష్ఠ మయ్యెన్

మండన మృత్పాత్రకును సమాహ్వయ మయ్యెన్.

74

టీ. దండ = సాన్నిధ్యము, పుష్పమాలిక. మండ = ప్రకోష్ఠము, మృత్పాత్రము (అనఁగా మంటికుండ.)

క. తెలుగుం గబ్బపుమర్మము

తెలుగుకవీంద్రులకుఁ దేటతెల్లము గాఁగం

దెలియఁగ నడిదము సూరయ

చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషము జెప్పెన్.

75

స తీ కాంధ్ర నా మ శే ష ము

సంపూర్ణము.

100

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు.

సతీకము.

అవతారిక:— కస్తూరిరంగకవి యనునతఁ డీనిఘంటువును శ్రీసాంబమూర్తి కంఠతముసేయువాడై మొదట దీనిని రచించు పద్ధతిని బెలుపుచున్నాఁడు.

సీ. శ్రీవెలయంగ దేశీయముల్ దెనుఁగులుఁ

దద్భవంబులుఁ గూర్చి శ్రీ దైవవర్గు

దనరు మానవవర్గు శ్రీ స్థావరవర్గు తి

ర్యగ్వర్గు ననునాలు శ్రీ గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యర్థశబ్దముల్ రా నీక

కుంటినడత గాక శ్రీ కొదుకులేక

యుర్వీజనంబుల శ్రీ కుపకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు శ్రీ వనెడుకృతిని

తే. గవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన

నీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ శ్రీ జిత్రగింపు

దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

1

టీ. ఓ సాంబమూర్తీ! ఈ యాంధ్రభాషయందుఁ గలయన్యదేశ్యములును ద్రిలింగదేశ్యములును సంస్కృత ప్రాకృతభవములును గూర్చి,

వానిని దేవవర్గు మానవవర్గు స్థావరవర్గు తిర్యగ్వర్గు అను నాలుగువర్గులనుగా విభజించి, సరికానిశబ్దములనుగాని వ్యక్తశబ్దములనుగాని పెట్టిక వర్ణలోపములు గలపదములనురాసీక సరళశైలితో 'ఆంధ్రనామ నిఘంటువు' అను నీగ్రంథమును మహాకవులకృపచేతను నీయనుగ్రహముచేతను సీసశతకముగా రచించుచున్నాను. దీనిని జిత్తుగింపుమా!

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి శ మొట్టికాయలమెప్పు
గొప్పబొజ్జగలాఁడు శ గుజ్జవేల్పు
గబ్బుచెక్కిళ్ల మోకముమోము గలసామి
కలుఁగులాయపుఁదేజీబలుసిపాయి
గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి పిల్లారి
కుడుముదాలుపు పెద్దరకడుపువేలు
పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండుల మెక్కు
దేవర చిలువజంఁదెములమేటి

తే. జమిడితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయిప్రోడ
చేటవీనులదణి పనిఁచెఱుపువాఁడు
మొదటివేలుపు వెనకయ్య శ పుంజుదారి
పెద్ద యనఁ దగు గణసతిఁపేళ్లు సాంబ.

2

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి=శివునిమొదటిబిడ్డ, మొట్టికాయలమెప్పు=భక్తులువేసికొను మొట్టికాయలకు మెచ్చుకొనువాఁడు, గొప్ప...గలలాఁడు=పెద్దబొజ్జగలవాఁడు, గుజ్జవేల్పు=పొట్టిదేవుఁడు, గబ్బు...సామి=(మదగంధముగల చెక్కిళ్లుగలిగియున్న మృగముయొక్క అనఁగా) వీనుఁగుయొక్క ముఖముగలదేవుఁడు, కలుఁగు...సిపాయి = బొక్కలు లాయముగాఁ గల గుఱ్ఱములు (అనఁగా ఎలుకలు) వాహనముగాఁ గల గొప్పవీరుఁడు, గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి=భక్తులచే గుంజిళ్లు పెట్టించుకొను దొర, పిల్లారి, కుడుము

దాలుపు = కుడుములను చేత ధరించియున్నవాఁడు, పెద్ద... వేలుపు = గొప్పకడుపుగలదేవుఁడు, ఒంటిపల్లుదొర = ఒకదంతముగలయేలిక - ఏకదంతుఁడు, ముక్కంటి... దేవర = టెంకాయలను భక్షించుదేవుఁడు, చిలువ... మేటి = సర్పములు యశోపవీతములుగాఁగలదొర, జమిడి... బిడ్డ = ఇద్దఱుతల్లుల (అనఁగా గంగాపార్వతుల) బిడ్డ, పెద్దమెయిప్రోడ = గొప్పదేహముగలదిట్ట, చేటవీనులదణి = (గజముఖుఁడు గనుక) చేటలవంటి చెఱలుగలదొర, పసి... వాఁడు = విఘ్నములకు రాజు, మొదటివేలుపు = మొదటఁబూజింపఁబడుదేవుఁడు, వెనకయ్య, పుంజుదారిపెద్ద = కుమ్మటమును ధ్వజమందు ధరించిన కుమారస్వామికి అన్నయైనవాఁడు - ౨౦ = వినాయకుఁడు.

సీ. చౌపంచమోములసాహేయు జాళువా

గుబ్బలివిలుకాఁడు శి గిబ్బరౌతు
జక్కులదొరనేస్త్రీ శి జన్నంపుబగవాఁడు
పొడలగింటముదాల్పు శి పునుకదారి
వినువాకమోపరి శి వెండికొండదునీఁడు
మినుజుట్టుదేవర శి మిత్తిమిత్తి
మంచుమల్లెఱుఁడు శి మరుగొంగ ముక్కంటి
నెలదారి ముమ్మొనరయలుఁగుమేటి

తే. విసపుమేతరి తిగప్రోలిరవేటకాఁడు

కప్పైద్రువపినిమి'కి శి గాములదొర
వేల్పుదణి గన్నతఁడు గుజ్జరవేల్పుతండ్రి
బేసికన్నామి యచ నీదురప్లేస్తు సాంబ.

3

టీ. చౌపంచ... సాహేయు = (౪ + ౧) ఐదుముఖములుగలమేటి, జాళువా... విలుకాఁడు = బంగారుకొండ (అనఁగా మేరుపర్వతము) పిల్లుగాఁగలవాఁడు, గిబ్బరౌతు = ఎద్దువాహనముగాఁగలవాఁడు, జక్కుల... నేస్త్రీ = య

క్షులరాజగుకు బేరునికిన్నే హితుడు, జన్మంపుబగవాడు=దక్షయజ్ఞమునకు
విరోధియైనవాడు, పొడల...దాల్పు=మచ్చలు గలజంటపొగులవస్త్రమును
(అవగా పులితోలును) ధరించినవాడు, పునుకదారి=కపాలమునుధరించిన
వాడు, వినువాకమోపరి=ఆకాశపునదియగు గంగమ దలయందు వహించిన
వాడు, వెండికొండదునీడు=కైలాసపర్వతమువాసస్థానముగాగలసరదారు,
మినుజుట్టుదేవర=ఆకాశము సిగగాగలదేవుడు, మిల్తిమిల్తి=మృత్యువును
సంహరించినవాడు, మంచుమల్లుడు=హిమవత్పర్వతమునకు నల్లుడు, మరు
గొంగ=మన్మథునకుశత్రువు, ముక్కంటి = మూడుకన్నులుగలవాడు, నెల
దారి=చంద్రునిశిరస్సునందు ధరించినవాడు, మత్తున...మేటి = మూడు
మొనలు గలత్రిశూలముననాయుధముగలదొర, పసపుమేతరి=హాలాహలము
ను విషమును భక్షించినవాడు, తిగ...కాడు=త్రిపురములను వేటాడినవా
డు, కప్ప...పెనిమిటి=నల్లనిపక్షముగలస్త్రీకి (పార్వతికి) భర్తయైనవాడు,
గాములదొర=భూతములకు రాజు, వేల్పుదణిగన్నతడు=వేవతలసేనాధిపతి
యగు కుమారస్వామిని గన్నట్టివాడు, గుజ్జు...తండ్రి = వినాయకునితండ్రి,
బేసికస్సామి=(బేసిసంఖ్యయగు) మూడుకన్నులుగలదేవుడు-౨౩=శివుడు.

నీ. వెన్నుడు పెరుమాళ్లు శ వేకంటిసైదోడు

కవ్వపుమలదాల్పు శ కజ్జినే సి

చిలువపానుపుదంట శ తెలిదీవిమన్నేడు

బులుపుగైదువుజోడు శ బమ్మతండ్రి

కజ్జినేల్పు మరునయ్య శ కడలియల్లుడు సంకు

దారి గరుడికాతు శ తమ్మికంటి

పదివేసములదిట్ట శ యెదమచ్చ గ సామి

యమగువాకగలాడు శ పుడమినంటు

తే. మొసలివాయొంట్లతాల్పు రక్కసులగొంగ

లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలు గలాడు పుట్టు

వడుగు తామరసొక్కిలిశవాఁడు పసిడి

వలువతా ల్పన హరివేరు శీలలరు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుఁడు (ప్ర. విష్ణుఁడు), పెరుమాళ్లు (ఇదియజవపదము),
వేకంటిపైదోడు=(వామనావతారమున) వేయికన్నులు గలయింద్రునికిఁ దోఁ
బుట్టునైనవాఁడు - ఉపేంద్రుఁడు, కవ్వపు...తాల్పు=మంధరపర్వతమును
(కూర్మావతారమున) ధరించినవాఁడు, కట్టిసేస్తి=అర్జునునిచెలికాఁడు, చిలు
ప...దంట=సర్పము (అనఁగా ఆదిశేషుఁడు) శయ్యగాఁ గలసేర్పరి, తెలి...
మన్నీఁడు=శ్వేతద్వీపము వాసస్థానముగాఁ గలప్రభువు, బటువు...బోడు=
గుండ్రనిచక్రాయుధమును దాల్చినయోధుఁడు, బమ్మతండ్రి=బ్రహ్మకుతండ్రి,
కటివేల్పు=నల్లనిదేవుఁడు, మరునయ్య=మన్మథునితండ్రి, కడలియల్లుఁడు=పాల
సముద్రునికి అల్లుడైనవాఁడు, సంకుదారి=శంఖమును ధరించినవాఁడు, గరుడి
రౌతు=గరుత్మంతు నెక్కితిరుగువాఁడు, తమ్మికంటి=తామరలవంటికన్ను
లుగలవాఁడు, పది...దిట్ట=దశావతారములనెత్తినసేర్పరి, ఎద...సామి=
తొమ్మిదందు శ్రీవత్సమనుపుట్టుమచ్చగలదేవుఁడు, అడుగు...గలాడు=పాద
ములందు గంగానదిగలవాఁడు (గంగ యతనిపాదములందుఁబుట్టినదని యర్థ
ము), పుడమినంటు=భూదేవికి :న్నేహితుఁడు (అనఁగాప్రియుఁడు), మొ
సలి...తాల్పు=మొసలినోటివలెనుండు పోగులను (అనఁగా మకరకుండలము
లను) ధరించినవాఁడు, రక్కనులగొంగ=రాక్షసులకుశత్రువు, లచ్చిమగఁ
డు=లక్ష్మీదేవిపెనిమిటి, ఉడ్డ...గలాఁడు=నాలుగుచేతులు గలవాఁడు-చతు
ర్భుజుఁడు, పుట్టువడుగు=నిత్యబ్రహ్మచారి, తామర...వాఁడు=తామరపువ్వు
నాభియందుఁ గలవాఁడు-పద్మనాభుఁడు, పసిడి...తాల్పు=బంగారువస్త్ర
మును ధరించువాఁడు - ౨౬=విష్ణుదేవుఁడు.

నీ. తీవంచమోములశిర్దిట్టి తామరచూలి

తలపు కేళాకూళిపులుగుకౌతు

తగవులజడదారిశతండ్రి వేలుపుబెద్ద

మాటలజవరాలిశమగఁడు నలువ
 యలరులవిలుకానియన్న మేలిమిబొజ్జ
 గలనుముదారి ప్రాతబలుకులదణి
 నుదురాకులెక్కఁ జేరన్నగ వ్రాయుకరణీకుఁ
 డచ్చంపుఁదమ్మిపై శ సమరుజాణ
 తే. నిక్కపుజగంబుఁ బ్రోచుమనీన్నఁడు మొదటి
 జాతిదొర బమ్మ దుగిసఁడు శ తాత జగము
 లన్నిపుట్టించుమేటి తనంతఁ గల్లు
 నతఁడు పజదొర యన సజాఖ్య లగు సాంబ.

5

టీ. తీవంచ...దిట్ట=(3+0) నాలుగుముఖములు గల ప్రోడ, తామ
 రచాలి=తామరపువ్వునందుఁ బుట్టినవాఁడు, తలఁపు...రాతు=మానస
 సరస్సుపక్షులగుహంసలు వాహనముగాఁ గలవాఁడు, తగవుల...తండ్రి=కల
 హప్రియుఁ డగునారదముని తండ్రి, వేలుపుఁబెద్ద=దేవతలలో శ్రేష్ఠుడైన
 వాఁడు, మాటల...మగఁడు=సంస్కృతికిఁ బెనిమిటి, నలువ=నాలుగునోళ్లు
 గలవాఁడు, అలరు... యన్న=మన్మథునికి అన్నయైనవాఁడు, మేలిమి...దారి
 =బంగారుమయ మైనకడుపు గలసరదారు - హిరణ్యగర్భుఁడు, ప్రాబలుకుల
 దణి=వేదములకథిపతి, నుదురాకు...కరణీకుఁడు=నొసళ్లనెడు తాటాకుల
 లో ఆయుస్సులలెక్కలను జక్కఁగా వ్రాయునట్టికరణము - నొసళ్లయం
 దాయుః ప్రమాణములను వ్రాయునట్టివాఁడనియ్యఁగము, అచ్చంపు...జాణ-
 తెల్లనితామరపువ్వు (అనెడు సింహాసనము) పాఁడఁ గూర్చుండునట్టి నేర్పరి,
 నిక్కపు...మన్నీఁడు=సర్వలోకమును బాలించుప్రభువు, మొదటి...దొ
 ర = బ్రాహ్మణజాతికి నధిపతియైనవాఁడు, బమ్మ = (ప్ర) బ్రహ్మ,
 దుగిసఁడు (ప్ర. ద్రుహిణుఁడు), తాత=పితామహుఁడు, జగము...మేటి=
 లోకములనెల్లసృజించునట్టి ఘనుఁడు, తనంత...నతఁడు = తనంతటఁదానె
 పుట్టినట్టివాఁడు-స్వయంభువు, పజదొర=ప్రజాపతి - ౨౦=బ్రహ్మ.

సీ. గట్టురాకొమరిత శ కప్పుముత్తైదువ

మగనియందపుమేనఁ శ దగినమగువ

కఱకంతురాణి సింగపుఁదేజిగలచాన

వెనకయ్యతల్లి నా శ వెలయు గౌరి

కలుములచెలి జిడ్డుశకడలిబొట్టియ లచ్చి

తమ్మిగద్దియబోటి శ తల్లితల్లి

పెనిమిటియెద నుండుననబోడి మరుతల్లి

నెలచెలియలు లిబ్బిశనెలతుక సిరి

తే. యచగ లక్ష్మీసమాఖ్య తా శ సంచతేజి

పొలతి తలవాకిటమెలంగుశచెలువ నలువ

రాణి ఎలుకులజవ...లు శ లచ్చికోడ

లచగ భారతినామంబు శ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొమరిత = పర్వతరాజగుహిమనంతునికూతురు, కప్పు
ముత్తైదువ = నల్లని శరీరచ్ఛాయ గలవృద్ధినువాసిని, మగని...మగువ = భర్త
యగుశివునినుందరశరీరమునందు సగభాగముగా నొప్పియుండెడు స్త్రీ, కఱ
కంతురాణి = శివునిపత్ని, సింగపు...చాన = సింహవాహనము గల స్త్రీ, వెన
కయ్యతల్లి = వినాయకునితల్లి = పార్వతి. కలుములచెలి = సంపదల కధిదేవ
త యగు స్త్రీ, జిడ్డు...బొట్టియ = పొలసముద్రపుకూతురు, లచ్చి = (ప్ర)
లక్ష్మి, తమ్మి...బోటి = పవిత్రసింహాసనముగల స్త్రీ, తల్లితల్లి = తనతల్లియైన
గంగకుఁ దాను దల్లెయైనది, పెనిమిటి...బోడి = మగనిపక్షమునందు వసిం
చు స్త్రీ, మరుతల్లి = మత్తగునితల్లి, నెలచెలియలు = చంద్రునిచెల్లెలు (ఇరు
రువును సముద్రమునం బుట్టినవా రగుటచే నిల్లుచెప్పఁబడినది), లిబ్బిశనెలతు
క = ధననిక్షేపముల యందుండు స్త్రీ, సిరి = (ప్ర) శ్రీమం = లక్ష్మి, అం
చతేజిపొలతి = హంసవాహనముగల స్త్రీ, తల...చెలువ = నోటియందు

సంచరించు స్త్రీ, నలువరాణి = బ్రహ్మభార్య, పలుకులజవరాలు = వాక్కులకు (అనగా విద్యలకు) అధిదేవత యగుస్త్రీ, లచ్చికోడలు = లక్ష్మీదేవి కోడలు - ౫ = సరస్వతి.

సీ. అడుగుకై దువ్వుప్పులు శ పడగదునేదారి

యబొరెత్తులరయదిబిడ్డ

వెనకయ్యవెనుకయ్య శ వేల్పులదళవాయి

, చిలువలబోసంపురబులుగురౌతు

సత్తి బూనువలంతి శ యిత్తిగమోముల

బలియుడు బారచేతులు గలూడు

రిక్కరక్కసుమిత్తి శ త్తెల్లుకానుపు కొంచ

పల వ్రక్కలించిరమన్నెకాడు

తే. గట్లయేలికమనుమడు శ కప్పతెలువ

మేటికొమరుడు వేలుపురేపేసవతి

కొడుకు ముద్దయ్య కందుడు శ కొమరుసామి

యరగ గుహనామధేయంబు శ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగు...దునేదారి = (పాదములే ఆయుధముగాగల పక్షియగు) పుంజుకోడి ధ్వజమునందుగల సరదారు, అ...బిడ్డ = ఆటుత్తుల (అనగా పట్కొత్తికల) అబ్బినపుబిడ్డ, వెనకయ్యవెనుకయ్య = వినాయకునికి చెరుకల బుట్టినవాడు, వేల్పుల దళవాయి = దేవతల సేనాధిపతి, చిలువల...రౌతు = (సర్పములను భుజించుపక్షియగు) నెమిలి నెక్కితిరుగువాడు, సత్తి...వలంతి = శక్తి యనునాయుధమును ధరించిన సేర్వరి, ఇత్తిగ...బలియుడు = (౨ X 3) ఆటుముఖులగల బలనంతుడు, బార...గలూడు = పండ్రెండు చేతులు గలవాడు, రిక్క...మిత్తి = చుక్క యను పేరుగలరాక్షసుని (అనగా తారకాసురుని) చంపినవాడు, తెల్లుకానుపు = తెల్లనందుల బుట్టిన

వాఁడు, కొంచ...మన్నెకాఁడు=క్రాంచపర్వతమును భేదించిన పృథువు,
గట్ల...మనుమఁడు=పర్వతరా జగుహిమవంతునికిఁ జాత్రుఁడు, కప్పు...కొమ
రుఁడు=పార్వతి గొప్పకొడుకు, వేల్పు...కొడుకు=దేవతానదియగు గంగకు
సవతియగు పార్వతికుమారుఁడు, ముద్దయ్య, కందుఁడు=(ప్ర) స్కంధుఁడు,
కొమరుసామి=(ప్ర) కుమారస్వామి - ౧౭ = కుమారస్వామి.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు వలఁజేడు చిలుకరా

తామనిచెలి గాడ్పుటరదపువొర
జాబిల్లియల్లుఁడు శ చౌవంచతూపుల
నెఱదంట కలుములశగతవిడ్డ
కన్నులవిల్తుఁడు శ కమ్మవిల్తుఁడు పచ్చ
విలుకాఁడు చక్కెర శ వింటిజోడు
వెడవిలుతుఁడు తియ్యశిల్తుఁడు చిగురాకు
విలుకాఁడు తుంటవిల్ శ గల దునీఁడు
తే. తలిరువిల్తుఁడు ననవిల్తు శ డలరువిల్తు
డించువిల్కాఁడు రాచిల్క శ నెక్కు రాతు
మీను మొసలిసిడెంబులశమేటి తేటి
యల్లెవాఁ డచ మదనాఖ్య శ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి=తలంపునందుఁ బుట్టువాఁడు - సంకల్పసంభవుఁడు,
మరుఁడు(ప్ర.స్మరుఁడు), వలఁజేడు=కామములకురాజు, చిలుకరాతు=చిలుక
నెక్కితిరుగువాఁడు, ఆమనిచెలి=వసంతర్తువునకుచెలికాఁడు, గాడ్పు...దొర=
గాలియే శేరుగాఁగలప్రభువు, జాబిల్లియల్లుఁడు=చంద్రునికల్లుఁడు, 'చౌ...
దంట=(౪+౧) ఐదుబాణములు గలమహానిపుణుఁడు, కలుముల...విడ్డ=
లక్ష్మీకుమారుఁడు, కన్నులవిల్తుఁడు=కణపులుగల విల్లుగలవాఁడు, కమ్మవిల్తుఁ
డు=తియ్యనివిల్లు గలవాఁడు, పచ్చవిలుకాఁడు=పచ్చనియెన్నువిల్లుగాఁ గరు

వాఁడు; చక్కెర...జోదు=చక్కెరవిల్లు గలయోధుఁడు, వెడఁలుతుఁడు=చులకనివిల్లుగలవాఁడు, తియ్యవిల్తుఁడు, చిగురాకువిలుకాఁడు=చిగుళ్లచేనైన విల్లుగలవాఁడు, తుంట...దునీఁడు = చెఱకుతుంటవిల్లుగాఁ గలసరదారు, తలిరువిల్తుఁడు= చిగుళ్లచేనైన విల్లుగలవాఁడు, ననవిల్తుఁడు = పువ్వులతోఁ జేయఁబడినవిల్లుగలవాఁడు, అలరువిల్తుఁడు, ఇంచువిల్కాఁడు=చెఱకువిల్లుగల వాఁడు, రా...రాతు=శ్రేష్ఠవైనచిలుక నెక్కి తిరుగువాఁడు, మిను...మేటి=చేపయును మొసలియును ధ్వజమందుఁ గలదిట్టి, తేటి...వాఁడు=తుమ్మెదలు అల్లెత్రాడుగాఁ గలవాఁడు - అర=మన్మథుఁడు.

సీ. సతపేరుత త్తడిరేజితతేరుగలప్రోడ

యనిఁ బడ్డనెఱుబంటు శీ లరుగుత్రోవ

వెన్నునివలగన్ను శీ వేయిచేతులదిట్ట

తిగవేలుపులఁటెంకి శీ పగటిజోతి

జముఁదయ్య మినుమానిరీకము చాయ పెనిమిటి

పగలు సేయువలంతి శీ జగముకన్ను

నెలజోడు తమ్మిచరీక్కిలిగింత వేవెల్లు

కలువలసూడు చీరకటులగొంగ

తే. జక్కవలయంటు మొక్కులఁ శీజొక్కుసామి

బారూపుల వేల్పు ప్రాణబల్కుసామ్ము

పెట్ట చలిదాయ ప్రొద్దు నాఁ శీ బేల్లు దనరు

లోకబాంధవునకు శివాలోల సాంబ.

9

టీ. సత...ప్రోడ=సప్త యనుపేరు గల గుఱ్ఱములు రెండు గట్టినరథము గలచేర్పరి-సప్తాశ్వుఁడు, అని...త్రోవ-యొద్దమందు హతులై పడునట్టి మహావీరులు స్వర్గమునకుఁబోవు మార్గము-(అవీరులు సూర్యమండలము భేదిం చుకొని స్వర్గమునకుఁ బోవునట్లు పురాణప్రతీతి), వెన్నుని...గన్ను=విష్ణుని

కుడినేత్రము, వేయి...దిట్టి=సహస్రహస్తములు గలప్రోడ, తిగ...తెంకి=తిగి
 మూర్తులుండుస్థానము, పగటిజోతి=పగటియందు వెలుగుజ్యోతియైనవాడు,
 జమునయ్య=యమునితండ్రి; మినుమానికము=ఆకాశమునకు మణివంటివాడు-
 ద్యుమణి, చాయ పెనిమిటి=చాయాదేవిమగడు, పగలు...వలంతి = అహ
 న్మునుజేయునట్టి నేర్పడి-అహస్కరుడు, జగముకన్ను=జగత్తునకు నేత్రమువం
 టివాడు-జగచ్ఛత్రువు, నెలజోడు=చంద్రునికి జతయైనవాడు తమ్మిచక్కిలి
 గింత=తామరను చక్కిలిగింతలు పెట్టి (అనఁగాతాకి) నికసింపజేయువాడు,
 వేవెల్లు=వేయికిరణములుగలవాడు, కలువలనూడు=కలువలకువిరోధి, చీక
 టులగొంగ=అంధకారములను నశింపజేయువాడు, జక్కవలయంటు=చక్ర
 వాకపక్షులకు హితుడు, మ్రొక్కుల...సామి=నమస్కారముల కానందించు
 నట్టి దేవుడు, బార...వేల్పు = పండ్రెండురూపములుగలదేవుడు-ద్వాద
 శాత్ముడు,పా...పెట్టె=వేదము లనెడియాభరణములకుఁబెట్టెవంటివాడు.
 చలిదాయ=చలినిబోగొట్టువాడు, ప్రొద్దు=(ప్ర)బద్ధ-అసూర్యుడు,
 సీ. కలకంఠుతలమానికము వేలుపులబువ్వ

జాబిల్లి మరుమామ శ చందమామ
 జింకతాలుపు తొగశచెలికాడు జడదారి
 కన్నాప రేణుడు శ కడలివెన్న -
 చుక్కలగమికాడు శ జక్కవపగవాడు
 చలివెల్లు రేవెల్లు శ చలువజోతి
 వెన్నునెడమకన్ను శ వెన్నెలరాయడు
 నెలతమ్మిదాయ మున్నీటిపట్టి
 తే. కందుగలదుండగోడు చీకటలుమిత్తి
 పంటపైరులదొర ప్రొద్దుజంట లచ్చి
 యన్న రేజోతి చందన శ నమరు చుండు
 గుముదమ్మితునిసామధ్యములు సాంబ.

టీ. కఱ...మానికము=శివునికే శరన్యనందలి రత్నమైనవాడు, వేలు
పులబుద్ధి—దేవతల కాహారమైనవాడు (దేవతలు చంద్రకళలలో ఒక్కొక్క
టిని ఒక్కొక్కడుగా తిందురనిశ్చిత), జాబిల్లి=(జాను + బిల్లి) ఒప్పు
చున్న బింబముగలవాడు, మరుమామ=మస్మఘనకు మేనమామ, చందమామ,
జింకతాలుపు=జింకను ధరించినవాడు, తొగచెలికాడు=కలువలకు స్నేహి
తుడు, జడదారికన్నాప=అత్రిమునికి శేత్రమువలనఁ బుట్టినబిడ్డ, రేతేడు=
రాత్రికధిపతి, కడలివెన్న=పాలసముద్రమును జిలుకఁగాఁ బుట్టినవెన్న-అనఁ
గా పాలసముద్రమునందుఁ బుట్టినవాడు, చుక్కలగమికాడు=నక్షత్రముల
కురాజు, జక్కవపగవాడు=చక్రవాకములవిరోధి (వానినిఎడఁబాపువాడ
నుట), చలివెల్లు=చల్లనికిరణములవాడు, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశిం
చువాడు, చలువశోతి=చల్లనిశోభియైనవాడు, వెన్న...కన్ను=ఋష్యదేవుని
వామశేత్రము, వెన్నెలరాయడు=చంద్రికకు అధిపతి, నెల, తమ్మిదాయ=
తామరలకు విరోధి, మున్నీటిపట్టె=పాలసముద్రునిబిడ్డ, కందు...దుండగీడు=
నల్లనికళంకము గలధూర్తుడు, చీకటులమిత్తి=అంధకారములను హరించువా
డు, పంటపైరులదొర=సస్యములకుఅధిపతి, ప్రొద్దుజంట=సూర్యునికిజన్మయైన
వాడు, లచ్చియన్న=లక్ష్మీకిఅన్నయైనవాడు, రేజోతి=రాత్రియందుఁ బ్ర
కాశింపునోభియైనవాడు, చందు (ప్ర. చంద్రుడు) - శి = చంద్రుడు.
సీ. పదిపదులంచులబాకు దాల్చుదునీడు

కొండలతెక్కలుగొట్టినదణి

జమిడియేబదులజరన్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకుఁ దాపు శ సూపుజాణ

• యెత్తరంపుఁజెవులరేత తడివజ్రేడు

విస్ఫుటెప్పలతేడు శ వెల్లగౌరు

మావట్టిడు తలపురమానికము గలాడు

నిలువెల్లఁ జూపు లై శ వెలయువాడు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారి శ్రీ యింటికోడి
 పెట్టుమాక్రమల వెలిగిడ్డి శ్రీ బెనిచినదొర
 మొదటిదిక్కుసుబాదారి శ్రీ మొయిలుజక్కి
 సామి యన నింద్రునామముల్ శ్రీ జరగు సాంబ.

11

టీ. పది...దుసీడు=(10×10) నూలుచులుగల వజ్రాయుధమును
 ధరించునట్టి సరదారు, కొండల...దణి=పర్వతముల తెక్కలను ఖండించిన
 దొర, జమిడి...మేటి=(1×20) నూలుయ్యములుచేసినదిట్ట - శతక్రతుఁ
 డు, సోమా...బాణ=సోమయాజులకు స్వర్ణమునందువసతిచూపునట్టి నేర్పరి,
 ఎత్తరంపు...వజీరు=పొడవైన చెవులుగలగుడ్డము (అనగా ఉచ్చైశ్రవ
 ము) నెక్కెడు శూరుడు, విప్పుతెప్పలతేడు=తెలుచుకొనియుండు తె
 ప్పులుగలవారికి - అనగా తెప్పపాటులేనివారు (అనిమిషులు) అగుదేవతలకు
 రాజు, వెల్లు...మావటీడు=తెల్లయేనుగు నెక్కెడివాడు, తలపు...గలా
 డు=చింతామణిగలవాడు, నిలుపు...వాడు=శరీరమెల్ల గన్నులుగలిగియు
 ప్పువాడు-సహసాక్రుడు, మింటి...సామి-అమరావతి కధిపతి, జడ...
 కోడి = గౌతముడనుఋషిగృహమున గుక్కుటమైయుండినవాడు, పెట్టు
 మాక్రమల...దొర=కల్పవృక్షములను గామధేనువును బెంచినప్రభువు, మొద
 టి...నుబాదారి=తూర్పుదిక్కునేలెడియధికారి, మొయిలు జక్కిసామి =
 మేఘవాహనము గలదేవుడు-గర=దేవేంద్రుడు.

సీ. తగరుబాబాసాని శ్రీ దుగమోరపాదుసా

తెమ్మెరచెలి యన్నిశిండికాడు

నీటిబిడ్డడు కిత్తు శ్రీ నిస్స ముట్టగరాని

బలియుడు సతనాలుకలదుసీడు

కప్పత్రోవరి తిగశకాళ్లదేవర యగ్గి

చిచ్చింగలం బన శ్రీ జెలగు వహ్ని

పోతుతత్తడిరాతు శ ప్రాద్దుకూన జముండు
 మిత్తి దక్కినమేలు శ మేటి జమున
 తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరులతేఁడనంగఁ
 గాలునిసమాహ్వయము లగు శ మూలతేఁడు
 త్రిమ్మరేఁడు రక్కసి పొలదొండి సోఁకు
 మూఁకదణి నా నిర్మతిప్పేళ్లు శ పొసఁగు సాంబ. 12

టీ. తగరు... సాని=పాశ్చేలు వాహనముగాఁ గలరాతు, దుగ్గ... పా
 తుసా=రెండుముఖములుగలదొర, తెమ్మెరచెలి=వాయుదేవునిస్నేహితుఁడు,
 అన్ని తిండికాఁడు=సర్వమును భక్షించువాఁడు, నీటిబిడ్డఁడు=జలమునందుఁ
 బుట్టినవాఁడు. కిత్తు, నిప్పు, శుట్టఁగరానిబలియుఁడు=అంటుటకు అలవికాని
 బలవంతుఁడు, సత... దునీఁడు=ఏడుజిహ్వలుగలసరదారు - సప్తజిహ్వఁడు;
 కప్పతోవరి=నల్లదారిగలవాఁడు-కృష్ణవత్త్ర, తిగ... దేవర=మూఁడుపాదము
 లు గలదేవుఁడు, అగ్గి=(పగ్గి) అగ్ని, చిచ్చు, ఇంగలము=(ప్ర) అంగారము-
 గల అగ్ని. పోతు... రాతు=మహిషవాహనము నెక్కితిరిగెడివాఁడు, ప్రాద్దు
 కూన=సూర్యునిబిడ్డఁడు, జముఁడు=(ప్ర) యముఁడు, మిత్తి=(పగ్గి) మృత్యు
 వు, దక్కి... మేటి=దక్షిణదిక్కునుబాలించుదిట్టి, జమునతోడు=యమునా
 నదినహోదరుఁడు, గుదెతాల్పు=గుదియనుధరించినవాఁడు, పెతరులతేఁడు=
 పితృదేవతలకురాజు-నా=యముఁడు. మూలతేఁడు = నైర్మతిమూలకురాజు,
 త్రిమ్మరేఁడు=రాత్రులయందుఁ దిరుగువాఁడు, రక్కసి=(ప్ర) రాక్షసుఁడు,
 పొలదొండి=మాంసమును భక్షించువాఁడు, సోఁకుమూఁకదణి=రాక్షస సమా
 హముల కధిపతి -గ=నైర్మతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయఁడు జడిసామి
 మొసలిగుఱ్ఱమురాతు శ మొయిలుతేఁడు
 వల్లెత్రాడు గలట్టిరేనాఁడు నా వరుణాఖ్య
 లమరెను జింకగుఱ్ఱమువలంతి

బీదలపెనుబాద శ్రీ యీద త్రాచులమేత
 గందపుమలగుజ్జీకాడు గాడ్పు
 పయ్యర తావిమోశరి వలి మరుతేరు
 సుడిగొట్టు తెమ్మెర శ్రీ సోకుబూచి
 తే. మేనుతాల్పుల కుసురై నశమేటి నింగి
 చూలి మబ్బులపగదాయ శ్రీ గాలి సురటి
 వీవసలపుట్టు దున్వగాశవిచుజాణ
 కరువలి యంగ మారుతాశ్వు లగు సాంబ.

13

టీ. పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కునకు రాజు, నీటియొడయడు = జల
 ములకధిపతి, జడిసాని - వన్నమున కధిదేవుడు, మొసలికాతు = మొసలివాహ
 నము నెక్కి తిరుగువాడు, మొయిలుతేడు = మేఘములకధిపతి, వల్లె...
 వాడు = పాశమునుధరించినవాడు - ట = పంపించుడు. జింక... వలింతి = జింకవా
 హనము గలనేర్పరి, బీదల... బాద = బీదవారిని చలిచే మిక్కిలి బాధపెట్టువా
 డు, ఈడ = చలిగాలి, త్రాచులమేత = సర్పముల కాహారము, గంద... కా
 డు = మలయపర్వతము స్థానపుగుఱుతుగాఁ గలవాడు (అనఁగా మలయగిరి
 నుండి గుఱిగా వీచువాడు), గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోశరి = వాసనలను
 వహించువాడు (అనఁగా వ్యాపింపజేయువాడు) - గంధవహుడు, వలి,
 మరుతేరు = మన్మథునిరథము, సుడిగొట్టు - సుడికొట్టువాడు, తెమ్మెర, కు
 బూచి = కనబడకుండ స్పృశించునట్టి దేవుడు, మేను... మేటి = శరీరధారు
 లగుజంతువులు జీవించుట కాధారమైనదిట్టి, నింగిచూలి = ఆకాశమునఁ బుట్టిన
 వాడు, మబ్బుల పగదాయ = మేఘములకువిరోధి, గాలి, సురటి... పుట్టు =
 వట్టువలగుసురటులందును విసనకట్టలందును పుట్టువాడు, దున్వ... జాణ =
 ధూళి రేచునట్టినేర్పరి, కరువలి - ౨౦ = వాయుదేవుడు.

సీ. జక్కులపాదుసా శ్రీ ముక్కంటిసంగతి

కాయకన్నేటి రొక్కములజేడు

వానీడు రారాజు శ్రీ వడచక్కియెకిమీడు

తత్తడి నెక్కెమదంట యనంగ

ధనదువే శ్లగు జడదారి గిబ్బసిపాయి

తిగకంటిదొర తుదిదిక్కుటెంకి

యనంగ నీశానాఖ్య శ్రీ లను వొందు జిందము

కూతకై దువు బూరగొమ్ము సంకు

తే. వలమురి యనంగ శంఖము శ్రీ వెలయు జుట్టు

వాలు సుడివాలు వట్టువవాలు బటువు

వాలు పదినూలులంచులవాలు బిల్ల

వా లన సుదర్శనాఖ్యలు శ్రీ వఱలు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపాదుసా=యక్షులకురాజు, ముక్కంటిసంగాతి = శివుని చెలికాడు, కాయకన్నేటి=కాయకాచినయొక్కకన్ను గలదిట్ట. లేక కాయ వలె బచ్చనైనయొక్కకన్ను గలవాడు, కొక్కములతేడు=ధనముల కధిపతి, వానీడు(వానె + ఈడు)=వానెకులమువాడు, రారాజు=రాజరాజు, వడ....యొకిమీడు=ఉత్తరపుదిక్కున కధిపతి, తత్తడి...దంట=గుఱ్ఱము నాహనముగాగలదిట్ట=కుబేరుడు. జడదారి=జడలను ధరించినవాడు, గిబ్బసి పాయి=వృషభము నెక్కితిగువీరుడు, తిగకంటిదొర=మాడుకన్నులుగల ప్రభువు, తుది...టెంకి=కడపటిపైన యీశాన్యదిక్కు వాసస్థానముగాగల వాడు - ర = ఈశాన్యడు. చిందము, కూతకైదువు, బూరగొమ్ము, సంకు, వలమురి=దక్షిణముగా దిరిగినది - ౫ - శంఖము. చుట్టువాలు, సుడి వాలు, వట్టువవాలు, బటువువాలు (ఈనాలుగుపేర్లకును గుండ్రని యాయుధ మని అర్థము), పదినూలులంచులవాలు =వేయిమొదలు గలవాలు, బిల్లవాలు=బిల్ల వలె నుండునాయుధము - ౬ = విష్ణుదేవుని సుదర్శనమనెడు చక్రాయుధము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటితొయ్యలిపేనిమిటి

కప్పదేవరయన్న శ్రీ కలపదారి

కటివల్వప్రోడ రోకలితాల్పు తాటిఁ
 క్కెముమేటిబలియుఁడు శ జమునగొంగ
 యన బలభద్రుపే శ స్లగుఁ గ్రీడిచెలితేరు
 పులుఁగురాయఁడు దెలిశ్మోముపక్కి
 బొల్లిమోరపులుంగు నల్లనయ్యరవాలు
 తొడలేనివానిసైదోడు గరుడి

తే. వేలుపులబున్వ గొనుజోదు శ వెన్నుపడగ
 చిలువమేతరి మేలిచ్చుపులుఁగు గరుటి
 తల్లివేసట వాపినదంట యనఁగ
 వై నతేయసమాఖ్యలు శ వఱలు సాంబ.

15

టీ. తుద... పెనిమిటి=కడపటిచుక్కయైన రేవతి యనుపేరుగలస్త్రీకి
 భర్తయైనవాఁడు-రేవతీరమణుఁడు, కప్పు...యన్న=నల్లనిదేవుఁడగు విష్ణుని
 కన్న, కలపదారి=నాఁగేటిని ధరించినవాఁడు, కటి...ప్రోడ=నల్లని వస్త్ర
 మును గట్టునేర్పరి-నీలాంబరుఁడు, రోకలితాల్పు=ముసలమును ధరించినవాఁ
 డు, తాటి...బలియుఁడు=తాళధ్వజము గల గొప్పబలవంతుఁడు, జమున
 గొంగ=యమునానదికి శత్రువు -2=బలరాముఁడు. గ్రీడి...తేరు=అర్జునునకు
 చెలికాఁడైన విష్ణునివాహనము, పులుఁగురాయఁడు=పక్షి రాజు, తెలి...పక్కి=
 తెల్లనిముఖముగలపక్షి, బొల్లి...పులుఁగు=తెల్లనిముఖము గలపక్షి, నల్లనయ్య
 రవాలు=విష్ణుదేవునిరవగాలు-అస్కందితగతిని బోవుగుఱ్ఱము - విష్ణుదేవుఁడు
 వేగముగాఁ బోవుటకు సాధనమైనవాహనము, తొడ...సైదోడు=అనూరుని
 తోఁబుట్టువు, గరుడి=(ప్ర) గరుడుఁడు, వేలుపుల...జోదు=దేవతల కాహార
 మైనయమృతమును హరించునట్టియోధుఁడు, వెన్నుపడగ = విష్ణునిధ్వజము,
 చిలువమేతరి=సర్పములను భక్షించువాఁడు, మేలిచ్చుపులుఁగు = శుభముల
 నిచ్చునట్టిపక్షి, గరుటి, తల్లి...దంట=తల్లియగు వినతదుఃఖమును దీర్చిన నేర్ప
 రి -2=గరుత్మంతుఁడు.

సీ. వడముడి తెమ్మెరకొడు కన భీముడౌ
 వేగంటికొమరుడు శ వెన్నునంటు
 వెన్నుమచ్చదునీడుశవివ్వచ్చు కవ్వడి
 గెలుపుపేరు గలాడు శ క్రీడి యనగ
 నర్జుననామంబు శ లగు ముత్తైరువులాడి
 తెలివాక పొందామరలకు బంట
 కఱకంతులయేలు శ పెరుమాళ్లడుగుబుగ్గ
 జడదారిచెవియాట శ చదలువాక

తే. తాటికెక్కిముదణితల్లి శ తాతపనటి
 వెల్లి మినువాక మిన్నేలు శ వేల్పుటేలు
 తెల్లుకానుపుసవతితల్లి యనఁ దనరు
 నమరతటికిని నామధేయములు సాంబ.

16

టీ. వడముడి, తెమ్మెరకొడుకు = వాయుదేవుని కుమారుడు - ౧ =
 భీముడు. వేగంటికొమరుడు = వేయికన్నులుగల యింద్రునికొడుకు, వెన్ను
 నంటు = కృష్ణునిచెలికాడు, వెన్ను...దునీడు = పీఠపునందు మచ్చగలసర
 దారు, * వివ్వచ్చు = (ప్ర) బీభత్సుడు, కవ్వడి = (కవ + వడి) రెండుచేతుల
 వడిగలవాడు, గెలుపు...గలాడు = విజయుడను పేరుగలవాడు, క్రీడి =
 కిరీటి - ౨ = అర్జునుడు. ముత్తైరువులాడి = మూడుమార్గములఁ బ్రవహించునది
 త్రివధగ, తెలివాక = తెల్లనినది, పొం...బంట = బంగారు తామరలు పూచు
 నట్టిచోటు, కఱకంతులయేలు = శివునిశిరస్సున నుండునది, పెరు...బుగ్గ =
 విష్ణువుపాదమునందుఁ బుట్టిననీటిబుడ్డ - విష్ణుపది, జడ...యాట = జహ్ను
 వనెడుబుడి చెవినుండి యూరి వచ్చిన జలము-జాహ్నువి, చదలువాక =
 ఆకాశనది, తాటి...తల్లి = తాళధ్వజముగలదొర యగుభీష్మునితల్లి, తాత...

* దీనికి దుష్ప్రకము రామ విచార్యము.

వెల్లి=బ్రహ్మకమండలు జలప్రవాహము, మినువాక, మిన్నేలు, వేల్పుటేలు=
దేవతలనది, తెల్లు...తల్లి=కుమారస్వామికి మాటుదల్లి ౧౩=౧౦౧.

సీ. వేల్పుసువారంబు విడిది వెన్నునిటెంకి

రతనాలపంట సంత్రదంబు కడలి

పుడమిముద్దియకోక శ మున్నీరు ప్రాయేలు

మబ్బుపువ్వులవెల్లి శ మామమామ

గట్టురాకొమరునిఁగాచిన నేర్పరి

యేలులమగఁడు శేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్ములశపాది మింటిలాయంబు

తోటదొడ్డి యొనర్చునీలుకాఁడు

తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నాశలధి పరఁగు

వెల్లయేనుఁగు చౌదంతి శ వేల్పుగౌరు

మొదటిహత్తి నా సురకరి శ పాదలుఁ దెల్ల

జక్కి నిక్కువీనులమావు శ చదలుతేజి

యనఁగ నుచై చ్చశ్శవముపేరు శ లమరు సాంబ.

17

టీ. వేల్పు...విడిది=దేవతలపంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి = విష్ణుదేవుని
వాసస్థానము, రతనాలపంట=రత్నములు పండుచోటు-రత్నాకరము, సంత్ర
ము-(ప్ర) సముద్రము, కడలి=కడలు(అనఁగా అలలు)గలది, పుడమి...కోక=
భూదేవీచీరయైనది, మున్నీరు=(ముందు + నీరు) పురాతనపైనజలము, ప్రి
యేలు=(ప్రాత + ఏలు) పురాతననది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి=మేఘపుష్పముల
(అనఁగా జలముల) రాశి, మామమామ-మామయగు విష్ణుదేవునికి మామయైన
వాఁడు, గట్టు...నేర్పరి=హిమవంతునికొడు కగు మైనాకుని గాపాడినప్రా
ద, ఏలులమగఁడు=నదులకు భర్త, శే...మామ=రాత్రి యనుస్మృతికి మామ
యైనవాఁడు- రాత్రి చంద్రునిభార్యయను ప్రతీతినిబట్టి చంద్రునితండ్రి యగు

సముద్రుఁడు దానికి మామగాఁజెప్పఁబడెను, ముక్కంటి...పొది = శివునికి
 త్రిపురాసురులను సంహరించునపుడు తూణీరమైనవాఁడు, మింటి...నీటు
 కాఁడు=ఆకాశమును (అనఁగా స్వర్గమును) గుఱ్ఱపులాయముఁగాను వృక్షము
 లతోఁటఁగాను ఆవుదొడ్డిఁగాను జేసిననేర్పరి-స్వర్గంబునఁ గల యుచ్చైశ్శృంగ
 మను గుఱ్ఱమును కల్పవృక్షములను గామధేనువును గన్నట్టివాఁడని యర్థము,
 చందునయ=చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి=లక్ష్మీదేవితండ్రి -౧౭=సముద్రుఁడు.
 వెల్లయేనుఁగు=తెల్లనిగజము, చౌదంతి=నాలుగుదంతములు గలది, వేల్పుగౌ
 రు=దేవతలగజము, మొదటిహత్తి=ప్రథమగజము-౨=విరావతము. తెల్లజక్కి-
 తెల్లనిగుఱ్ఱము, నిక్కువీనులమావు=పొడవైనచెవులు గలగుఱ్ఱము. చదలుతేజి=
 ఆకాశమునందుండు గుఱ్ఱము-౩=ఉచ్చైశ్శృంగము.

సీ. వేలుపుటెంకి కోశవెల దేవళము గుడి

యనఁగ దేవాలయాశ్రయములు చెలంగుఁ
 డెఱగంట్లు జన్మంపుఁదెందులు జేజేలు
 తొలివేల్పుఁగతురు శ పలుకుటల్లు
 మేటులు వేల్పులు శ మింటిత్రోవరులు ని
 ద్దురతేనిప్రోడలు శ నరలు గనని
 పెద్ద లనఁగ సురాశ్రయము లా వినోబిలు
 వేగంటికచ్చేరి శ వేల్పుటెంకి

తే. యనఁగ స్వర్గము పేల్లగు శ వినుమిటారు
 లచ్చరలు వేల్పుచెలు లన శ నమరు సమర
 తరుణులకుఁ జాగరతము శ తలఁపుమాని
 క మనఁ జింతామనోహరములమరు సాంబ.

18

టీ. వేలుపుటెంకి = దేవస్థానము, కోవెల, దేవళము = (ప్ర) దేవాల
 యము, గుడి-౨ = దేవాలయము, తెఱగంట్లు = తెఱచుకొనియుండు కన్నులు

గలవారు, జన్మంపుండిండులు = యాగములందు హవిస్సులను భక్షించువారు, జేజేలు, తొలివేల్పుపగతురు = పూర్వదేవతలగు రాక్షసులకు శత్రువులు, పలుకుటల్లుమేటులు = మాటలై యాయుధముగాఁ గలవారు-గీర్వాణులు, వేల్పులు, మింటిత్రోవరులు = ఆకాశమున సంచరించువారు, నిద్దురలేనిప్రోడలు = నిద్రపోవుట లేనిదిట్టలు, నరలు... పెద్దలు = పలితములు (అనఁగా ముదిమి) లేని పెద్దవారు- = దేవతలు. విక్రప్రోలు = ఆకాశమునందలిపట్టణము, వేగంటికచ్చేరి = దేవేంద్రుని కొలువుకూటము, వేల్పుటెంకి = దేవతల నివాసస్థానము- 3 = స్వర్గము. వినుమిటారులు = ఆకాశమునందలిస్త్రీలు, అచ్చరలు = (ప్ర) అప్పరిసలు, వేల్పుచెలులు-3 = దేవతాస్త్రీలు. చాగ రతనము = కోరినసంపదల దానము సేయుతత్నము; తలఁపుమానికము-చింతామణి - ౨ = చింతామణి.

సీ. అడిగిన నొసఁగెడియావు శ్రీ జేజేగిడ్డి

చదలుతొడుకు తెల్లమొద వనంగ
సురగవిపేల్లగుఁ శ్రీ దెఱగంటిప్రమాకులు
పెట్టుప్రమాకులు మింటిత్రోచెట్టు లనఁగఁ
గల్పకాఖ్య లగు వేగంటిగొంగలు రక్క
సులు రేయిదిమ్మరుల్ శ్రీ సుకురుసిసులు
వేల్పుదాయలు తొలివేల్పులు నా దైత్య
నామంబు లగు గాలి శ్రీ గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి సోఁకుడు పిసాసి

దయ్య మనఁగఁ బిశాచాభిధానము లగు
నివము వలి మం చనంగను శ్రీ హిమము దనరుఁ
బిడు గనఁగ జెల్లు నశనికఁ శ్రీ బేర్లు సాంబ.

19

టీ. అడిగిన నొసఁగెడియావు = కోరినవానినిచ్చునట్టిధేనువు, జేజేగిడ్డి = దేవతలయావు, చదలుతొడుకు = ఆకాశమునందుండుధేనువు, తెల్లమొదవు =

తెల్లనియాపు - ర = కామధేనువు. తెఱగంటి మాఁకులు = దేవతావృక్షములు,
పెట్టు మాఁకులు = కోర్కూలిచ్చుచెట్లు, మింటిచెట్లు = ఆకాశమందుండు వృక్ష
ములు - ౩ = కల్పవృక్షములు. వేగంటిగొంగలు = ఇంద్రునకు శత్రువులు, రక్కసు
లు = (ప్ర) రాక్షసులు, రేయిదిమ్మరులు = రాత్రులందుదిరుగువారు, నుకు
రుసినులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు = దేవతలకు దాయాదులు -
లేక శత్రువులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవతలు - ౬ = రాక్షసులు. గాలి,
గాము = (ప్ర) గ్రహము, నెగడి, కొఱవిరాలుపు, బూచి, సోకుడు, పిసాసి =
(ప్ర) పిశాచము, దయ్యము - ౮ = పిశాచము. ఇవము, (రూపా. ఇగము.
ప్ర. హిమము), వలి, మంచు - ౩ = హిమము. పిడుగు = అశని - వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ శ్రీ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విఱ శ్రీ వేల్పుఁదెరువు
గాలితండ్రి బయ లాకసము మొగులుతెన్ను
చదలు నా గగనాఖ్య శ్రీ లొదవు చుండుఁ
బవలు పగలు నాఁగ శ్రీ దివముపేళ్లగు రేయి
రాతిరి రే యన శ్రీ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడ యన శ్రీ దిశ యొప్పు నెల చం ద
నఁగ మాస మమరుఁ బున్నమ యనంగ

తే. నలరుఁ బూర్ణిమకు సమాస శ్రీ యమవస యనఁ
జను సమావాస్యపేరులు శ్రీ సంజ సందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపంత్రునకు నెండ
ప్రాద్దు వేండ్రం బనెడిపేర్లు శ్రీ పొసఁగు సాంబ.

20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = నక్షత్రమార్గము, విన్ను, ఉప్పరము
నింగి, వెన్నునియడుగు = విష్ణుపదము, విను, వేల్పుఁదెరువు = దేవతలమార్గము.
గాలితండ్రి = వాయువునకు జన్మస్థానము, బయలు, ఆకసము, మొగులుతెన్ను =

మేఘముల మార్గము, చడలు-౧౩=ఆకాశము. పవలు, పగలు-౨=అహన్య.
రేయి, రాత్రి, రే-౩-రాత్రి. దెస=(ప్ర) దిశ. దిక్కు (ఇది సంస్కృతస
మము), కడ=(ప్ర) క్షాప్త-౩=దిశ. నెల, చందు-౨=మాసము, పున్నమ =
పూర్ణిమ. అమాస, అమవస-౨=అమావాస్య. సంజ, సందె-౨=సంధ్య. ఎం
డ, ప్రాగ్, వేండ్రము-౩=ఎండ.

సీ. మెఱుపులు మెఱుగులు శ మించు లనఁ దటిత్తు

లగును జుక్కలు రిక్క శ లనఁగఁ దార

లమరు జేజేఱేనిశయరదము నీటిమో

పరి మబ్బు మొయి లనఁ శ బరఁగు ఘనము

తెర యల తరఁగ నాఁ శ బొరయు వీచికపేర్లు

నురువు నురుఁ గనంగఁ శ గొఱలు ఫేన

మంతస్సమాభిఖ్య శ లగును లోపల లోన

లో నన బహిరాఖ్య శ లొప్పును వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబుపేర్లు

వఱుచుండును జోతి తిర్యళిక దివ్వె

యనఁగ మందోష్టమునకు వెశ్చన యొకింత

వేడి యిసుమంతకాఁక నా శ వెలయు సాంబ.

21

టీ. మెఱుపులు, మెఱుగులు, మించులు-౩-మెఱుపుదీఁగెలు, చు
క్కలు, రిక్కలు=(ప్ర) ఋక్షములు-౨=నక్షత్రములు. జేజేఱేనియరదము=
దేవేంద్రుని రథము, నీటిమోపరి-జలమును ధరించునది-జలధరము, మబ్బు,
మొయిలు ||రూ|| మొయలు ||పా|| మెగులు ||రూ|| మెగిలు-౪=మేఘము.
తెర, అల, తరఁగ=(ప్ర) తరంగము-౩=అల, నురుఁగు, నురువు-౨=ఫేనము.
లోపల, లోన, లో-౩=లోపల. వెలి, బయలు ||రూ|| బయలు-బైలు,
వెలుపల-౫=బయలు, జోతి=(ప్ర) జ్యోతిన్సు, తిర్యళిక (ఇది యువపదము),

దివ్యే॥ (రూ॥ దివ్యాయ-దివియ-దివె-దీవియ-దీవె)-3=దీపము. వెచ్చన, ఒకిం
తవేడి, ఇనుమంతకాక -3=కొంచెమైన ఉష్ణము.

క. సిస్తుగ లక్షణకవి యగు

కస్తురిరంగాఖ్యుడను జగద్ధితముగ నీ

నిస్తులదై వలవర్గును

విస్తర మొనరించినాడ శ్రీ విబుధులకరుణన్.

22

తా. లక్షణము చక్కగాఁ దేలిన కవిని. కస్తురిరంగనామముగల
వాడను. పండితులదయచేత లోకములకుఁపితముగా నసమానమైన యీదేవ
వర్గును విస్తరింపఁ జేసినాడను.

దే వ వ ర్గు సంపూర్ణము.

మా న వ వ ర్గు.

క. శ్రీనగజామానసలస

మానసరోహంస నిరుపమానవిభవధా

మా నవముగ నీపేట

మానవవర్గువు రచింతు శ్రీ మానక సాంబా.

1

టీ. శ్రీపార్వతీదేవిమనస్సు అనెడు ప్రకాశించుచున్న కొలనికి హంస
యైనవాడా! (పార్వతీహృదయమందు విహరించువాడని యర్థము). పోలిక
లేని వైభవమునకు స్థానమైనవాడా! సాంబమూర్తీ! క్రొత్తగ మానవవర్గును
నీ కంకితముగా రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాతరపలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటిరబాస లనఁగ

వేదాఖ్య లగు నేలరవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మిమ్ములచదువరులు జన్ని

గట్టులు దుగపుట్టుకలు పార్లు బాడలు

నాఁగ బ్రాహ్మణులకు శ నామము లగు

తేలు దొరలు నేలశేయేలుదంటలు వెన్ను

వలబుజమునఁ గలశవారు రాచ

తే. వారు తేడులు రెండవవంగడంపుఁ

బబువు లన శ్మత్రియాఖ్య లా శ బచ్చు బేరి

మూడవకొలం బతడు నాడెకాడు నల్ల

నయ్యతొడబిడ్డ కోమటి శ నా దనర్చు

వైశ్యనామంబు లద్రినిశవాస సాంబ.

2

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాతపలుకులు, మినుకులు || రూ || మినుక్కులు, ప్రామినుకులు, తొంటిబాసలు (ఈపేళ్లకు పూర్వవాక్యములని యర్థము)-
 ౧=వేదములు. నేలవేల్పులు=భూదేవులు, తొలిజాతివారు=అగ్రవర్ణజాతులు, మినుకలచదువరులు=వేదమాలు చదివినవారు, జన్నిగట్టులు=యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవారు, దుగపుట్టుకలు=రెండుజన్మములు గలవారు -ద్విజాతులు, పార్లు (పాటులు)=పాటువారు, బాడలు -2=బ్రాహ్మణులు. తేలు, దొరలు, నేల...దంటలు=భూమిని పాలించు నేర్పరులు, వెన్ను...వారు=విష్ణువుకుడి భుజమునుండి పుట్టినవారు, రాచవారు, తేడులు, రెండవవంగడంపుబబువులు=రెండవవంశమునఁ (అనఁగా శ్మత్త్రివంశమునఁ) బుట్టినప్రభువులు-2=శ్మత్రియులు. బచ్చు, బేరి, మూడవకొలంబతడు = మూడవ కులమునఁ (వైశ్యకులమునఁ) బుట్టినవాడు, నాడెకాడు-నాణెముగలవాడు, నల్లనయ్యతొడబిడ్డ=విష్ణువుతొడయందుఁ బుట్టినవాడు, కోమటి-౧=వైశ్యుడు.
 సీ. కలపతాల్పులు తుదిశకొలమునేర్పరులు కా

పులు వినువాఁతతోఁగబుట్టువు లన

నలరును శూద్రాఖ్య శ లమ్మ కన్నది తల్లి

యవ్వ నా మాతపే శ శ్లమరుఁ దండ్ర

యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య యప్పన
 జనకాఖ్య లగుఁ దమ్ముఁ శ్రీ డనుఁగు తోడు
 తోడఁబుట్టు వనంగఁ శ్రీ దోఁబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లౌ మొదటివాఁ శ్రీ డన్న పెద్ద
 తే. యనఁగ నగ్రజుఁ డగు నక్క శ్రీ యప్ప యనఁగ
 జ్యేష్ఠకన్యకుఁ జెల్లెలు శ్రీ చెల్లె చెలియ
 లనఁగఁ దనరుఁ గనిష్ఠ కీల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనఁగ భార్య శ్రీ కగును సాంబ. 3

టీ. కలపతాల్పులు=నాఁగేటిని ధరించినవారు, తుదికొలము శేర్ప
 రులు=కడపటి దగు శూద్రకులమునఁ బుట్టిన దిట్టలు, కాపులు, విను...
 బుట్టువులు=గంగకుఁదోడఁబుట్టినవారు (ఉభయులు విష్ణుపాదమునఁ బుట్టినవా
 రగుటచేసిట్లు చెప్పఁబడెను)-ర=శూద్రులు. అమ్మ, కన్నది, తల్లి, అవ్వ-ర=
 తల్లి. తండ్రి, అబ్బ, కన్నయ్య, నాయన, అయ్య, అప్ప-ఁ=తండ్రి. తమ్ముఁ
 డు, అనుఁగు, తోడు, తోడఁబుట్టువు, తోఁబుట్టువు-ఁ=సోదరుఁడు. మొ
 దటివాఁడు, అన్న, పెద్ద - 3=అగ్రజుఁడు. అప్ప, అక్క-౨=జ్యేష్ఠురాలు.
 చెల్లెలు, చెల్లె, చెలియలు-3=కనిష్ఠురాలు. ఇల్లాలు, రాణి, ఆలు, పెండ్లా
 ము (రూ. పెండ్లము)-ర=భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ముత్యైదు వనఁ బురంధ్ర

కగుఁ దోడికోడ లేరా లనంగఁ
 బతిసోదరునిభార్య శ్రీ పరఁగుఁ గూతురు కూతు
 కొమరిత యనఁ బుత్రి శ్రీ కమరుచుండుఁ
 గొమరుండు బుడుకఁడు శ్రీ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
 బుత్రుఁడౌ బిడ బిడ్డ శ్రీ పూప పాప
 కుఱ్ఱ చిఱుత కందు కూన నిసువు పాల

బుమత నా శిశునామములు దనర్చు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ శ బేల ముగుద
 యనంగ ముద్గాంగనకు నాఖ్య శ లగును ముదిమి
 వాఁడు ముదుకఁడు ముదిసినవాఁడు ముసలి
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే శ శ్లోదవు సాంబ. 4

టీ. అయిదువరాలు-||రూ|| ఐదువరాలు, ముత్తైదువ - ౨=నుమం
 గలి. తోడికోడలు, ఏరాలు-౨=మగని సహోదరునిభార్య. కూతురు, కూ
 తు, కొమరిత ||రూ|| కొమరిత-కొమార్త-కొమారి-౬=కుమారి. కొమరుఁడు
 ||రూ|| కొమరుఁడు, బుడుకఁడు, కొడుకు, పట్టి-౫=కుమారుఁడు. బిడ, బిడ్డ,
 పూప, పాప, కుష్ట, చిటుత, కందు, కూన, నిసువు ||రూ|| నినుఁగు ||పా||
 సిసువు, పాలబుడుత-౧౨=శిశువు. గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు, బేల, ము
 గుద=(ప్ర) ముద్గ-౫=ముద్గస్త్రీ. ముదిమివాఁడు ||రూ|| ముది, ముదుకఁడు,
 ముదిసినవాఁడు, ముసలి, ముదుసలి -౫=వృద్ధుఁడు.

సీ. పిన్న కొండికవాఁడు శ చిన్న పడుచు చోట

పసివాఁ డనెడిపేళ్లు శ బాలున కగుఁ
 జతురుపేళ్లుగు దిట్ట శ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ
 జెలికాఁడు సంగాతి శ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాఁడు శ సంగడిఁడు
 చెలి నేస్తి యనఁ జను శ స్నేహితునకుఁ జెల్మి
 సంటు మాలిమి పొం దనంగ మైత్రి

తే. కొఱలుఁ గుఱుచ టింగణ గిడ్డ శ గిఱక గుఱ్ఱ
 పొట్టి యన వామనాఖ్య లా శ గట్టివాయి
 తాఁగ జంత గయాళియు శ నాఁగఁ దనరు

ధూర్తవనితకు దూతవిదూర సాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండికవాడు, చిన్న, పడుచు, చోట ||రూ|| చోట, పసివాడు - ౬ = బాలుడు. దిట్ట, జాణ, దంట, వలెతి, వెరవరి, ప్రోడ, నేర్పరి - ౭ = చతురుడు. చెలికాడు, సంగతి, చెలిమరి, గాదిలి, సకియ, సంగడికాడు, సంగడిడు, చెలి, నేస్తి - ౯ = న్నేహితుడు. చెల్మి, ||రూ|| చెలిమి), నంటు, మాలిమి, పొందు - ౧౦ = మైత్రి. కుటుచ, టింగణ ||రూ|| టింగణా, గిడ్డ, గిఱక, సుజ్జ, పొట్టి - ౧౧ = వామనుడు, గట్టివాయి, తాగ, జంత, గయాళి (రూ|| గయ్యాళి) - ౧౨ - ధూర్తరాలు.

సీ. కబ్బముచేతరి శ కయి కై సరుడు మాట

లల్లువా డనుపేర్లు శ చెల్లు గవి

బట్టులు చదువరు శ బట్టు క్రిక్క లనంగ

వందుల కగు బడవాల్లు వేగు

వారు వేగరు లన శ జారులపేల్లొప్పు

బోయాలు బెస్తలు శ మోపరు లన

వాహకులకు జెల్లు శ సాహిణి సాని రా

తనగ నశ్వారోహకునకు దనరు

తే. గట్టికలు పణిహారులు శ కటిక లనగ

వేత్రపాణుల కగు బోయ శ వేటకాడు

నడవిద్రిమ్మరి యన గిరాతాఖ్య లెనగు

నన్నగళ పేడి యన షండు శ డగుచు సాంబ.

6

టీ. కబ్బముచేతరి, కయి, కై సరుడు, మాటలల్లువాడు - ౧౩ = కవి. బట్టులు, చదువరులు, బట్టు, క్రిక్కలు - ౧౪ = వందులు. పడవాల్లు, వేగువారు, వేగరులు - ౧౫ = చారులు. బోయాలు ||రూ|| బోయలు, బెస్తలు, మోపరులు - ౧౬ = వాహకులు. సాహిణి, సాని, రాతు - ౧౭ = అశ్వారోహకుడు, కట్టికలు,

పణిహారులు, కటికలు-3=దేత్తము చేతఁ గలద్వారపాలకులు మొదలైన కొలువుడుగాండు. బోయ, వేటకాఁడు, అడవిదిమ్మరి - 3 = బోయవాండు (కిరాతకులు). అన్నగళ, పేడి - ౨ = నపుంసకుఁడు.

సీ. జాలరి వలఁతేఁడు శ్రీమీలవేటరి యనఁ

దగు ధీవరునిపేర్లు శ్రీ తడుపుదాల్పు
వడు గొంటిజందెముశ్రీవాఁడు బమ్మచారి
యన బ్రహ్మచారి పే శ్రీ శ్లమరు శేస్తు
మనికిఁజేఁ డింటివాఁ శ్రీ డన గృహస్థున కగు
నడవికాఁపు తపసి శ్రీ జడలదారి

నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకు నొంటి
కాఁడు గోణముదారి శ్రీ బోడ బీద

తే. కావులుగలాఁడు సన్నాసి శ్రీ నా వెలుంగు
యతినమాఖ్యలు ముగితిముశ్రీతైదు వనఁగ
జక్కిననఁ బేరటా లన శ్రీ జరుగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్నశ్రీరక్ష సాంబ.

7

టీ. జాలరి=జాల (వల) లు గలవాఁడు. వలఁతేఁడు, మీలవేటరి=మత్స్యములను వేటాడువాఁడు-3=చేపలను బట్టువాఁడు, తడుపుదాల్పు=చిన్నవస్త్రము గట్టుకొనువాఁడు, వడుగు=(ప్ర) వటువు, ఒంటి జందెమువాఁడు=ఒక పేటజందెము గలవాఁడు, బమ్మచారి - ౪=బ్రహ్మచారి. శేస్తు=(ప్ర) గృహస్థ, మనికిఁజేఁడు, ఇంటివాఁడు - 3=గృహస్థుఁడు. అడవికాఁపు=అడవియందు వసించువాఁడు, తపసి - (ప్ర) తపస్వి=తపస్సు చేయువాఁడు, జడలదారి=జడలను, ధరించినవాఁడు - 3=వానప్రస్థుఁడు. ఒంటికాఁడు, గోణముదారి=కొపీనము ధరించినవాఁడు, బీద, కావులుగలాఁడు=కాషాయములను ధరించినవాఁడు, సన్నాసి=(ప్ర) సన్న్యాసి - ౫=సన్న్యాసి. ముగితిముశ్రీతైదు

దువ=ముక్తిచెందిన సువాసిని, జక్కిని, పేరటాలు - 3 = మృతచిరంటి
(గోకాంతరముపొంది దేవత్వము పడసిన ముత్తయిదువ).

సీ. మూకాఖ్య లగు మూవ శ్రీ మూగ మూగి యనంగ

గ్రుడ్డి చీ కన సంధశకునకు జెల్లు

బరువము ప్రాయము శ్రీ వయసు జవ్వన మన

యశావనాభిఖ్య లౌ శ్రీ నందగాడు

వగకాడు అమరువాడు శ్రీ వన్నెకాడు ఎమ్మెకాడు

జౌనుకాడు డన సొగసైనవాడు

నీటుకాడు డనగ రాశింబు శృంగారికి

గోవాళ్లు బొజుగు నా శ్రీ గోడెకాడు

తే. వెచ్చకాడు ననుపుకాడు శ్రీ వేడ్కకాడు

లంజెకాడు మిండె డన బల్లవుడు దనరు

సోయగంబు చక్కదనంబు శ్రీ సొబగు రూపు

నాగ సౌందర్యమునకు జె శ్రీ న్నగును సొంబ.

8

టీ. మూవ, మూగ, మూగి - 3=మూకుడు. గ్రుడ్డి, చీకు - ౨ =
అంధకుడు. పరువము, ప్రాయము||రూ|| పాయము, వయసు (ఇది సంస్కృత
తనమము) జవ్వనము=(ప్ర) యశావనము - ౫ = యశావనము. అందగాడు,
వగకాడు, అమరువాడు, వన్నెకాడు, ఎమ్మెకాడు, జౌనుకాడు=పశా
నుగలవాడు, సొగసైనవాడు, నీటుకాడు-౨=శృంగారవంతుడు. గో
వాళ్లు=యశావనము గలవాడు, బొజుగు, గోడెకాడు, వెచ్చకాడు=వెచ్చ
మునిచ్చువాడు, ననుపుకాడు = అనురాగము గలవాడు, వేడ్కకాడు,
లంజెకాడు=లంజెగలవాడు, మిండెడు-౨=విటుడు. సోయగము, చక్కద
నము, సొబగు, రూపు - ౪=సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాడు శ్రీ గమసరి యుక్కరి

ప్రెగడ మంతిరి నా మంత్రీపేళ్లు వెలయు

బంగునకు లేవజాలనివాడు పుట్టు

మొండి పిచ్చుకుంటును పేళ్లు ॥ పాసగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమిడు, పాదుసా (ఇది తురకపదము) ॥రూ॥ పాదుసాహి, ఏలిక, మన్నీడు ॥పా॥ మన్నియ ॥రూ॥ మన్నియడు - మన్నెడు - మన్నె, సాహేబు (ఇది తురకపదము), రాయడు, సామి (ప్ర. స్వామి), పబువు ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, వజీరుడు, (ఇది తురకపదము) ॥రూ॥ వజీరుడు-వజ్రీడు, రాయలు, దునెదారి ॥రూ॥, దునేదారి, రా, తేడు, దొర, ఒడయడు, నేడు - ౨౬=రాజు. పడవాలు, దళవాయి, దళాయి, దణి - ౪=సేనాధిపతి. తగువాడు, వెరవరి (వెరవు + అరి)=ఉపాయ మెటే గినవాడు, తీర్పరి, కార్పరి, దిట్ట - ౫-కార్యసమర్థుడు. ప్రెగడ, నిజోగి (ప్ర. నియోగి), ప్రెగడ ॥రూ॥ ప్రెగడ, మంతిరి - ౫=మంత్రీ. లేవజాలని వాడు, పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు ॥రూ॥ పిచ్చుకకుంటు-పిచ్చికుంటు-పిచ్చి కకుంటు-౬=కాళ్లు లేనివాడు.

సీ. ఎడకాడు కొల్లగా ॥ డెడత్రోవకాపరి

గడిదొంగ దోపుమకాడు నాచు

గజముచ్చు చేవాడికాడు జాజరకాడు

మచ్చరి మునిముచ్చు ॥ మాయదారి

తెరువాటుకాడు కత్తెరదొంగ దొరకోలు

సన్నాసి వడికాడు ॥ కన్నగాడు

రేద్రెమ్మరీడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి

కాడు తెక్కలికాడు ॥ కల్లరీడు

తే. తవలి మోసరి యనఁ జెల్లు ॥ దస్కరుసమఁ

దొత్తు సాగుడు బోనముకత్తె దాది

విలువరమ్ముడు వరపుఁ డిల్లబిడ్డ యనఁగ

దాసికానామధేయముల్ శ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాఁడు, కొల్లగాఁడు, ఎడత్రోవకాపరి=నడిదారిని కాచికొని
యుండువాఁడు, గడిదొంగ=ఒక వెటిఁగినదొంగ, దోఁపుడుకాఁడు ||రూ||దోఁ
పిడికాఁడు-దోఁపుకాఁడు, నాఁచు, గఱముచ్చు=పెద్దదొంగ, చేవాడికాఁడు=
చేతులచే క్రూరత్వమును జూపువాఁడు, జాబరకాఁడు ||రూ|| బజ్జరకాఁడు=
మోసము గలవాఁడు, మచ్చరి (ప్ర. మత్సరి), మునిముచ్చు=మునివేషముతో
నమ్మించిదొంగిలించువాఁడు, మాయదారి=మాయలుగలవాఁడు, తెరువాటుకాఁ
డు=బందికట్టి కొట్టువాఁడు, కత్తెరదొంగ=కత్తిరించువాఁడు, దొరకోలుసన్నా
సి=నమ్మించి మోసపుచ్చిదొంగిలించుకొని పోవువాఁడు, వడికాఁడు=చులు
కుఁదనముగలవాఁడు, కన్నగాఁడు=కన్నము పెట్టువాఁడు, రేదిమ్మరీఁడు=దొం
గిలించుటకు రాత్రులందుఁ దిరుగువాఁడు, ముల్లీయవిప్పు=సొమ్ముముడిని విప్పు
వాఁడు, లోవాడికాఁడు=పైకి మెత్తనివాఁడుగాఁ దోచి లోపలఁ గ్రూరత్వ
ము గలిగియుండువాఁడు, తెక్కలికాఁడు, కల్లరీఁడు (కల్ల + అరి + ఈఁడు),
తవళి ||రూ||తవళి, మోసరి (మోసము + అరి) - ౨౮=దొంగ. తొత్త, సా
కుడు, బోనముకత్తె ||రూ|| బోనకత్తె, దాది (ప్ర. ధాత్రి), విలువరమ్ముడు,
వరపుడు, ఇలుబిడ్డ - ౨౯=దాసి.

సీ. పమపుఁజాన గడించుశపడఁతి మేఁగొప్ప

బోగపుఁజేడియ శ పొత్తుటాలు

వేడుకచెలి లంజె శ వెలయాలు రోచెల్వ

వెల్లాటకత్తె నా శ వేశ్య వెలయుఁ

గూర్చియిచ్చుమిటారి శ కుంటెనకత్తియ

తాపికత్తె యనంగఁ శ దనరు దూతి

నాగవాసం బన శ నామ మా వేశ్యల

మేళంబునకుఁ గొమరాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత శ జవ్వని యన

సుందరికిఁ జెల్లు గట్టివై శనుదియుఁ బ్రోడ

యనఁగఁ దగుఁ బ్రౌఢ వయసుచేల్లినది ముసలి

మిండకో రన లోలాఖ్య శ మెఱయు సాంబ.

13

టీ. పదుపుఁజాన(పదుపు + చాన) = అర్జునముగలస్త్రీ, గడించుపడఁతి = అర్జించుస్త్రీ, మేల్దాపరి, బోగపుఁజేడియ (బోగము + చేడియ), పొత్తుటాలు (పొత్తు + అలు), వేడుకచెలి = విలాసార్థమైనస్త్రీ, లంజె, వెలయాలు (వెల + అలు) = క్రయమునకు భార్యగా వచ్చెడిస్త్రీ, రోచెల్వ = ద్రవ్యమునకు వచ్చెడుస్త్రీ, వెల్లాటకత్తె = మిక్కిలి నాట్యమాడుస్త్రీ - ౧౦ = వేశ్య. కూర్చి యిచ్చు మిటారి, కుంటెనకత్తె, తాపికత్తె - ౩ = దూతిక. నాగవాసము = వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు, కొమిరె = లేతవయస్సుగలది, చామ, జవరాలు = యౌవనముగలది, కొమరిత || రూ || కొమరిత - కొమార్త, జవ్వని (జవ్వనము + ఇ) = యౌవనముగలది - ౮ = ప్రాయముగలస్త్రీ, గట్టివైనుది, ప్రోడ (ప్ర. ప్రౌఢ) - ౨ = ప్రౌఢస్త్రీ. నయస్సుచెల్లినది, ముసలి, మిండకోరి || రూ || మిండలకోరి - ౪ = లోలస్త్రీ.

సీ. కన్నియ కన్నె నా శ కన్యక కగుఁ బేరు

లాసగలది అంకులొడి చెడిపె

వెలిచొరవరి యన శ వెలయు జారిణిపేళ్లు

మెయి మెయి యొడలు నెమ్మేను మేను

బొంది మే మై యన శ బొసఁగు దేహమునకు

నెఱకలు వెండుకల్ శ నెఱు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య లా శ గేశబంధముపేళ్లు

కీల్ముడి క్రొమ్ముడి శ కిలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టన శ నొసరు శిఖకు
జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ శ జంచు కురులు
ముంగురులు కూకటు లనంగఁ శ బొసఁగు చుండుఁ
గుంతలములకు జితదై త్యశకూట సాంబ.

14

టీ. కన్నియ, కన్నె (ప్ర. కన్య) - ౨ = కన్య. ఆసగలది, అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరవరి = బయటిచొరవగలది - ర = జారిణి. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మై - ౧ = దేహము. నెఱకలు, బెండుకలు, నెఱులు || రూ || నెరులు - ర = కేశములు. కీల్ముడి, క్రొమ్ముడి (క్రొత్త + ముడి (ఇది కుటుముడి'కిఁ గలిగిన 'క్రొమ్ముడి'యని. కొన్ని ప్రయోగములఁ జూపట్టుచున్నది.) కీలుగంటు, నూనెముడి, వెన్నుగంటు - ౫ = కేశబంధము - అనఁగా జాటుగా ముడిచిన వెండుకల దూముడి. జుట్టు, సిగ, సిక - ౩ = శిఖ - * చుంచు, కురులు, ముంగురులు (మున్ను + కురులు), కూకటులు - ర = కుంతలములు - అనఁగా పొడివెండుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూల శ క్రొవ్వెద తుఱు మసఁ
గబరి యా కణ గను శ కన్ననంగ
నేత్రాఖ్య లగు నొసల్ శ నెన్నొసల్ నుదురు నె
న్నుదు రన నిటలాఖ్య శ లొదవుఁ జూడ్కి
పారువ దిష్టి చూ శ పన వీక్షణము లొప్పు
వీనులు చెవులును శ జానుగులును
నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ శ కాను లేఁగొను నె
న్నుచుము నడు మనంగ శ నడరు మధ్య
తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ శ దనరు నాభి

* చుంచు, కూకటులు. ఈ రెండు శబ్దములును కుంతలపర్యాయము లగుట విచార్యము.

మూతి మోర మొకము మోము శ మొగ మనంగ
 వదనము దనర్చు వా నోరు శ వాయి యనంగ
 ముఖమహాభిఖ్య లగు గురుశ్రమూర్తి సాంబ. 15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, క్రొవ్వెద (క్రొత్త + వెద), తుఱుము - ౫ = కొప్పు. కక, కను, కన్ను - ౩ = సేత్రము. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు - ౩ = నిటలము. చూడ్కి, పారువ (అటవపదము), దిష్టి (ప్ర. దృష్టి), చూపు - ౪ = దృష్టి. వీనులు, చెవులు. జానుగులు - ౩ = కర్ణములు. కాను || రూ || కవును, లేకాను (లేత + కాను), నెన్నడుము (నెఱ + నడుము), నడుము - ౫ = మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు - ౨ = నాభి. మూతి, మోర, మొకము, మోము, మొగము (ఈ ౩ కి ప్ర. ముఖము) - ౫ - ముఖము. వా, నోరు, వాయి - ౩ = నోరు.

సీ. పలు పల్లు పండులు శ పండ్లన రదము లొ
 జెంప దవడ చెక్కు శ చెక్కి లనంగ
 దగుఁ గపోలము నెత్తి శ తల యన శిర మొప్పు
 ముకు ము క్కనంగ నాశికి చెలంగు
 బొమ కనుబొమ యన శ భ్రానామ మమరు మీ
 సలు మీసము లనంగ శ శ్మశ్రు వలరు
 నదరము కెమ్మోవి శ పెదవి వాతెచ్చి మోవి
 యన నోష్ట మగు నెద శ యక్కు తొమ్ము
 తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట శ కమపు బొజ్జ
 బొట్ట డొ క్కన నుదరంబు శ పొసఁగుచుండు
 గేలు కై కయి చేయి కెంతగే లనంగ
 బంచశాఖకు నామముల్ శ పరఁగు సాంబ. 16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - ౪ = దంతములు. చెంప || పొ ||

చెంక, దవడ, చెక్కు, చెక్కిలి - ౫ = కపోలము. నెత్తి, తల - ౨ = శిరము.
ముకు, ముక్కు - ౨ = నాసికము. బొమ, కనుబొమ - ౨ = భ్రూలత. మీ
సలు, మీసములు - ౨ = శ్రీశ్రువులు. అదరము (ప్ర. అధరము), కెమ్మోవి
(కెంపు + మోవి), పెదవీ, వాతెఱ (వాయి + తెఱ), మోవి - ౫ = ఓవృము.
ఎద, అక్కు, అొమ్ము, ఎడఁద - ౪ = వక్షము. పొట్ట, కడుపు, చొడ్డ, బొడ్డు,
డొక్క - ౫ = ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము), కై, కయి, చేయి
॥రూ॥ చెయి, చెయ్యి, చే, కెంగేలు (కెంపు + కేలు) - ౮ = హస్తము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి శ యనఁ గరతల మొప్పు

పెడచెయ్యి మీఁజెయి శ వెనుకచెయ్యి
యనఁ దగుఁ జరమశరీయంబు వేల్ వ్రే లన

నంగుళి యగుఁ జరశమాంగమునకు
వెన్ను వెనుకమేను శ వీఁ పన వర్తిల్లు
గద్దవ గడ్డము శ గౌద యనఁగఁ
జరుకనామంబు రాశ్చల్లుఁ గడవసంబు
చట్ట తో లనఁ గళాశసంబు నాఁగఁ

తే. జర్మ మమరు మోఁకా శ్లన శ జానువు లగుఁ
చిక్క చిటుదొడ యన జంఘశేష్యు దనరుఁ
గుఱువు తొడ యన నూరువు శ వజలు ముడ్డి
పిఱుదు తుం టన జఘనంబుశేష్యు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి - ౨ = కరతలము. పెడచెయ్యి, మీఁజెయి
(మీఁదు + చెయి), వెనుకచెయ్యి - ౩ = హస్తచరమభాగము. వేలు, వ్రేలు -
౨ = అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీఁపు - ౩ = పృష్ఠము. గద్దవ, గడ్డము,
గౌద ॥రూ॥ గవుద - ౪ = చిరుకము. కడవసము, చట్ట, తోలు, కళాసము -
౪ = శర్మము. మోఁకాశ్లు = జానువులు. చిక్క, చిటుదొడ - ౨ = జంఘ.

కుఱువు, తొడ - ౨=ఊరువు. ముడ్డి|| రూ|| మూడి, పిఱుడు, తుంటి -
౪ = కటి.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె శ యనఁ గపాలం బొప్పు
బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు శ భుజమువేళ్లు
బట్ట వలువ కోక శ పుట్టంబు గింటెంబు.
చీర నా వసనంబు శ చెలఁగు నఱుత
గొంతు కుత్తుక అట్టు శ కొలిమి మెడ యనంగ
గళమున కగుఁ బిడికి లన ముష్టి
కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేర శ యన సంజలికి దోయి
లన హస్తమునకు మూ శ రనఁగఁ బొసఁగు
తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య శ పరఁగు జేన
దుత్త యనఁ దాలమున కొప్పు శ బెత్త యనఁగ
సంగుళాభిఖ్య యగు నంజ శ హజ్జ యడుగు
నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోకశనాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక, పుటియ|| రూ|| పుట్టియ - పుట్టె, పుచ్చె - ౫ = కపా
లము. బుజము, మూఁపు - ౨=భుజము. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గిం
టెము|| చీర - ౬=వస్త్రము. అఱుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్టు, కొలిమి, మెడ -
౬=కంఠము. పిడికిలి=ముష్టి. చేర=ప్రసృతి (పుడిసిలి - చాచిన వ్రేళ్లు గల
అఱచేయి). దోయిలి|| రూ|| దోసిలి - ౨=అంజలి. మూర-హస్తము, (మో
చేతి మొదలు వ్రేళ్లకొనవఱకుఁ గలభాగము). బార=వ్యామము (రెండుచేతు
లుచాపఁగా నడుమఁగలసండు). జేన, దుత్త-౨=తాలము (చాచిన బొటన
వ్రేలికొనకు చిటికెనవ్రేలికిని నడుమనుండుసండు). బెత్త=అంగుళము. అంజ,
హజ్జ|| రూ|| అజ్జ, అడుగు - ౩=పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు శ చాచులు పాలిండ్లు

చన్ను లనంగఁ గుశచంబు లమరు
 నారు నూఁగా రన శ నలరు రోమావళి
 పాపలఁ గనుతావు శ పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దు బ్బన శ మదనమందిర మొప్పుఁ
 బిల్లలఁ గలిగించువేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగ శ బొసఁగు శేఫము గాఁడు
 గుద్ద పిఱ్ఱి యనంగ శ గుదము దనరుఁ
 తే. పైఁట పయ్యఁట పయ్యెద శ పయఁట చెఱఁగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధాశనంబు చెలఁగుఁ
 గలువడము చందువా మేలుకట్టనంగ
 నతిశయిల్లు వితానాహ్వశయములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు - ౬ =
 స్తనములు. ఆరు, నూఁగారు - ౨ = నాభిక్రిందిరోమావళి. పాపలఁగనుతావు = బిడ్డ
 లను గనునట్టిచోటు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు = మన్మథునిగృహము, దుబ్బ -
 ౫ = మన్మథగృహము (ఆడుగుటి). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలను బుట్టించు
 టకు మూలభూతవైనది, చుల్లి॥ రూ॥ చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము - ౪ - శిశ్నము.
 గాఁడు, గుద్ద, పిఱ్ఱి - ౩ = గుదము. పైఁట, పయ్యఁట, పయ్యెద ॥ రూ॥ పయ్య
 ద, పయఁట, చెఱఁగు - ౬ = వస్త్రాంచలము (చీరకొంగు). కలువడము,
 చందువా, మేలుకట్టు - ౩ = వితానము.

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యుగ్మలి నవలా చాన
 కన్నె బిత్తరి గోతి శ కలికి మగువ
 జవరాలు చేడియ శ జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెలనాఁగ లేమ
 సకియ జక్కవచంటి శ చామ చిల్కలకొల్కి

గుబ్బెత ప్రోయాలు శ కొమ్మ పడెతి
 పొలతి ముద్దియ ననబోడి యింతి మిటారి
 నెలతుక వాల్లంటి శ నెలత తెలువ
 తే. అన్న లతకూన యెయ్యారి శ అతివ వెలది
 చెలియ సకి బోటి కొమరిత శ చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి శ ముదిత యువిద
 గరిత యన భామిసీసమాఖ్య లగు సాంబ. . 20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = మనోజ్ఞురాలైనది, ఉగ్మలి, నవలా, చాన, కన్నె|| రూ|| కన్నియ, బిత్తరి = శృంగారచేష్టగలది, గోతి, కలికి = మనోజ్ఞురాలైనది, మగువ, జవరాలు = యౌవనము గలది, చేడియ, జన్మని = యౌవనముగలది, తొయ్యలి, నాతి, పైదలి|| రూ|| పయిదలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ, ఒక్కవచంటి = ఒక్కవపక్షులవంటి స్తనములు గలది, చామ, చిలుకలకొలికి = చిలుకలకొలికివంటి కొలుకులుగలది, గుబ్బెత = గుబ్బచెన్నులుగలది, ప్రోయాలు, కొమ్మ, పడెతి, పొలతి|| రూ|| పొత్తి, ముద్దియ, ననబోడి = పువ్వువలె మెత్తనిదేహము గలది, ఇంతి, మిటారి = మిటారము గలది, నెలతుక, వాల్లంటి = నిడుదలైన కన్నులు గలది. నెలత, తెలువ, అన్న, లతకూన = లేతతీగవంటిది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముకలది, అతివ, వెలది|| రూ|| వెలదుక, చెలియ, సకి, బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = చిగురువలె మృదువైనశరీరముగలది, ముగుద, వగలాడి = చిన్నెలుగలది, సింగారి - శృంగారము గలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత - ౫౪ = స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలు పులు శ గంగమచ్చము గులు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బిన వేగ శ సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు శ వేగమునకు

మరియాద గడి మేర శ సరు దెల్ల కర యనఁ
 బఱఁగు మర్యాదకు శ వెఱఁగు వింత
 యక్కజ మబ్బర శ మరిది నివ్వెఱ యబ్ర
 మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ
 తే. బరుగు కదలిక పరు వన శ మెఱయు ధావ
 నమ్మునకు వేడెమొసరించె శ గ్రమ్మె బొదివె
 జుట్టుకొనె నావరించె నా శ నిట్టినుమలు
 వేష్టనంబున కమరు సశక్యేష సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-౫=
 లాంఛనము. జడితి (ప్ర. యుడితి), గొబ్బనక, వేగ, సరగు, గ్రమ్మనక,
 వడి, వేగిరము - ౮=వేగము. మరియాద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర - ౬=
 మర్యాద (హద్దు). వెఱఁగు, వింత, అక్కజము, అబ్బరము, అరిది, నివ్వెఱ
 (నిండు + వెఱ), అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. ఆశ్చర్యము) - ౮=అద్భుతము.
 పరుగు, కదలిక, పరువు - ౩=ధావనము (పరుగెత్తుట). వేడెమొసరించె,
 క్రమ్మె, పొదివె, చుట్టుకొనె, ఆవరించె - ౫=పరివేష్టించెను.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూమ శ బోన మోరెము పసా

దము వంటకము పసదనము బాతు

సాద మోగిరి మన శ జరుగు నన్నముపేళ్లు

కుడిచె బోసేసె సాశడియె నమలె

నారోగిణ మొనర్చె శ నారగించె మెసవె

దినె మెక్కె నన భుక్తిగొనుట కలరు

బనులు చెయ్యలు సేత శ లనఁ గర్మముల కొప్పు

గనలు మోడి యలుక శ కినుక కిస్క

తే. నాగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ శ నాన సిగ్గు

బొనుకు పుయిలోట సిబ్బితి శ పుచ్చటి కనఁ
బరఁగు వ్రీడాఖ్య యొల నెపంబు సా క
నంగ వ్యాజం బమరు జగత్సాధ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, 'పసాదము,' (ప్ర. ప్రసాదము), పంటకము, పసదనము. బాతు (అన్యదేశ్యము), సాదము (ఇది అఱవపదము), ఓగిగము - ౧౧=అన్నము. కుడిచె, బోనేసె, సాపడియె, నమ లె, ఆరోగిణమొనర్చె, ఆరగించె, మెసవె॥ రూ॥ మెసఁగె, తినె, మెక్కె - ౧౦=భుజించెను. పనులు, చెయ్యులు, చేతలు - ౩=కృత్యములు. కనలు, మోడి, అలుక॥ రూ॥ అల్క, కినుక, కిన్క - ౬=కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు, బొనుకు, పుయిలోట. సిబ్బితి, పుచ్చటిక॥ రూ॥ పుచ్చడిక - ౮=లజ్జ. ఓల, నెపము॥ రూ॥ నెపము (ప్ర. నిభము), సాకు - ౩=వ్యాజము.

సీ. పానుపు తలిమంబు శ పలుపు లే పన మెత్త

సెజ్జ యనఁగ శయ్య శ చెలఁగు చుండుఁ
బన్నుండెఁ దెన్నుండె శ బంశుకొనె బరుండెఁ

బవ్వళించెను బండె శ బడక సేసె

నత్తమిల్లె ననంగ శ నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురశగొనియె గుఱక

గొనియె నిద్దురవోయె శ గూర్కిడె నన నిద్రి

తున కొప్పు లేచె మేల్కొనియె మెలఁకు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన శ మమరు వేడ్క

యెలమి వేడుక సంతోస శ మింపు ముదము

సంతసము సొంపు మే లరుశసం బనంగఁ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగత్సాధ సాంబ.

23

టీ. పానుపు॥ రూ॥ పాన్పు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త,

సెజ్జ (ప్ర. శయ్య) - ౭ = శయ్య. పన్నుండె, తెన్నుండె॥ పా॥ తొన్నుండె, పండుకొనె, పరుండె, పవ్వళించెను, పండె, పడకనేసె, అత్తమిల్లె - ౯ = శయనించెను. నిద్దురగొనియె ॥రూ॥ నిదురగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దురవోయె, కూర్కిడె - ౧౦ = నిద్రించెను. లేచె, మేల్కొనె ॥పా॥ మేల్కొనె, మెలకువయ్యె - ౧౧ = జాగరూకుఁ డయ్యెను (ప్రబోధమండెను). వేడ్క, ఎలమి, వేడుక, సంతోషము, ఇంపు, ముదము, సంతసము, సొంపు, మేలు, అరుసము - ౧౨ = సంతోషము.

సీ. పలికె వాక్రుచ్చె నశప్పన సేసె మందలిం
 చెను విన్నవించె జెప్పె ననె నొడివె
 నాడె బల్కె వచించె శ నన భాషణము సేసె
 ననుట కొ వీనిచ్చె శ నాలకించె
 వినె చెవియొగ్గెను శ వినియె నాలించె నా
 శ్రుతమయ్యె ననుట కొ శ జులుక చొక
 యులక యెల్లిద మన శ నొనరు లఘుతప్పేళ్లు
 పులకలొత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు
 తే. పాటె గరుపాటె మైమోజుపర్యె ననగ
 దగును రోమాంచనామముల్ శ నగవు నవ్వు
 నగు న నన హాసమున కొప్పు శ నడిమిదిన్నె
 దీవి యన దీప్తి మగుఁ బరశదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికె, వాక్రుచ్చె, అప్పనసేసె (ప్ర. అర్పణచేసెను), మందలిం
 చె, విన్నవించె, చెప్పె, అనెను, నొడివె, ఆడె, పల్కె, వచించె - ౧౩ = సం
 భాషించెను. వీనిచ్చె, ఆలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె, ఆలించె - ౧౪ =
 వినెను. చులుక ॥రూ॥ చుల్క, చొక ॥రూ॥ చవుక, ఉలక, ఎల్లిదము - ౧౫ =
 లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగుర్పొడిచె ॥రూ॥ గగురుపొడిచె - గగురుపొడిచె,

గగురుపాతె; గరుపాతె, మైమోజాపర్వ - ౭=రోమాంచమయ్యో. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు - ౮=హాసము. నడిమిదిన్నె, దీవి - ౯=దీప్తిపము.

సీ. జోత చాగిలి కొల్పు శ జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు శ మ్రొక్కు మొగుపు

చిన్నిపూ చేమోడ్పు శ జేజె వెన్నెల చెంగ

నాలు గొబ్బలు టెంకణాలు నేరె

డల్లుల్ సలా మన శ నమరు దండముపేళ్లు

పల్లెము కంచము శ పల్లెరంబు

తెలె హరివాణంబు శ తలియ తట్టి యనంగ

భాజనం బగు గిన్నె శ బటుది కోర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జషక మా శ డప్పి దూప

దప్పి దగ నీరువ ట్టన శ దాహ మమరుఁ

జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు శ తేగ మీగి

యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య శ లగును సాంబ.

25

టీ. జోత॥ రూ॥ జోతము, చాగిలి, కొల్పు, జోహారు॥ రూ॥ జోహారువు-జోహారు - జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు॥ రూ॥ మోడ్పు, చేకూర్పు, మ్రొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగనాలు, గొబ్బలు, టెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము (ఇది అన్యదేశ్యము) - ౧౩=నమస్కారము. పల్లెము॥ రూ॥ పల్లెము, కంచము, పల్లెరము, తెలె॥ రూ॥ తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి - ౧౪=పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర, డబ్బుర॥ రూ॥ డబ్బుర - ౧౫=చషకము. డప్పి, దూప, దప్పి, నీరుపట్టు - ౧౬=దాహము. చాగము; ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి - ౧౭=త్యాగము.

సీ. అగపడె జేపడె శ నబ్బె దొరకె జిక్కె

దగిలె దగుల్కొనె శ దగులువడియె
బట్టువడియె జిక్కువడె దవిలె ననంగ

నమరు గృహీతాఖ్య శ లఱచె నేడ్చె
వాపోయె మొఱలిడె శ వాచఱచె ననంగ

రోదనంబున కగు శ రొద గలిబిలి

చప్పుడు గొలగొల సద్దు శ కూత యులివు
నలుకుడు రవళి అం శ తనగ ధ్వనికి

శే. నలరు గలసె బెరసె కూడె శ హత్తె దొరసె
నందె బొందె బెనగె జెందె శ నంపె ననగ
నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె శ సగ్గమయ్యె
లోపడె ననంగ స్వవశాఖ్యలె చను సాంబ.

26

టీ. అగపడె (అగ్గము + పడెను), చేపడె, అద్దె, దొరకె, చిక్కె,
తగిలె, తగులుకొనె, తగులువడె, పట్టువడె, తవిలె - ౧౦ - గృహీతుడయ్యె.
అఱచె, ఏడ్చె, వాపోయె, మొఱలిడె, వాచఱచె - ౧౧ - రోదనముచేసె. రొద,
గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలివు, నలుకుడు, రవళి || రూ ||
రవళి, అంతు - ౧౧ = ధ్వని. కలసె, బెరసె, కూడె, హత్తె, అందె, బొందె,
పెనగె, జెందె, అంపె - ౧౦ = సక్తమయ్యె. లోనయ్యెను, అగ్గమయ్యెను,
లోపడెను - ౩ = స్వవశమయ్యెను.

సీ. ఎడసె వీడెను బాసె శ నెడబాసె బురివిచ్చె

వేలునడె ననంగ శ వెలయుచుండు

బ్రత్యేకమయ్యె నా శ పలుకులు వెడలించె

వెల్లగొట్టెను దోలె శ వెలలబన్నె

దఱిమె రొప్పె ననంగ శ దురు నుచ్చాటనం

బొనరించె ననుటకు శ గనియె జూచె

గనుఁగొనె దిలకించె శ్రీ గనె గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ శ్రీ దాల్చెఁ బూనె
 తే. నానె మోచె ననఁగఁ జెల్లు శ్రీ నధివహించె
 ననుట కరికట్టె బోనీక శ్రీ సంకచేసె
 నాఁగె నిల్చె దటాయించె శ్రీ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారశాఖ్య సాంబ.

27

టి. ఎడసె, వీడెను, పాసె, ఎడఁబాసె, పురివిచ్చె, వేలుపడె - ౬ =
 ప్రత్యేకమయ్యెను. వెడలించె; వెళ్లఁగొట్టె, తోలె, వెలలఁబన్నె, తటిమె,
 రొప్పె - ౬ = ఉచ్చాటనముచేసెను. కనియెను, చూచెను, కనుఁగొనెను, తిల
 కించెను, కనెను, కాంచెను - ౬ = దర్శించెను. తాల్చె, పూనె, ఆనెను, మో
 చె - ౪ = వహించెను. అరికట్టె, పోనీక సంకచేసె, ఆఁగె, నిలిపె, తటాయించె,
 అడ్డగించె, ఆనుకొనె - ౭ = వారించెను.

సీ. అంటుగై కొనియె ముత్యయ్యెఁ జెఱఁగుమాసె
 గడకేఁగె నింటికిఁగొకపోయె

ననఁగ దూరస్థకుఁ శ్రీ దనరుఁ దానముచేసె

నీళ్లుపోసికొనె ముత్యనింగె గ్రుంకె

నన నిమజ్జనమయ్యె శ్రీ ననుటకుఁ దగు మడి

మమఁగు మమ వనంగ శ్రీ నడరు శుచికి

మైల కట్టువిడుపు శ్రీ మా పన మలినాఖ్య

లగుఁ దల్పు వాకిలి శ్రీ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ

సంతరంగమునకుఁ జెల్లు శ్రీ నక్కఱ పని

యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య శ్రీ మొనరు గంజి

వా ర్పన యవాగునామముల్ శ్రీ వలులు సాంబ.

28

టీ. అంటున్నాకొనియె, ముట్టయ్యె, చెఱుగుమాసె, కడకేఁగె, ఇంటికిఁ
గాకపోయె - ౫=రజస్వలయయ్యె. తానముచేసె, నీళ్లుపోసికొనె, మునిఁగె,
క్రమంకె - ౪=స్నానమయ్యె ననుట. మడి, మడుగు, మడుపు - ౩=పరిశుద్ధి.
మైల ||రూ|| మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు - ౩ = మాలిన్యము. తల్పు ||రూ||
తలుపు, వాకిలి - ౩=కవాటము. ఏకతము, మంతనము - ౨= అంతరంగము.
అక్కఱ, పని, ఒంజలి, జోలి - ౪=కార్యము. గంజి, వార్పు - ౨=యవాగువు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ డొకండు శ నొం డన నేకాఖ్య

జమి డిమ్మ డిబ్బడి శ జంట రెండు

దుగ రెట్టి దువ యన శ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు

దంట దోయి యనంగ శ ద్వంద్వసంఖ్య

మూ రెండొకటి తిగ శ మూఁ డనఁ ద్రయసంజ్ఞ

చౌ యుడ్డ తీవంచ శ చౌకము నలు

నాలు గనఁగఁ జతు శ ర్నామముల్ చౌవంచ

యరపది యేను నై శ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నా తిత్తిగ యన షట్కంబు చక్కు

పగడ సత యే డనంగ సత్తకము దచ్చి

యెనిమి దన నష్టకము తొమ్మి శ దనఁగ నవము

పదియు నీరై దన దశాఖ్య శ పరఁగు సాంబ.

29

టీ. ఒకటి, ఒక్కఁడు, ఒకఁడు, ఒండు - ౪=ఏకము. జమిడి||రూ||
జమిలి, ఇమ్మడి|| రూ|| ఇనుమడి-ఇన్మడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి,
దువ - ౧౧=ద్విగుణము (రెండు). కవ, జోడు, దంట, దోయి - ౪=ద్వంద్వ
ము. మూ, రెండొకటి, తిగ, మూఁడు - ౪=త్రిసంఖ్య. చౌ, ఉడ్డ, తీవంచ
(౩ + ౧), చౌకము, నలు, నాలుగు - ౬=చతుస్సంఖ్య. చౌవంచ (౪ + ౧),
యరపది, ఏను, ఐదు||రూ|| అయిదు - ౫=పంచసంఖ్య, అలు, ఇత్తిగ (ఇరు +

తగ - ౨ X 3) - ౨ = షట్సంఖ్య. చక్కుపగడ (౬ + ౧), సత (ప్ర. సప్త), ఏడు - 3 = సప్తసంఖ్య. దచ్చి, ఎనిమిది - ౨ = అష్టసంఖ్య, తొమ్మిది = నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు (౨ X ౫) - ౨ = దశసంఖ్య.

సీ. పదునొకం డనఁగను శ బరఁగు నేకాదశం

బీరాఱు పండ్రెండు శ బార యనఁగ

రవిసంఖ్య యగు నానె శ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె

ననఁగె బానముచేసె శ ననుట కొనరు

బనివినియెను బోయె శ జనె నేగె నరిగె నా

గృతగమనునకు బే శ శ్లేసఁగు గ్రమ్మ

ఱించె ద్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా

నావర్తన మొనర్చె శ ననుట కొనరు

తే. బాఱ వెల్లెను బరువెత్తె శ బఱచె గదలె

నుఱికె దొలఁగె నటమరించె శ జరిగె ననఁ బ

లాయితుం డయ్యె ననుటకు శ సలరుచుండు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

30

టీ. పదునొకండు = ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాఱు (౨ X ౬), పండ్రెండు, బార - 3 = ద్వాదశసంఖ్య. ఆనెను, ద్రాగెను, ద్రావెను, గ్రోలెను - ౪ = పానముచేసెను. పనివినియెను, పోయెను, చనెను, ఏగెను, అరిగెను - ౫ - కృతగమనుడయ్యెను. క్రమ్మఱించెను, త్రిప్పెను, మగిడించెను, మరల్చెను - ౪ = ఆవర్తనముచేసెను. పాఱెను, వెల్లెను, పరువెత్తెను || రూ || పరుగెత్తెను, పఱచెను, గదలెను, ఊఱికెను, తొలఁగెను, అటమరించెను, జరిగెను - ౧౦ = పలాయితుడయ్యెను.

సీ. గడుసరి దిట్ట యోక్కటి వాడిగలవాఁడు

వడికాఁడు పోటరిబంటు మేటి

మనసరి తెంపరి శ మొనకాడు మిడిమాసి
 వడివాఁ డనంగ శూరూడు సెలంగు
 నని చివ్వు యేడ్తెఱ శ యాలము బవరము
 పోట్లాట పెనకువ పోరు శ కలను
 కయ్యము దురము జగడ మన యుద్ధాఖ్య
 లమరు మద్దత్తు వెన్నాస తోడు
 తే. పాటు సావాసము పరాలు శ బాసట యన
 రాజిలు సహాయమునకు వేరమ్ము కంటు
 సూడు పగ దేస మనగఁ బోల్చును విరోధ
 నామములు స్వల్పాకై కనాధ సాంబ.

31

టీ. గడుసరి, దిట్టి, ఎక్కటి, వాడిగలవాడు, వడికాడు, పోటరి,
 బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి, మొనకాడు, మిడిమాసి = వాడిగల మను
 ష్యుడు, వడివాడు - గతి-శూరుడు. అని, చివ్వు, ఏడ్తెఱ, ఆలము, బవర
 ము, పోట్లాట, పెనకువ, పోరు, కలను, కయ్యము (ప్ర. కలహము), దుర
 ము, జగడము - గతి-యుద్ధము. మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు, సావాసము,
 పరాలు, బాసట - ట=సహాయము. వేరము, కంటు, సూడు, పగ, దేసము.
 ౫=విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె శ నుగ్గాడె దెగటార్చె
 జక్కాడె బగదెంచె శ జంపె జెండె
 సదమదమొసరించె శ జదిపె బీచమడంచె
 నులిమె చాగలలాడె శ బిలుకుమార్చె
 బరిమార్చె ముగియించె శ నులుముసేసె నడంచె
 ద్రుంచె బొగరుమార్చె శ దునిమె మడిపె
 మన్నిగొనియె రూపుమాపె గీటడగించె

మడియించె దూలించె శ్రీ మలిపె ననగఁ
 తే. బొసఁగు వధియించె ననుటకుఁ శ్రీ బ్రోచె బ్రోవె
 సాకెఁ గాపాడె బ్రతికించె శ్రీ సంతరించె
 బెంచె మనిపె ననగఁను బోషించుట కగు
 సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

32

టీ. నులిచెను, వెంపరలాడెను, నుగ్గాడెను, తెగటార్చెను, చక్కాడె
 ను, పగడెంచె, చంపె, చెండెను, సదమదమొనరించె, చదిపెను, పీచమడచె
 ||రూ||పించమడచె, నులిమె, చాగఱలాడె, పిలుకుమార్చె, పరిమార్చె, ముగి
 యించె, నులుముసేసె, అడచె, త్రుంచె, పొగరుమార్చె, తునిమె, మడిపెను,
 మన్నిగొనెను, రూపుమాపె, గీటడఁగించె, మడియించె, తూలించె, మలిపె -
 ౨౯=వధించెను. ప్రోచె, ప్రోవె, సాకె, కాపాడె, బ్రతికించె, సంతరించె,
 పెంచె ||రూ|| పెనిచె, మనిపె ||రూ|| మనిచె, మంచె - ౧౦=పోషించెను.

సీ. ఇచ్చ తలపు మది శ్రీ యెద మన సనఁ జిత్త
 మగుఁ దమకము మేలు శ్రీ మరులు బాళి
 తమి వలపు విరాళి శ్రీ మమత నా మోహ మా
 నాఁడాది యదిసుత శ్రీ నాటనుండి
 తలనాఁడు నాఁడుమొదలు నాటబట్టి యా
 నాఁడున్ని యదిమొదల్ శ్రీ నాటఁగోలె
 యనఁగఁ దదారభ్య శ్రీ యనుట కౌ మంచి మేల్
 బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు

తే. వసట యంగలారుపు వెత శ్రీ వంత గోడు
 బాద యంగద వగ పనఁ శ్రీ బరఁగుఁ బీడ
 పదవి సిరి కల్మి యనఁగ సంపదకు వెలయు
 నితము పేరి మిం పన హిత శ్రీ మెసఁగు సాంబ.

33

టీ. ఇచ్చ, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమప్రాయము) - ౫=చిత్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత (ఇది తత్సమము) - ౮=మోహము. నాఁడాది, అదినుత, నాటనుండి, తలనాఁడు, నాడుమొదలు, నాటఁబట్టి, ఆనాడున్ని, అదిమొదలు, నాటఁగోరె - ౯=తదారభ్య యనుట. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స - ౧౦=శుభము. వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ), అంగద, వగపు - ౧౧=పీడ - అనఁగా నొప్పి. పదవి (ఇది తత్సమము), సిరి, కల్మి = ౩ - సంపద. ఇతము, పేరిమి, ఇంపు - ౩=హితము.

సీ. జతవీడె నెడసె నాఁ శ జను విరహముపేరు

లెనసె బైకొనె బొందె శ నేలె గలసె
నన సంగమ మొనర్చె శ ననుట కౌ బొలయల్క
వెడమోడి యనఁ బేల్లు శ నెలయుఁ బ్రణయ
కలహమునకు జడ శ గాంజ గంజా బంగి
యనఁగఁ గళంజాహ్వోయంబు లలరు
మబ్బు లాహిరి కైపు శ మ స్తన మత్తత
భాసిల్లు దొడుసు నుంపడ మనంగ

తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి శ ముసుకు కుంక
మాసక మ్మన విధవనామములు సెలఁగు
బైరవాసంబు దోవతి శ పంచె యనఁగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య శ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతవీడెను, ఎడసెను - ౧=ఎడఁబొసెను. ఎనసెను, బైకొనెను, పొందెను, ఏలెను, కలసెను - ౫=సంగమము చేసెను. పొలయలుక, వెడమోడి - ౧=ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి - ౧౦=కలంజము (గంజాయి). మబ్బు, లాహిరి, కైపు, మస్తు - ౧౧=మత్తత. తొడును, ఉంప

డము - ౨-భోగస్త్రీ. తెంపి, మునుకు, కుంక, మాసకమ్మ - ౪=విధవ, రవాసము॥ రూ॥ బయిరవాసము, దోవతి, పంచె - ౪=బహిర్యసనము (బయటివస్త్రము).

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె శ వచ్చెను వేంచేసె

నరుదెంచె జనుదెంచె శ ననగ నాగ

తునిపేరు లగు మగతనము మగంటిమి

గం డనఁ జారుషాఖ్యలు చెలంగు

గద్దించె నదలించె శ గదిమెను నుతిమె నా

గర్జించె ననుట కౌ శ గట్టి యుక్కు

చేగ యూట యుదుటు శ చేవ యుజువు బిగు

వన దృఢత్వముపేరు శ లలరు జట్టి

తే. విలువ రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు దనర్చు

గప్రము సిరంబు గంబూర శ కప్పుర మన

వెలయుఁ జంద్రంబు వెలిగ్రుక్క శ గిలుకుపలుకు

రనవలు కనంగ మణితాఖ్య శ లవును సాంబ.

35.

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను॥ రూ॥ ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసెను, అరుదెంచెను ॥రూ॥ అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - ౨=వచ్చెను. మగతనము, మగంటిమి, గండు - 3=పారుషము. గద్దించెను, అదలించెను, గదిమెను, ఉతిమెను - ౪=గర్జించెను-దెదరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఉట, ఉదుటు, చేవ, ఉజువు, బిగువు - ౨=దృఢత్వము. జట్టి, విలువ, రో, వెల - ౩=క్రయము. కప్రము, సిరము, గంబూర ॥రూ॥ గంబూరము-గంబురము-గంబురా, కప్పురము ॥రూ॥ కపురము - ౨=కర్పూరము. వెలిగ్రుక్క, గిలుకుపలుకు, రనపలుకు - 3=మణితము-రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము శ లేమిడి లేవడి

లేమి పేదటికము శ లేమిడి లేవడి

లేమి పేదటికము శ లేమిడి లేవడి

నిష్పచ్చర మిశుమ శ నెవ్వ యనంగ
 దారిద్ర్యనామమల్ శ తగు దెస యాత్రము
 కడగండ్లు గోరము శ క స్తి బెడద
 యడలు చే టన విపదాఖ్యలు వత్తిల్లు
 డెక్కెమెగురగొట్టె శ డింకవేసె
 పెద్దనిద్దురవోయె శ బిద్దె మడిసె జచ్చె
 జనె గంతుకొనె ద్రుంగె శ సమసె నేగె
 తే. గూలె నీల్లె గెడసె ద్రెల్లె శ గ్రుంకె బ్రుంగె
 తెరలె బోయె ముగిసె దీతె శ దొరగె ననంగ
 బరగు మృతునిసమాఖ్యలు శ బవిరి చుట్టు
 వేడె మన వలయాభిధా శ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, లేదటికము, లేమిడి, లేపడి, నిష్పచ్చరము, ఇడుమ, నెవ్వ-
 ర=దారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము ||రూ|| అత్తరము, కడగండ్లు (నిత్యబహు
 వచనాంతము), గోరము, క స్తి, బెడద, అడలు, చేటు - ౯=విపత్తు. డెక్కె-
 మెగురగొట్టెను, డింకవేసెను, పెద్దనిద్దురవోయెను, బిద్దెను, మడిసెను,
 చచ్చెను, చనెను, గంతుకొనెను, ద్రుంగెను, సమసెను, నేగెను, గూలెను,
 ఈలిగెను, కెడసెను, ద్రెల్లెను, గ్రుంకెను, బ్రుంకెను, తెరలెను, పోయెను,
 ముగిసెను, దీతెను; దొరగెను - ౨౨-మృతినొందెను. బవిరి, చుట్టు,
 వేడెము - ౩=వలయము.

సీ. గమి పౌజ మొత్తము శ కదుపు చేరువ బారు

సింహ కూటువ పరి శ దంప దిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి శ గూటు పదు పసంగ
 బృందాఖ్య యగు వెల్లె శ వెడలె వెలలె
 వెలువడె సన బేస్సు శ వెలయు నిరతు డంట

శ్రీ వేదాన గ్రంథాంతము
 శంకరాచార్యులు.

కెన్నఁడు వాలాయ శ మెపుడు నిచ్చ
 లెల్లప్పు డెప్పటి శ కేప్రాద్దు నెడప కే
 నాఁ డెప్పు డుడుగక శ నాఁ జెలంగు
 తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగశసమ్ము వంగ
 డ మ్మనఁ గులాఖ్య వర్తిల్లు శ క్రమ్మఱ మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు శ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు శ పరఁగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పాజు, మొత్తము, కడుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూటు
 వ, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు - ౧౬ =
 సమూహము. వెల్లె, వెడలె, వెలలె, వెలువడె-౪ = నిర్గతుఁడయ్యె-ప్రయాణమా
 యెను. ఎన్నఁడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు ||పా|| నిచ్చ, ఎల్లప్పుడుకొ,
 ఎప్పటికికొ, ఏప్రాద్దును, ఎడపక, ఏనాఁడు, ఎప్పుడుకొ, ఉడుగక - ౧౭ =
 సదా. కొలము, వంగసము, వంగడము-౩ = కులము. క్రమ్మఱకొ, మఱి, మగు
 డకొ, వెండియుకొ, పలుమఱు, మరలకొ, సారె, తిరుగకొ - ౧౮ = పునః.

సీ. పంగ కోచ పిటికి శ పాటుబో తనఁగను

సమరభీరునిపేరు శ లమరుచుండు
 విడియము వీడెంబు శ వీడ్యము వక్కాకు
 తములము బాగాలు శ తమ్మలంబు
 నాఁ జనుఁ దాంబూలశనామముల్ కొనియాడె
 నగ్గించె బొగడె గొంఠాడె నెంచె
 గై వారమొనరించె శ నా వినుతికె బేళ్లు
 క్రచ్చు కోరిక కోర్కె శ యిచ్చ యనఁగ
 తే. నిచ్చ కగు రోసె బరికించె శ నెమకె దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను శ వెత్తకె ననఁగ

దనరు సన్వేషణాఖ్యలు శ తన్నె దాచె
నమగుతాటించె గాల్గచే శ నడిచె ననగ
నమరు బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పంద, కోచ, పిటికి, పాటుబోతు(పాటు + పోతు)-ర=యు
ద్ధభీరువు. విడియము, వీడెము, వీడ్యము, వక్కాకు, తములము, బాగాలు,
తమ్మలము - ర=తాంబూలము. కొనియాడె, అగ్గించె, పొగడె, కొంఠాడె,
ఎంచె, కైవారమొనరించె - ర=స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కి,
ఇచ్చ-ర=ఇచ్చ. రోసె, పరికించె, నెమకె, తడవె, వెదకె, ఆరసె, అరసె,
వెతకె-ర=అన్వేషించెను. తన్నె, తాచె, అడుగుతాటించె, కాల్గచేనడిచె
ర=పాదముతో దన్నెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము శ గొనబు చొకారము

చొక్కము మేలిమి శ జోడ పాలుపు

నాణెంబు సౌరు విరన్నాణంబు తిన్నస

పరగు చొక్కా చెల్వు శ మురువు తనరు

నగు తియ్య పొనరు చేర్చులరు నలుపు తీరు

వఱలు జాను చెలంగు శ కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నెసంగు ననెమప్పేళ్లు

తగు మంజులముసకు శ దండ యొద్ద

తే. చెంత కుఱగలి డగ్గఱ శ చేర్చి పొంత

దాపు సరిస కెలను పజ్జ శ ప్రాపు వద్ది

యండ చక్కి గరెడి యస శ నమర నౌ స

మీపనామములు మనోజ్ఞరూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటమ్ము. ||రూ|| చొక్కాటమ్ము-చొక్కాటమ్ము, గొ
నబు, చొకారము ||రూ|| చొక్కారము, చొక్కము, మేలిమి, జోడ,

పాలుపు, నాణెము, సోరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరఁగు, చొక్కా || రూ ||
 చొక్కా-చొక్కా (ఈకి ను, చొక్కామునకు వృత్తిని మీఁదివల్లము లోపింపఁగా
 మిగిలినరూపములు), చెల్వు, మురువు, తనరు, అగు, తియ్య, పొనరు, చెన్ను,
 అలరు, నలువు, తీరు, వఱలు, జాను, చెలఁగు, కొఱలు, ఓనరు, చను, తగు,
 అమరు, ఒప్పు, ఎసఁగు-రం=మంజులమైనది. దండ, ఒడ్డ, కుఱఁగలి, డగ్గఱ,
 || రూ || డగ్గఱ, చేర్వ || రూ || చేరువ, పొంత, దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ (ప్ర.
 పచ్చాత్), ప్రాపు, పడ్డ, అండ, చక్కి, గరిడి - గరి=సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ శ్రీ విదప వెన్క వేనుక

ననఁగఁ బశ్చాదభిశ్ఖ్యలు చెలంగు

సడలె వదలె వ్రీలె శ్రీ జాతె వీడె ననంగఁ

జ్యోతసమాఖ్య లగు లోశచ్చు కొద కడమ

కుఱుచ యొచ్చెము తగ్గు శ్రీ కొంచెము తక్కువ

కుందు కొదవ లోను శ్రీ కొద్ది యనఁగ

మెఱయు న్యూనతప్పేర్లు శ్రీ మిక్కిలి యెక్కువ

యెచ్చు చెల్లుదనము శ్రీ పెచ్చు మిగుల

తే. హే చ్చనఁగ నధికాభిఖ్య శ్రీ లెసఁగు చుండుఁ

దొలుత ముందర మున్ మున్ను శ్రీ తొల్లి మునుపు

ముందు మును తొలి యనఁ జను శ్రీ బూర్వముచకుఁ

దడవు జా గన నాలస్య శ్రీ మడరు సాంబ.

40

టీ. పిమ్మట, తరువాత (తరువాయి సప్తమ్యేకవచనము), విదప, వె
 న్క, వెనుక-గ=అనంతరము. సడలె, వదలె, వ్రీలె, జాతె, వీడె-గ=చ్యు
 తమయ్యె. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము,
 తక్కువ, కుందు, కొదవ, లోను, కొద్ది-గ=న్యూనత. మిక్కిలి, ఎక్కువ,
 ఎచ్చు, చెల్లుదనము, పెచ్చు, మిగుల, హెచ్చు-గ=అధికము. తొలుత, దడవు,

ముందరే ||పా|| ముందట, మున్ను, తొడ్డి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి-
 ౯=పూర్వము. తడవు, జాగు - ౨=ఆలస్యము.

నీ. తాటుమాటయ్యెను శ దడబడె వీడ్వడె

నన విపర్యాసాఖ్య శ లమరు సాము

సగము సాబా లనఁ శ దగు నర్థ మనుటకుఁ

దూకొనె జొరఁబాటె శ దూటె చొచ్చె

ననఁగఁ బ్రవేశించె శ ననుటకుఁ దనరారు

మొత్తై గొట్టెను వ్రేసె శ మోదె సనఁగఁ

ప్రహరించె ననుట కౌ శ బనిచె పనిచె బుచ్చె

నంపె బుత్తెంచె బా శ మ్మనియె బంపె

తే. గెలువు మనె ననఁ బ్రస్థితాశ్శయలు చెలంగుఁ

జాయ పొం తనఁ జోటనఁ శ బాయ యిక్క

చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశశంజ్ఞ దనరు

నంబరచదీలసజ్జటాశడంబ సాంబ.

41

టీ. తాటుమాటయ్యెను, తడబడెను, వీడ్వడెను - ౩=విపర్యాసము
 (తలక్రిందు). సాము, సగము, సాబాలు-౩=అర్థము. తూకొనెను, చొరఁబా
 టెను, తూటెను, చొచ్చెను-౩=ప్రవేశించెను. మొత్తైను, కొట్టెను, వ్రేసె
 ను, మోదెను-౪=ప్రహరించెను. పనిచెను (పోవుధాతుప్రేరణము), అనిచెను,
 పుచ్చెను (పోవుధాతుప్రేరణము), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెను,
 పంపెను, గెలువుమనెను-౨=ప్రయాణమునీయించెను, చాయ, పొంత, చోటు,
 పాయ, ఇక్క, చక్కి, తావు -౨=ప్రదేశము.

నీ. అచట నయ్యెడ నందు శ నచ్చో నదిగొ నట

నచ్చట నక్కడ శ నకడ నాడ

నానంక నల్లదె శ యనఁ దప్పదేశాఖ్య

లొదవు ముంగల మ్రోల శ నెదుట ముందు
 ముందట యచగ సశమ్ముఖముపేస్లు రహించు
 నిరుదెస లిరువంక శ లిరుగెలంకు
 లిరుప్రక్క లిరుమైల శ లిరుగ్రేవ లిరుగడల్
 సూరె లనెడిపేస్లు శ మీఱు నుభయ
 తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె శ బాలితాకె
 మైమఱచె గడపట్టె సామ్మసిలె ననగ
 మూర్చ కౌ గికురించెను శ మోసపుచ్చె
 పిక్కుచేసె నా వంచనశపేస్లు సాంబ.

42

టీ. అచటన్, అయ్యెడన్, అందున్, అచ్చోన్, అదిగొ ||రూ||
 అదె, అటన్, అచ్చటన్, అక్కడన్, అకడన్, ఆడన్, ఆవంకన్, అల్ల
 దె ||రూ|| అల్లదిగొ - ౧౮ = ఆపదేశమునందు. ముంగల, మ్రోల, ఎదుట,
 ముందు, ముందట - ౨ = సమ్ముఖము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు ||రూ|| ఇర్వం
 కలు, ఇరుగెలంకులు, ఇరుప్రక్కలు, ఇరుమైలలు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు,
 సూరెలు - ౯ = ఉభయపార్శ్వములు. వడసెందెను, బాలితాకెను, మైమఱ
 చెను, గడపట్టెను, సామ్మసిలెను - ౩ = మూర్చనొందెను. కికురించెను, మోస
 పుచ్చెను, పిక్కుచేసెను - ౩ = వంచించెను.

నీ. వెఱ బీతు దిగు లళ్కు శ వెఱ పదరు బెదరు
 జళు కెద జడు. పన శ వెలయు భయము
 కత్తి వా లడిదము శ కై దువు నన ఖడ్గ
 మెసగు బల్లెయు గడ శ యీఁటె చివ్వ
 యచగఁ గుంతాఖ్య లా శ నామెత పండుగ
 పబ్బం బచగ నుత్సవమున కలరు
 వంక వంకర పొట్ట శ నొం కన వక్రత

చెలఁగు దుడుకు లూటి శ్రీ జులిమి దుండ

తే. గ మ్మనఁగ నుద్ధతాఖ్య లౌ శ్రీ గాని వల్లె
మంచిది యనంగఁ దగు సమ్మతించుటకును
గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి శ్రీ కుబుస మనఁగ
సమరుఁ గూర్పాసనామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ; బీతు (ప్ర. భీతి), దిగులు, అశ్కు ||రూ|| అశకు, వెఱ
పు, అదరు, బెదరు, జశకు, ఎద, జడుపు - ౧౧=భయము. కత్తి, వాలు,
అడిదము, కైదుపు - ౧౨=ఖడ్గము. బల్లెము, గజ, ఈలె, చివ్వ - ౧౩=కుంత
ము. ఆమెత, పండుగ ||రూ|| పండుగు-పండుపు, పబ్బము - ౧౪=ఉత్సవము.
వంక, వంకర, సొట్టి, డొంక - ౧౫=వక్రత. దుడుకు, లూటి, జులిమి, దుండ
గము - ౧౬=దౌష్ట్యము. కాని, వల్లె, మంచిది - ౧౭=సమ్మతమును నూచించుట.
కుఱుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము - ౧౮=కూర్పాసము-అపిక.

సీ. పావాలు పావలు శ్రీ పావుకో శ్లనఁ జెల్లు

బాదుకాభిఖ్యలు శ్రీ పాయపోసు

లూడ్పులు పాపోసు శ్రీ లుద్దముల్ మెట్లు చె

ప్ప లనఁగఁ బాదరక్షలకుఁ దనరు

నంగడి బాజా రశనంగ విపణి పొల్పు

గొన మల్లె నారి నా శ్రీ గుణము పరఁగు

మొస యొ డ్దనఁగ వ్యూహమున కగుఁ బెడబొబ్బ

యా ర్పస నట్టహాసాఖ్య లెనఁగు

తే. లావు సత్తువ యనఁగ బలంబు చెలఁగు

నట్ట మొండె మనఁగఁ గబంధాఖ్య లలరు

దూల నవ తీట యనఁగఁ గంఠదూతి కొనరు

శంబరాహితమదభిదాశడంబ సాంబ.

44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుకోళ్లు-3=పాదుకలు (ఇవి కొయ్యతో చేయబడునవి), పాయపోనులు, ఊడ్పులు, పాపోనులు, ఉద్దములు, మెట్లు, చెప్పలు - ౬=పాదరక్షలు (తోలితో చేయబడునవి). అంగడి, బాజారు (అన్యదేశ్యము) - ౨=విపణి. గొనము, అల్లె, నారి - 3=వింటియల్లెతాడు. మొన, ఒడ్డు - ౨=వ్యాహము. పెడబొబ్బ, ఆర్పు - ౨=అట్టిహాసము. లావు, సత్తువ (ప్ర. సత్త్వము) - ౨=బలము. అట్టి, మొండెము - ౨=కబంధము-తలతెగినశరీరము. చూల, నవ, తీట - 3=కంఠాతి-దురద.

సీ. విలు విల్లు సింగాణి శ్రీ విల్ సింగిణి యచంగఁ

గోదండమున కగుఁ శ్రీ గోపు కొప్పు

నాఁ జను ధనుర్గ్రీనామంబులు లకోరి

యంపఱ నారస శ్రీ మమ్ము తీరు

ములికి సరము కోల శ్రీ చిలుకు తూ పన శరా

ఖిలు మించు మైమర్చు శ్రీ కమరు జోడు

దగళా జిరాయి బొందళము దుప్పటమును

జిలుకత్తు బం దనఁ శ్రీ జెలఁగుఁ గవచ

తే. మరద మఁ దే గనఁగ రిథం శ్రీ బమరు హూయలు

బండి కొలారుబండి నాఁ శ్రీ బరఁగుఁ గోశ

తాంగనామముల్ మునికోల శ్రీ యారెకోల

ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు శ్రీ మొనయు సాంబ.

45

టీ. విలు, విల్లు, సింగాణి, విల్, సింగిణి ||రూ|| సింగిణి - ౬ = కోదండము (ధనుస్సు). కోపు, కొప్పు - ౨=వింటికొప్పు, లకోరి ||రూ|| లకోరి, అంపఱ, నారసము (ప్ర. నారాచము), అమ్ము, తీరు, ములికి, సరము, కోల, చిలుకు, తూపు - ౩=బాణము. మైమర్చు ||రూ|| మైమఱుపు, కమరు, జోడు, దగళా, జిరాయి, బొందళము, దుప్పటము, చిలుకత్తు, బంధు -

౧౦=కవచము, అరదము, (ప్ర. రథము), తేరు - ౨=రథము. హోయలుబండి, కొల్లారుబండి ||రూ|| కొలారుబండి-కొల్లారుబండి - ౪=గోళతాంగము (గాడీ). మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల ||రూ|| ములుకోల - ౪=తోత్రము (చబుకు).
సీ. దీవట్లు పంజులు శ్రీ దివ్యటీల్ దివటీలు

దివియ లనం గరదీపిక లగు

నొగ కాడిమ్రాఁ కనఁ శ్రీ దగుఁ గూబరము కాన్క

కానుక సూడిదె శ్రీ కప్ప మనఁగఁ

గరముపే శ్లగు గద్దె శ్రీ గద్దియ యనఁగ సిం

హాసననామంబు శ్రీ లమరు గొటిజ

గొల్లెనయు గుడారు శ్రీ గూడార మనఁ దగుఁ

బటకుటీరము నొప్పి శ్రీ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య శ్రీ లగును వెజ్జ

మందరి యనంగ వైద్యనాశ్రమంబు లెసఁగు

దండ చేరు సరము పేరు శ్రీ తావడంబు

సరి యనఁగ హారనామముల్ శ్రీ పొరయు సాంబ.

46

టీ. దీవట్లు, పంజులు, దివ్యటీలు, దివటీలు, దివియలు - ౫ = కరదీపికలు. నొగ, కాడిమ్రాఁకు - ౨=కూబరము. కాన్క, కానుక ||రూ|| కానిక, సూడిదె, కప్పము - ౫=కరము (పన్ను). గద్దె, గద్దియ - ౨=సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన ||రూ|| గొల్లియన, గుడారు ||రూ|| గుడారము, గూడారము - ౬=పటకుటీరము (డేరా). నొప్పి, బాద (ప్ర. బాధ), అలఁత, తెగులు, తెవులు - ౫=రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుఁడు), మందరి - ౨ = వైద్యుఁడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడము ||రూ|| తావళము, సరి - ౭=హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బోల్పును గిలాసము కొంగు

చెఱుగు చుం గన నొప్పు శ్రీ జేలముతుద

నెయ్యి నే చము రన శ నెగమ నాజ్యముపేర్లు
 తైలాఖ్య యగు నూనె శ తలచము రన
 దివ్వెచమురు నామిదెము నాముదం బన
 నేరండతైలాఖ్య శ తెనఁగుఁ గోపు
 సారాయి యనఁ జెల్లు శ వారుణీనామముల్
 తిలపిష్టమున కగుఁ శ దెలికపిండి

తే. గాన్లుపిండి యనంగఁ దశక్రంబు వెలయుఁ
 జల్ల మజ్జిగ యన దధిశంజ్ఞ దనరుఁ
 పెరుఁగు కలు పన గోరంట శ బెల్ల మచ్చు
 నా గుడాభిఖ్య లగు జగత్సాధ సాంబ.

47

టీ. సోదె, సిద్ధేము - ౨=కిలాసము. కొంగు, చెఱుగు, చుంగు -
 ౩=వస్త్రముకొన. నేయి ||రూ|| నెయ్యి, నే, చమురు - ౪=ఘృతము. నూ
 నె, తలచమురు - ౨=తైలము, దివ్వెచమురు, అమిదెము, అముదము - ౩ =
 ఏరండతైలము. గోపు, సారాయి - ౨=మద్యము. తెలికపిండి, గాన్లుపిండి -
 ౨=తిలపిష్టము. చల్ల, మజ్జిగ - ౨=తక్రము. పెరుఁగు, కలుపు - ౨ = దధి.
 గోరంట, బెల్లము, అచ్చు - ౩=గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు శ తొడవు లనఁగఁ జెల్లు
 భూషణాఖ్యలు విత్తశ్రమునకు రూక
 ధనము రొక్క మనంగఁ శ దనరు మేలుతరంబు
 మేల్బంతి కన్నాకు శ మీసరంబు
 తలకట్టు నాఁగ భాశిలు శ్రేష్ఠనామంబు
 లనవుడు నాఁగ నా శ ననఁగ నావు
 డనఁగఁ జెల్లు ననంగ శ ననెడిపేరులను విం
 జామరము లన వింజామర లన

తే. జమిడివీచోపు లనఁ జామరముల కౌ న
వాతు కల్కండ చక్కెర శ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనఁగ
శర్కరాభిఖ్య లగు శైలశాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు' (ఇది అజపపదము), సొమ్ములు (ప్ర. స్వప్), తొడ
పులు - 3=భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమము), రొక్కము
(ప్ర. రుక్మము) - 3=విత్తము. మేలుతరము, మేల్బంతి, కన్నాకు, మాసర
ము, తలకట్టు - ౫=శ్రేష్ఠము. అనవుడు, నాఁగ, నా, అనఁగ, నావు
డు - ౫=అనఁగా. వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడివీచోపులు -
3=చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర,
మేలుపులకండము - ౬=శర్కర.

సీ. సైకము తోడెము శ సన్న మన్నవ జిల్లు
వలిపము చిలు లేత శ కొలఁది యలఁతి
యసదు లే జీ బన శ నమరు స్వల్పమునకుఁ
బెను గొప్ప బలు పేరు శ పెద్ద దొడ్డ
గన మన నధికాఖ్య శ లొనరు దోరము హామ్ము
గమక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు
డస్సెఁ గుందె ముడింగె శ దాకె నుబ్బడఁగెను
మ్రగ్గె గ్రుంగెను డొంకె శ సగ్గె స్రుక్కె

తే. దగ్గె నన క్షీణదశ కగు శ డబ్బు బద్దు
పొల్లు డబ్బు తాటోటు శ బొంకు తనళి
కల్ల జూ దన నన్యతంబు శ పేళ్లు వెలయు
నిలుకడ యసంగ నిరతాఖ్య శ నెగడు సాంబ.

49

టీ. సైకము, తోడెము, సన్నము, అన్నవ, జిల్లు || రూ || జిలుఁగు,

వలిపము, చిలు, లేత, కొలఁది, అలఁలి; అసదు, లే, జీబు - ౧౪ = స్వల్పము. పెను, గొప్ప, బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము - ౭ = అధికమైనది. తోరము, హొమ్ము, గమకము, ఒమ్ము - ౪ = స్థూలము, డస్సెను; కుంచెను, ముడిఁగెను, తాఁకెను, ఉబ్బడఁగెను, మ్రగ్గెను, క్రుంగెను, డొంగెను, సగ్గెను, మ్రుక్కెను, తగ్గెను - ౧౦ = కీడించెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బర || రూ || డబ్బు, తాటోటు, బొంకు, తవళి || రూ || తవళి, కల్లు, జూదు - ౧౦ = అసత్యము. నిలుకడ = నిరతము.

సీ. ఎంచె గణుతిచేసె శ నెన్నికనిడె నెన్నె

ననఁగ గణించుట శ కమరు దాల్మి

పైరణ యోర్పన శ శాంతతపే శ్లగు

నెమ్మి నెమ్మది హాయి శ నిమ్మశంబు

నాఁగ నిరాతంకశనామము లగు వడ

యలయిక బడలిక శ యలపు సేద

యనఁగ శ్రమాఖ్య తా శ నగ్గలం బాయెను

మేరతప్పెను మట్టుమీఁతె మించె

తే. వెక్కసం బయ్యె నుఱవయ్యె శ గ్రిక్కిఁటిసెను

ననఁగ నుత్కృష్ట మనుట కొ శ నావరించె

నిండ్ల నెగడ్ల వెలసె బర్వె శ నిగిడె ననఁగ

వ్యాప్త మయ్యె ననెడివేళ్ల శ కలరు సాంబ.

50

టీ. ఎంచెను, గణుతిచేసెను, ఎన్నికనిడెను, ఎన్నెను - ౪ = గణించుట.

తాల్మి || రూ || తాలిమి, పైరణ || రూ || సయిరణ, ఓర్పు || రూ || ఓరుపు - ౬ =

శాంతత్వము. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ + మది), హాయి, నిమ్మశము - ౪ =

నిరాతంకము. వడ, అలయిక; బడలిక, అలపు, సేద - ౫ = శ్రమము. అగ్గలమ

య్యెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీఁతెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఉఱవ

య్యెను, క్రిక్కిరిసెను-౭=ఉత్కృష్టమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను, నెగ
డెను, వెలసెను, పర్వెను, నిగిడెను-౮=వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడిక శ్రీ యాఱడి సడి అట్టు

నగడు దూ అన నింద శ్రీ కమరు మాల్మి
యలవాటు వాడుక శ్రీ యలవడు టనఁ బొల్పు
బరిచయాభిఖ్యలు శ్రీ పన్నిదంబు
పందెము జూద మననం దగు ద్యూతంబు
నిబ్బది నిక్కము శ్రీ నిలువరంబు
నిజము నిక్కువ మన శ్రీ నెగడు సత్యముపేళ్లు
గోర్వంక నెలకూన శ్రీ గోటినాటు

తే. నా నఖక్షత మగును దంతక్షతములు

కెరలుఁ బలునొక్కు వాతెఱకెంపు పెదవి
గంటి కెమ్మోవిగుటి యనఁ శ్రీ కౌగిలి యనఁ
గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాభ్యలగు సాంబ.

51

టీ. అవసడి, ఆడిక, ఆఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూటు - ౭ =
నింద. మాల్మి ||రూ|| మాలిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట - ౮=పరిచ
యము. పన్నిదము, పందెము, జూదము ||రూ|| జూజము (ప్ర. ద్యూతము)-
౯=ద్యూతము. నిబ్బది, నిక్కము, నిలువరము, నిజము, నిక్కువము - ౧౦ =
సత్యము. గోర్వంక ||రూ|| గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు - ౧౧=నఖక్ష
తము. పలునొక్కు, వాతెఱకెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మోవిగుటి - ౧౨=దంతక్ష
తము. కౌగిలి, కవుఁగిలి - ౧౩=ఆలింగనము.

సీ. నాగకేసరులు చేరన్నంగులు కురువులు

భోజనప్రియములు శ్రీ రాజనములు
గన్నేలు లిప్పపూల్ శ్రీ గంగాజలంబులు

మట్టకారులు పూలమండరీలు
 పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు
 సరులు సంబావులు శ చంద్రవంక
 లేనుగుకొమ్ములు శ మానికములు వన్నె
 పూలు సీతాభోగము లస శాలి

తే. ధాన్య మెసగును దూము ముంత ముకుసంబు
 బల్ల కుంచము సోల తవ్వ పడి యడ్డ
 గరిసె పుట్టి సెలగ మెడా శ కల మనంగ
 ధాన్యములు కొల్చువానికి శ దగుచు సాంబ.

52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజ
 సములు, గన్నేలులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలములు, మట్టకారులు, పూలమం
 జరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంబావులు, చంద్రవంక
 లు, లేనుగుకొమ్ములు, మానికములు, వన్నెపూలు, సీతాభోగములు, ఈ గం
 యును వడ్లవిధములపేళ్లు. తూము, ముంత, ముకుసము, బల్ల, కుంచము, సో
 ల, తవ్వ, పడి, అడ్డ, గరిసె, పుట్టి, సెలగ, మెడా, కలము - ఈ గర సు
 ధాన్యములు కొల్చు సాధనములపేళ్లు.

క. ఇమ్మనుజవర్గుఁ జేసితి

సమ్మదమున దీని వినినశజనులు భళా చొ

క్కమ్మనఁగా నెంతయు నన

ఘమ్మనఁగా మహిని వెలయు శ గావుత సాంబా.

53

తా. ఈమానవపర్గును రచించినాడను. ఇది వినునట్టిజనులు 'బలారే
 యెంత చొక్కమైనది నిర్దుష్టమైనది' అనఁగా భూమియందుఁ బ్రసిద్ధి నొం
 దునుగాత.

మానవపర్గు - సమాప్తము.

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ శ దేటపత్తచెదన్

స్థావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చుఁ శ బళుపతి సాంబా.

54

తా. సంపత్కరము లగువరముల నిచ్చువాఁడా ! పళుపతి ! సాంబ మూర్తి ! కవిత్వపుభావమును రసమును నెఱింగినవారు మెచ్చుకొనునట్లు స్థా వరవర్గును నెడతెగక నీపేర సంకితముగా విశదపఱచుచున్నాను.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుబ్బలి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు శ లమరు మంచు

టిలతాల్పు వడకుగుబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య

గట్లరాయఁడు బేసికంటిమామ

చలికొండ వలిమల శ పులుచూలితాత నా

హిమగిరినామంబు శ లెసఁగుఁ బసిడి

గట్టు వేల్పులమన్నిపట్టు క్రొన్నెలదారి

సింగిణి యన మేరుశిఖరి వొల్పు

తే. విసపుమేతరి బలుటెంకి శ వెండికొండ

తెలిమల యనంగ రజతాద్రి శ తేజరిల్లు

బటువుమల తుదగ ట్టనఁ శ బరఁగుఁ జక్ర

వాళగిరిపేర్లు త్రిభువనశవంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు = భూమిని ధరించినది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల, తిప్ప - ఓ = పర్వతము. మంచుటిలతాల్పు = మంచుకొండ, వడకుగుబ్బలి = చలికొండ, దుగ్గికన్నయ్య = దుర్గను (పార్వతిని) కన్నతండ్రి, గట్లరాయఁ

దు = పర్వతరాజు, చేసికంటిమామ=శివునిమామ, చలికొండ, వలిమల, పులు
 చాలితాత=తెల్లుకసవునఁ బుట్టినకుమారస్వామికి పితామహుఁడు - ౨ =
 హిమవంతుఁడు. పసిఁడిగట్టు=బంగారుపర్వతము, వేల్పుల...పట్టు = దేవతల
 వాసస్థానమైనది, క్రొన్నె...సింగిణి=తేతచంద్రుని ధరించిన శివునికి విల్లైన
 'ది - ౩=మేరుపర్వతము. వినపు...తెంకి=విషమును భక్షించినశివునిగొప్పస్థా
 నము, వెండికొండ, తెలిమల=తెల్లనికొండ - ౩=కైలాసపర్వతము. బటుపు
 మల = గుండ్రనైనకొండ, తుదగట్టు = కడపటనుండుకొండ - ౨ = చక్ర
 వాళపర్వతము.

నీ. కవ్వపుమల తరిగట్టన మంధరం

బడరుఁ దూరుపుమల శ పొడుపుఁదిప్ప
 మొదటికొండ యనంగ శ నుదయాచలం బొప్పుఁ
 బడమటిమల క్రుంకుశ్చుడమితాల్పు
 నా యస్తగిరి కగు శ తాయి తా క ల్లనఁ
 బ్రస్తరాఖ్య దలిర్చుఁ శ బల్లె యూరు
 కుప్పం బసఁగ గ్రామ శ మొప్పును బ్రోలు వీ
 డనఁ బట్టణముపేరు శ లలరుచుండు

తే. నిరపు తెంకి యునికి యిక్క శ యిల్లు గీము
 మనికి పట్టు బిడారు కొంప యిలు నెలపు
 నట్టు తా వస మందిరశనామము లగు
 శంబరాహితమదభిదాశడంబ సాంబ.

66

టీ. కవ్వపుమల = (సముద్రమును చిలికినపుడు) కవ్వముగా నుండిన
 కొండ, తరిగట్టు=(సముద్రమును) చిలికినకొండ-౨=మంధరపర్వతము. తూరు
 పుమల=తూర్పుదిక్కున నుండుకొండ, పొడుపుఁదిప్ప=ఉదయపర్వతము, మొ
 దటికొండ - ౩=ఉదయపర్వతము. పడమటిమల=పడమటనుండుకొండ, క్రుం

కుపుడమితొల్పు=అస్తమించుపర్వతము-౨=అస్తగిరి. తొయి, తొ, కల్లు-౩=శిల. పల్లె, ఊరు; కుప్పము-౩=గ్రామము. ప్రోలు, వీడు-౨=పట్టణము. ఇరవు||రూ|| ఇరువు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క-యిల్లు, గీము (ప్ర. గృహము), మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, తావు (అన్యదేశ్యము)-౧౫=మందిరము.

సీ. తెంకాయచెట్టన శ్రీ తేమాను నారిక

డం బన నారికేళంబు దనరు

దా డనఁ దాళ మా శ్రీ దాళిమ్మ దానిమ్మ

యన దాడిమియుఁ బొన్న శ్రీ పొన యనంగఁ

బున్నాగముఁ దనర్చు శ్రీ గన్నేలు గన్నెలు

నాఁగను గరవీర శ్రీ నామము లగు

రేఁగు రే నన బదరీకిఁ జెల్లు మా రేడు

బిలువ మనఁ దనర్చు శ్రీ బిల్వమునకు

తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ శ్రీ జంపకంబు

దనరు సంపెఁగ సంపఁగె శ్రీ యనఁగ నెల్లి

యుసిరి యుసిరిక యన ధాత్రి శ్రీ కొప్ప రాగి

యనఁగ రా వన నశ్వత్థ శ్రీ మొనరు సాంబ.

57

టీ. తెంకాయచెట్టు ||రూ|| తెంకాయచెట్టు, తేమాను ||రూ|| తేమాను, నారికడము-౫=నారికేళము. తాడు=తాళవృక్షము (తాటిచెట్టు). దాళిమ్మ, దాడిమ్మ||రూ||దానిమ్మ-౩=దాడిమి. పొన్న, పొన-౨=పున్నాగవృక్షము. గన్నేలు, గన్నెలు-౨=కరవీరము. రేఁగు, రేను-౨=బదరి. మా రేడు, బిలువము-౨=బిల్వము. జమ్మి, * జంబు-౨=శమివృక్షము. సంపెఁగ, సంపఁగె||రూ|| సంపఁగియ-౩=చంపకము. నెల్లి, ఉసిరి, ఉసిరిక-౩=ధాత్రి. రాగి, రావి-౨=అశ్వత్థము.

* ఇది శమివృక్షనామ మగుట విచార్యము.

సీ. అత్తి మేడి యనంగ శ నాదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నాశ్రమము దనర్చు
 వెలంగ వెలంగ నా శ వెలయుఁ గపిత్థంబు
 మల్లె మల్లియ నాంగ శ మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ శ జాతి యా నేరేషు
 నేరేషు నా జంబు శ నెగడుచుండు
 బాదిరి కలిగొట్టు శ నాఁ దగుఁ బాటలి
 పొగడ పొవ డన నొప్పును వకుళము

తే. మ్రాఁకు మ్రాను చెట్టనంగ ద్రుశమంబు చెలంగుఁ
 దీఁగ తీఁగియ లతకూన శ తీఁగె యనంగఁ
 దనరు లతపేరు పూవులు శ ననలు విరులు
 పువ్వు లలరులు నా సుమంతు లగు సాంబ.

58

టీ. అత్తి, మేడి-౨=ఉదుంబరము. మావి, మామిడి-౨=ఆశ్రమవృక్షము. వెలంగ, వెలంగ-౨=కపిత్థము. మల్లె, మల్లియ-౨=మల్లిక. జాజి, జాది-౨=జాతిపుష్పము. నేరేషు, నేరేషు-౨=జంబూవృక్షము. పాదిరి, కలిగొట్టు-౨=పాటలి. పొగడ, పొవడ-౨=వకుళము. మ్రాఁకు, మ్రాను, చెట్టు-౩=సామాన్యముగా వృక్షము. తీఁగ ॥రూ॥ తీవ, తీఁగియ ॥రూ॥ తీవియ, లతకూన (మిశ్రపదము), తీఁగె ॥రూ॥ తీవె -౨=లత. పూవులు ॥రూ॥ పూలు, ననలు, విరులు, పువ్వులు ॥రూ॥ పువులు, అలరులు -౨=పుష్పములు.

సీ. మొక్క మోటిక మోసు శ మోక మొలక యన
 సంకురనామంబు శ లలరు నిగురు
 తలిరు చిగురు నాంగ శ దగుఁ బల్లవాఙ్మలు
 కొన తుద యన సగ్రశమునకుఁ బొల్చు

దొట తొలి తొట్ట నాఁ శ దరుకోటరం బొప్పఁ

దమ్మి తామ రనఁ గంజమ్మ పరఁగుఁ

దొగ తొవ కలు వనఁ శ దగు నుత్పలముసకు

దట్టంబు జొంపంబు శ తలుచు జీబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్పు

మొగడ మొగ్గ యసం దగు శ ముకుళముసకు

నిక్షుకాండంబునకుఁ బేరు శ లెసఁగుఁ జెఱకు

కనులుగలమాను తియ్యమా శ ననఁగ సాంబ.

59

టీ. మొక్క, మోటిక॥రూ॥ మొట్టిక, మొటిక, మోను, మోక, మొ
లక-2=అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు॥రూ॥చివురు-ర=పల్లవము. కొన,
తుద-1=అగ్రము. తొట, తొలి, తొట్ట-3=వృక్షకోటరము. తమ్మి, తామర-
1=తామరసము. తొగ, తొవ, కలువ -3=ఉత్పలము. దట్టము, జొంపము,
తలుచు, జీబు, గుమురు॥రూ॥గుబురు, తంపర-2=నిబిడము. మొగడ, మొగ్గ-
1=ముకుళము. చెఱకు, కనులుగలమాను, తియ్యమాను-3=ఇక్షుకాండము.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల శ తెలి వెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెసఁగుఁ శ దొనరు తొగరు

కెంజాయ యెఱు పెఱు శ కెం పన రక్తవ

ర్ణ మగు నల్లన కటి శ నల్ల కప్పు

నలు పన నీలవర్ణము పొల్పుఁ జామన

పసరుచా యన శ్యామ శ మెసఁగుచుండు

నల్లిది పసు పనంగ శ నగుఁ బీతవర్ణంబు

తేట నున్నన నున్న శ తెలివి నునుపు

తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కేసంగు శ నిగ్గు డాలు

మినుకు మిన మించు నిగ తక్కు శ మెఱుగు చికిలి

కళుకు జిగి రంగు మెఱ పనఁ శ బొలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గ ట్టనఁ గఁ గూల శ మొనరు సాంబ.

60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి-ఁ=ధవళవర్ణము. తొవ
రు, తొగరు, కెంజాయ (కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱి, కెంపు-ఁ=రక్త
వర్ణము. నల్లన, కఱి, నల్ల, కప్పు, నలుపు-ఁ=నీలవర్ణము. చామన, పసరు
చాయ-ఁ=శ్యామవర్ణము. అళిది, పనుపు - ఁ=పీతవర్ణము. తేట, నున్నన,
నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము)-ఁ=స్నిగ్ధత. నిగ్గు, డాలు,
మినుకు ||రూ|| మినుక్కు, మిన, మించు, నిగ, తళుకు ||రూ|| తళుక్కు, మెఱుఁ
గు, చికిలి, కళుకు, జిగి, రంగు, మెఱపు-ఁ=కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు-
ఁ=కూలము-చీరము.

సీ. ఆణి చినుకుఁబూస శ పాణి సుప్పాణి ము

తైము ముత్తియంబు ముత్య మనఁ దనరు

మాక్తికాఖ్యలు కెంపు శ మానికము రతన

మనఁగ మాణిక్యాహ్వార్యంబు లలరుఁ

బగడము పవడం బశనఁగ విద్రుమము పొల్పుఁ

బక్కిరాయనితాయి శ పచ్చ యనఁగ

మరకతము దలిర్చు శ మగతాలు మూలతా

లన వజ్రము లగుఁ బుల్లంటుతాయి

తే. కప్పుతాయి యనఁగ సీల శ మొప్పు బిల్లు

పూరి చిగిరింత యేట్రింత శ పొనుఁగు గడ్డి

గణిక పచ్చిక వెణుతురు శ కసపు తుంగ

విడవలి యనఁ దృణాఖ్యలు శ వెలయు సాంబ.

61

టీ. ఆణి, చినుకుఁబూస=స్వాతివర్ణ బిందువుచేఁబుట్టెడుపూస, పాణి,
సుప్పాణి||రూ||సుపాణి, ముత్తైము, ముత్తియము, ముత్యము-ఁ=మాక్తికము,

కెంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము) - ౩=మాణిక్యము. పగడము, పవడము - ౨=విద్రుమము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - ౨=మరకతము, మగతాలు, మూలతాలు - ౨ = వజ్రములు. పుల్లంటుతాయి, కప్పుతాయి - ౨= నీలము. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, వీటింత, పొనుగు, గడ్డి, గటిక, పచ్చిక, వెణుతురు, కసపు (ప్ర. ఘాసము), తుంగ, విడవలి - ౨=తృణభేదములు.

సీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడు ౩ గెండములు వనంగ

ఛత్రంబు దనరు ధ్వజంబుపేర్లు

తెక్కము తెక్కెము ౩ తెక్కియము సిడంబు

పడగ డా లనఁ జెల్లు ౩ నిడివి నిడుద

సోగ నిడుపు చాపు ౩ నాగ దీర్ఘమున కా

మఱుగు చా టోలము ౩ మఱు వనంగఁ

దగుఁ బిధానాఖ్యలు ౩ జగతి జగిలె తిన్నె

యరుఁ గన వేదిక ౩ కమరు నేల

తే. యిల పుడమి మన్ను బువి పంటవలతి యనఁగ

ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు ౩ విరివి పఱపు

వెడఁద యన విస్తారాఖ్యలు ౩ వెలయుఁ బైరు

ససి యనఁగ సస్యనామము ౩ లెసఁగు సాంబ.

62

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండములు - ౩=ఛత్రము. తెక్కము, తెక్కెము, తెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక), డాలు - ౬=ధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాపు - ౩=దీర్ఘము. మఱుగు, చాటు, టోలము, మఱుపు - ౩=పిధానము. జగతి, జగిలె || రూ || జగిలె, తిన్నె || రూ || తిన్నియ, అరుగు || రూ || అరగు - ౬=వేదిక. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. పృథివి), మన్ను, బువి (ప్ర. భువి), పంటవలతి - ౬=భూమి. విప్పు, వెడలుపు, విరివి || రూ || విటివి, పఱపు, వెడఁద - ౬=విస్తారము. పైరు, ససి - ౨=సస్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు శ మోటన స్థాణు వో
 బొటియ కలుగు బొక్క శ బొంద లోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు శ నడును బురద తొంపి
 యన లనఁ బంకాఖ్య శ లెసఁగు మడుగు
 మడు వన హ్రాద మొప్పఁ శ బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గుడ్యంబు పొల్చు
 సోరణగం డ్లన శ మీఱు గవాక్షము

మాడుగుల్ మిదైలు శ మచ్చు లనఁగ
 తే. దారునిర్మితగృహము లాఁ శ దరకసంబు
 బత్తలిక పొది దొన యనఁ శ బరఁగుఁ దూణి
 పెట్టి మందసమును పెట్టె శ పెట్టియ యనఁ
 బేటికాభిఖ్య లగు గుణపేటి సాంబ.

63

టీ. మోడు || రూ || మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-౨=స్థాణువు.
 బొటియ || రూ || బొట్టియ, బొట్టె, కలుగు, బొక్క, బొంద, లోయ-౨=
 బిలము. అడును, బురద, తొంపి, అసలు - ర=పంకము. మడుగు, మడువు-
 ౨=హ్రాదము. పొడవు || పా || పొడుగు - ౨=ఉన్నతము. గోడ=కుడ్యము.
 సోరణగండ్లు || రూ || సోర్ణగండ్లు-౨=గవాక్షము. మాడుగులు || రూ || మాడువు
 లు, మిదైలు, మచ్చులు - ర= దారునిర్మితగృహములు. తరకసము, బత్తలిక,
 పొది, దొన - ర=తూణీరము. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టియ - ర=పేటిక.
 సీ. ఎన జోడు మాదిరి శ యీడు పురుడు మాదిరి

సాటి పాటి తరంబు శ దీటు దినుసు
 సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను శ సవతు పోలిక దొర
 జత యనఁగా సదృశమున కెసఁగుఁ
 బల్లకి పల్లకి శ పాలకి పాల్కి నాఁ

• బల్యంకి కాఖ్యలు శ పరగు లాలి
యుయ్యాల యుయ్యేల శ యూయెల తొట్లజో
ల యనంగ జోలికాశ్వాయము లెసంగు
తే. గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు శ ఖట్వమునకు
బీట పలక యనంగ నొప్పు శ బీతమునకు
బరణియు గరాట మనుప్పేర్లు శ భరణి కమరు
నిచ్చెన యనంగ నిశ్శేణి శ నెగడు సాంబ.

64

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాది, సాటి, పాటి, తర
ము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతి, దిస్సు, సవతు, పోలిక, దొర, జత -
౧౯=సదృశము. పల్లకి, పల్లకి, పాలకి, పాల్కి-ర=పల్యంకిక. లాలి, ఉయ్య
ల || రూ|| ఉయ్యల, ఉయ్యాల, ఉయ్యల, ఉయ్యల, ఉయ్యేల || రూ|| ఉయ్యేల,
ఉయ్యేల, ఉయ్యేల || రూ|| ఉయ్యేల, తొట్ల, జోల - ౧౩=జోల. కంకటి, మంచ
ము - ౨=ఖట్వము. బీట, పలక - ౨=బీతము. బరణి, కరాటము - ౨=భరణి.
నిచ్చెన=నిశ్శేణి.

సీ. ఉలి యు క్కిను మనంగ శ నొనరు నయస్సంజ్ఞ
చెంబు రాగి యనఁ దాశ్రమం బెసంగు
దగరము కరుగు డ శ నంగ సీసము రఘించు
గాంస్యంబు వర్తిల్లు శ గం చనంగ
ద్రపునామ మమరు బిశ్తల్లి యిత్తల్లి యనంగ
గుండలు చట్లు మూశ్కుళ్లు బుష్లు
కడవలు బానలు శ పిడతల్ వెస శ్లన
భాండముల్ తగు నాచు శ పాచి యనంగ

తే. శైవలం బగు నూతులు శ బావు లనంగ
వెలయు గూపంబులకు గుంట శ కొలను కొలను

తిరుకొళం బన సరసికిఁ శ్రీ బరంగు వాఁక

యేఱు వంక వాఁ గనఁ బేరు శ్రీ లెసంగు సాంబ.

65

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము-3=అయన్సు. చెంబు (ఇది అఱవము). రాగి-౨=తామ్రము. తగరము, కరుగుడు-౨=సీసము. కంచు=కాంస్యము, పిత్తలి, ఇత్తలి ||రూ|| ఇత్తడి-3=త్రపుపు. కుండలు (సామాన్యముగా పాత్రము), చట్లు (నోరువెడల్పుగానుండునవి), మాఁకుళ్లు (మాత పెట్టెడునవి), బుడ్లు (సన్ననినోరుకలిగి పొడుగుగా ఉండునవి), కడవలు (నీళ్లుతోడుబిందె), బానలు (చిన్ననోరు పెద్దకడుపును గలవి), పిడతలు (చిన్నగిండిచెంబువంటివి), వెసళ్లు (వండుటకుఁ దగినవి)-౨=భాండములు. నాఁచు, పాఁచి ||రూ|| ప్రాఁచి-3=శైవలము. నూతులు, బావులు-౨=కూపములు. గుంట, కొలను, కొలఁచు, తిరుకొళము (ఇది అఱవపదము)-ర=సరన్సు. వాఁక, ఏఱు, వంక, వాఁగు -ర=నది.

సీ. మీఁల్ మీలు చేపలు శ్రీ మీనులు తెఱగంట్లు

మచ్చెము లనఁ జెల్లు శ్రీ మత్స్యములకుఁ

దాఁబేలు తామేలు శ్రీ నాఁ బొల్చుఁ గూర్మము

నెం ద్రెండ్రకా యన శ్రీ నెసంగుఁ గర్కి

యోడ కల మనంగ శ్రీ నొసరు నావకు వాన

జడి ముసు రనఁగ వ శ్రీ ర్షమున కలరు

వానరాల్ వడగండ్లు శ్రీ నా నొప్పుఁ గరకలు

నిసు మన నిసు కన శ్రీ నిసు వనంగ

తే. మెఱయు సై కతనామముల్ శ్రీ కురుజుతేనె

పుట్టతేనియ పెరతేనె శ్రీ పువ్వుదేనె

జాంటితేనియ యనఁ దగు శ్రీ సుమరసంబు

శంబధరనుతసుగుణకశ్రీదంబ సాంబ.

66

టీ. మీల్, మీలు, మీనులు (ఈమాటికి ఏకవచనము మీను),
చేపలు, తెఱగంట్లు=అనిమిషములు, మచ్చెములు (ప్ర. మత్స్యములు),
-ఁ=మత్స్యములు. తాఁజేలు, తామేలు-౨=కూర్మము. ఎండ్రె, ఎండ్రకా
య-౨=కర్కి. ఓడ, కలము-౨=నావ. వాన, జడి, మునురు-౩=వర్షము. వాన
రాలు, వడగండ్లు-౨=కరకలు. ఇనుము, ఇనుక, ఇనువు-౩=సికత. కురుజు
తేనె, పుట్టతేనె, పెరతేనె, పువ్వుదేనె, జుంటితేనె-౫=పుష్పరసము.

సీ. జముకాణము తివాసి శ జంబుకాణ యనంగఁ

గంబళాఖ్య లగు బంగారు హొన్ను
జాళువా పుత్తడి శ మేలిమి బంగరు

పసిడి పొన్ను కడాని శ పైడి యుదిరి
యన సువర్ణము వొల్చు శ నపరంజి కుందనం
బనఁ దప్తకనక మా శ దునుక తునియ
చిదురుప చిదుర నా శ జెలఁగు ఖండమునకుఁ

బొది ప్రోగు వామియుఁ శ బ్రోవు తిట్ట

తే. కుప్ప యన రాశి కగు సజ్జ శ యుప్పరిగయు
మహాలు మేడ యనంగ హార్య మగుఁ ద్రోవ
దారి తెన్ను తెరు వనఁ బరంబు వెలయు
రవ రజం బన లవముపే శ శ్లవును సొంబ.

67

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణ-౩=కంబళము (రత్నకంబళి).
బంగారు ||రూ|| బంగారము, హొన్ను, జాళువా ||రూ|| జాళ్యా, పుత్తడి||
రూ|| పుత్తలి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్ను, కడాని, పైడి ||రూ|| ప
యిడి, ఉదిరి-౫=సువర్ణము. అపరంజి, కుందనము - ౨=తప్తసువర్ణము.
తునుక ||రూ|| తున్క, తునియ, చిదురుప ||రూ|| చిద్రుప, చిదుర -౬=ఖం
డము. పొది, ప్రోగు ||రూ|| పోగు, వామి, ప్రోవు, తిట్ట, కుప్ప - ౭=రాశి.

సజ్జ, ఉప్పరిగ, మహాలు (ఇది అన్య దేశ్యము), మేడ-ర=హర్ష్యము. త్రోవ, దారి, తెన్ను, తెరువు ||రూ|| తెర్వు - ౫=మాగ్గము. రవ, రజము - ౨=లేశము. సీ. అడవి కాన యనంగ శ నటవికి దగు హాసు

తోట సింగారపుదోట నంద

వన మనంగను నుపశవన మొప్పు నడబావి

డిగ్గియ దొరు వన శ దీర్ఘిక తగు

బవ్వలింపుబిడారు శ పడుకటి ల్లనఁ గేళి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట

యిల్లు నువారపుటిల్లు ల్లనఁ బాకమం

దీరము రాజిలు దగతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లశనం దనర్పు

సలిలశాలాభిధలు నీరుచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రనాశములు వినన

కట్ట వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.) కాన (ప్ర. కాననము), - ౨= అరణ్యము. హాసుతోట, సింగారపుదోట, నందవనము - ౩=ఉపవనము. నడబావి, డిగ్గియ ||రూ|| డిగ్గియ - దిగ్గియ, దొరువు - ౫=దీర్ఘిక. పవ్వలింపుబిడారు=శయనస్థానము, పడుకటిల్లు (పడుక + ఇల్లు) - ౨=కేళిగృహము. బోనపుటిల్లు (బోనము + ఇల్లు)=అన్నగృహము, వంటయిల్లు, నువారపుటిల్లు-౩=పాకశాల. దగతీర్పు, చల్లపందిలి, చలిపందిలి-౩=పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ - ౨=జలతక్రమ. విననకట్ట, వీవన-౨=వృంతకము.

క. భువి నీస్థావరవర్గును

సవరణ వ్రాసినను వినిన శ జదివిన యమ్మా

నవులను విద్యామతివై

భవశాలులఁ గా నొనర్పు శ పశుపతి సాంబా.

69

తా. భూమిలో నీస్థావరవర్గును జక్కఁగా వ్రాసినను, వినినను, జని
వినను, నట్లుచేయుమనుష్యులను బశుపతీ ! సాంబా ! విద్యాబుద్ధిసంపదలచే
నొప్పువారినిగాఁ జేయుము.

స్థావరవర్గు - సంపూర్ణము.

తి ర్య గ్వ ర్గు.

క. శ్రీశారీపతి నీపై

బా శారీతి రచియింతుఁ శ బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్గును

వేగమె నిగిడించి ప్రోవశకే శ్రీసాంబా.

70

తా. శ్రీపార్వతీనాథా ! సాంబా ! నేను మంచికవిత్వధారావైఖరి
తోఁ జక్కనివిధమున నీకంకితముగాఁ దిర్యగ్వర్గును రచించెదను. దానిని
శీఘ్రముగాఁ గొనసాగించి కావుమా.

నీ. నెఱసరి సింగంబు శ తెఱమొగముమొకంబు

మొకములదొర జడశమొకము బొబ్బ

మొకము వెడఁదనోటిశమొకము గుబ్బలిపట్టి

గుఱ్ఱ మేనుంగులశగొంగ యనఁగఁ

జెలఁగు సింహముపేర్లు శ పులి చాఱలమొకంబు

తెరువుగాపరి పసిశిరిండిపోతు

మువ్వన్నెమొక మనఁ శ బాలుపొందు వ్యాఘ్రంబు

వాపురము పటాణి శ వారువంబు

తే. జక్కి మావు గుఱ్ఱము శేజి శ మెక్కిఁంత

తత్తడి రవాలు నడగడు శ కత్తలాని
 తురికి బాబా యనగ నొప్పు శ దురగమునకు
 గొమ్మన్నగఁ దనరారు శృంగము సాంబ.

71

టీ. నెఱసరి, సింగము (ప్ర. సింహము), తెఱ...మెకము-తెఱపగా
 (విశాలముగా) నుండు ముఖముగలమృగము-పంచాస్యము, మెక...దొర =
 మృగరాజు, జడమెకము=జటలు గలమృగము, బొబ్బమెకము=బొబ్బలువే
 యుమృగము, వెడదనోటిమెకము=విశాలమగునోరుగలమృగము, గుబ్బలిపట్టి
 గుఱ్ఱము=పార్వతివాహనము, ఏనుగులగొంగ=ఏనుగులకుశత్రువు-ఁ=సింహ
 ము. పులి, చాఱలమెకము=చాటికలు (రేఖలు)గల మృగము, తెరువుగాప
 రి=దారినిగాచుకొనియుండునది, పసి...పోతు=పశువులకు భక్షించునది, ము
 వ్వన్నెమెకము=మూడువర్ణములు (నలుపు తెలుపు పసుపు) గల మృగము -
 య=వ్యాఘ్రము. శాపురము, పటాణి, వారువము ||రూ|| వార్వము, జక్కి,
 మాపు, గుఱ్ఱము, లేజి ||రూ|| లేజీ; ఎక్కిరింత ||రూ|| ఎకిరింత, తత్తడి, రవా
 లు, నడగడు, కత్తలాని: ||సా|| కత్తళడు, తురికి, బాబా-ఁ=ఆశ్వము.
 కొమ్ము=శృంగము.

నీ. సిబ్బెమేనిమెకంబు శ గబ్బుచెంవమెకంబు
 గొప్పయజ్జమెక మోక్కుడుమెకంబు
 గారు చెయ్యిగలమోకము రెంట్రద్రాగు డే
 నుగు పలుగొమ్ములుదగినమెకము
 షాత్తి బత్తలమెకం శ బన దంతిపే శ్లగు
 బుట్టకూటిమెకంబు శ బొచ్చుమెకము
 వెనుచూపుమెక మెల్లు శ వెలినోటిమెక మన
 భల్లూకనామముల్ శ పరగు గొరిజ
 తే. గొరిసె యన ఖర మమరును శ గో రనంగ

నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ
వేడెములు పర్వు లనఁ జుట్టువేడెము లనఁ
బంచధారలనామముల్ శ పరఁగు సాంబ.

72

టీ. సి బ్బె... మెకము=సి బ్బెములు (పాడలు)గలశరీరముతోఁగూడిన
మృగము, గబ్బు... మెకము=మదజలముకంపుగలచెక్కులతోఁ గూడిన మృ
గము, గొప్ప... మెకము=గొప్పయడుగు గలమృగము, ఎక్కుడు మెకము =
మహామృగము, గౌరు ||రూ|| గవురు, చెయ్యిగల మెకము=తొండముగలమృ
గము-కరి, రెంటఁద్రాగుడు=రెంటిచే (అనఁగా తొండముచేతను నోటిచేత
ను) త్రాగునది-ద్విపము, ఏనుఁగు ||పా|| ఏనిక, పలు... మెకము=పండ్ల (అ
నగా దంతములే) కొమ్ములుగా నొప్పినమృగము, హస్తీ (ప్ర హస్తీ), బల్లల
మెకము=పెద్దతలగల మృగము-౧౩=గజము. పుట్టి... మెకము=పుట్టికూటిని
(అనఁగా చీమగ్రుడ్లతోఁగలసిన పుట్టిమట్టిముద్దను) దినునట్టిమృగము, బొచ్చు
మెకము=శరీరమెల్ల బొచ్చుదట్టముగాఁగలమృగము. వెను... మెకము=వెను
కచూపులుగలమృగము, ఎల్లు ||రూ|| ఎలుఁగు-ఎలుపు, వెలి... మెకము=తెలు
పైనమోరగలమృగము-౨=భల్లూకము. గొరిజ, గొరిసె-౨=ఖురము. గోరు=
నఖము. జోడనలు=భారితకము; రవనడలు=రవగాలు-అస్కందితము, అడ్డవే
డెములు, పర్వులు, చుట్టువేడెములు-ఈ ౫ ను అశ్వపు పంచధారలు.

నీ. పసి గిడ్డి మొద వావు శ పసరము తొడు కనఁ
బశువుపేళ్లగు గిబ్బి శ బసవఁ డాల
పోతు నాఁబోతు మూఁతపురముదా ల్పెద్దు ము
క్కంటిమా వన వృషాశ్వులు దనర్చుఁ
గోడె గిత్త యనంగఁ శ గొఱలు నుత్తాఖ్యలు
క్రేపు పడ్డయు దూడ శ లేగ పెయ్య
యన వత్సనామంబు శ లలరును నెనుపెంటి

బట్టె నా మహిషికీ శ బరంగు దుంత
 తే. దున్నపో తన మహిష మా శ ధౌష్ట్య తొట్టు
 పట్టు లనంగ గోస్థానముల్ శ పరంగు మంద
 కదుపు పదు వనఁ జెలంగు గోశగణము పాగ
 లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, ఆవు, పసరము, తొడుకు = పశువు. గిబ్బి, బసవఁడు, ఆలపోతు, ఆఁబోతు, మాఁపురముదాల్పు = కకుదముదాల్చినది, ఎద్దు, ముక్కంటిమావు = శివునిగుఱ్ఱము-2 = వృషభము. కోడె, గిత్త-1 = ఉత్తము. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేఁగ, పెయ్య || రూ || పేయ-1 = వత్సము. ఎను పెంటి (ఎనుము + పెంటి), బట్టె-1 = మహిషి-గేదె. దుంత, దున్నపోతు-1 = మహిషము. దొడ్లు, తొట్టుపట్టులు-1 = పనులకొట్టము. మంద, కదుపు, పదువు-3 = గోసమూహము. పాగ || రూ || పాగా, లాయము-3 = అశ్వశాల.

సీ. సింగంపుగొంగ దశ్చియమగులమెక మ

నఁగ శరభాఖ్య లా శ దగరు జంట
 మొగమువేలుపుతేజి శ పొట్టేలు గొటియపో
 తేడిక యన మేష శ మెసఁగు నిట్టి
 నులికొమ్ముమెక మన శ వెలయుఁ గృష్ణమృగంబు
 జింక లేడన మృగి శ చెలఁగుఁ బిల్లి
 చీలి యనంగ మాశ్ర్మాల మాఁ గుందేలు
 చెవులపో తనఁగ రంజిలు శశంబు

తే. నొంటె లొట్టిపిట్ట యనఁగ శ నుప్ప్ర మమరుఁ
 గణితి కణఁ జనఁ దసరు గోశకర్ణమృగము
 పిక్కుమెక మెండ్రిమేతరి శ నక్క బుద్ది
 మెక మనఁగ జంబుకాఖ్యలు శ మెఱయు సాంబ.

74

టీ. సింగంపుగొంగ=సింహమునకు విరోధి, దచ్చి... మెకము=ఎనిమిది
కాళ్లమృగము-౨=శరభమృగము. తగరు, జంట... లేజి=రెండుముఖములు
గలదేవుఁ డగునగ్నికివాహనము, పొట్టేలు॥రూ॥ పొట్టేలు, గొట్టియపోతు॥రూ॥
గొట్టియపోతు-గొట్టేపోతు, ఏడిక-౨=మేషము. ఇట్టి, నులి... మెకము=మెలి
గానుండుకొమ్ములుగలమృగము - ౨=కృష్ణమృగము (మగజింక). జింక, లేడి
॥రూ॥ లేటి-౩=ఆడుజింక. పిల్లి, చీలి-౨=మాంజులము. కుందేలు ॥రూ॥ కుందే
లు, చెవులపోతు-౩=శశము. ఒంటె ॥రూ॥ ఒంటియ, లొట్టిపిట్ట ॥రూ॥ లొట్టి
పిట్ట-లొట్టిపిట్ట-లొట్టిపిట్ట ॥పా॥ లొట్టియ-లొట్టే-లొట్టేనుఁగు - ౯=ఉప్ప
ము. కణితి ॥రూ॥ కడితి, కణఁజు ॥రూ॥ కడఁజు - ౪ = గోకర్ణమృగము.
పిక్కు మెకము=వంచనగలమృగము - వంచకము, ఎండ్రడిమేతరి=ఎండ్రకాయ
లు ఆహారముగాఁగలది, నక్క, బుద్దిమెకము - ౪=జంబుకము.

సీ. కొమ్మలెంకిమెకంబు శ్రీ తిమ్మఁడు వెకిరింత

కోఁతి నాఁ గపివేల్గు శ్రీ కొఱలుచుండు

జల్లితోఁకమెకంబు శ్రీ సవరంపుమెక మనఁ

జమరికిం జనుఁ బంది శ్రీ చప్పరింత

కొమ్ముకాఁ డూటమోకమ్ము వేపులమిత్తి

ముస్తెలమేపరి శ్రీ మోటుమెకము

వాలుమెకంబు రోశబంటరి యొంటరి

ముట్టెమెకము పీటశ్రవెట్టుమెకము

తే. ఏకలము గుర్గరిం తన శ్రీ నెనఁగు దంష్టి

పొడమెకము దుప్పి యనఁ బొలుపడరు రామ

మృగము మనుబో తనఁగ ఋశ్యశ్రమృగము దనరు

బల్లి గౌ శన ముసలికి శ్రీ బరఁగు సాంబ.

75

టీ. కొమ్ము... మెకము = చెట్లకొమ్ములు వాసస్థానముగాఁ గలమృగ
ము-శాఖామృగము, తిమ్మఁడు, వెకిరింత=వెక్కిరించునది, కోఁతి ॥రూ॥ క్రోఁ

తి - ౫ = వానరము. జల్లితోక మెకము = వెండ్రుకలు కుచ్చుగా తోకయం
దుఁగల మృగము, సవరపు మెకము - ౨ = చమరీమృగము. పంది, చప్పరింత =
చప్పరించునది, కొమ్ముకాఁడు, ఊట మెకము = దృఢమైన మెకము, వేపులమి
త్తి = కుక్కలను జంపునది, ముత్తెలమేపరి = ముత్తెలనుదిననట్టిది, మోటు మెక
ము - * మోటుపయోగింపఁబడు మృగము, వాలు మెకము = క్రూరమృగము,
కోబంటరి, ఒంటరి, ముట్టె మెకము = ముట్టెగలమృగము, పీటవెట్టు మెకము =
పాదుకొని కదలక కూర్చుండుమృగము, ఏకలము, గుర్గురింత = ఘుర్గురధ్వని నే
యునది - ౧౪ = పంది. పొడ మెకము = మచ్చలుగలమృగము, దుప్పి - ౨ = రామ
మృగము. మనుబోతు = ఋశ్యమృగము. బల్లి, గొలి - ౨ = బల్లి.

సీ. తోడేలు గొటియలసూ డన వృక మొప్పు

ముంగిన వెంట్రువ శ ముంగి యనఁగ

బభ్రువు తగుఁ గొక్కు శ పందికొ క్కన మూషి

కకుఁ బొల్చు గాడిద శ గాలిగాఁడు

చలువగుట్టము రేవుజక్కి యన ఖరాఖ్య

లగు మొఱుఁగుడు జాగిలమ్ము కుక్క

వేడి నా శునకంబు శ వెలయును దొండ యూ

సరవెల్లి యనఁ దగు శ సరటమునకుఁ

తే. జిట్టలుక యన బాలమూషికకుఁ బొల్చు

నుడుము తేల్లమేపరి యన శ నొనరుచుండు

నవని గౌధేరనామధేయములు మహిత

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

76

టీ. తోడేలు || రూ || తోడేలు, గొటియలసూడు = గొట్టెలకుశత్రు

* మోటు అనఁగా పందియెదుట మనుష్యాదిరూపముగా వేట
కాండ్రు మఱుఁగుకై నిలిపెడుకపటలత్వము.

పు - ౨=వృకము. ముంగిన, వెంట్రువ, ముంగి - ౩=బభ్రవు. కొక్కు, పం
దికొక్కు - ౨ =మూషిక. గాడిద ||రూ|| గాడ్డ, గాలిగాడు, చలువగుడ్డ
ము=చాకలి చలువనేయువస్త్రములను మోయుగుడ్డము, రేవుజక్కి = చాకలి
తేవున నుండుగుడ్డము (చాకలికి గుడ్డమువలె నుపయోగించునదనిభావము)..
౫=ఖరము. మొలుగుడు=మొలుగునట్టిది, జాగిలము, కుక్క, వేపి - ౪=
కునకము. తొండ, ఊసరవెల్లి-౨=సరటము. చిట్టెలుక (చిటు + ఎలుక)=బా
లమూషిక. ఉడుము, తేళ్లమేపరి=తేళ్లను భక్షించునది -౨=గౌధేరము.

సీ. తంతువాయ మగుఁ బాదట్టుపురువు సన్న

పిల్లి సాలీఁ డన శ రాళ్లరాసి

గాడు గరిమిడి యెల్క యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టుపల్ శ గలులు టెక్క

లనఁ బక్షములు పొల్చు శ లావు లీఁక లనఁగఁ

బర్ణంబు లగు గువ్వ శ పక్కి పిట్ట

పులుఁ గనఁ బక్షికి శ వెలయు మదికొలంకు

పులుఁగు తెల్లనిపిట్ట శ నలువతేజ

తే. పాలు నీరును వెలిసేయుపక్కి యంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపురకనులపులుఁగు

తలిరుమేతరి సాగుడుపులుఁగు మావి

కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల శ కోయి లనఁగఁ

బరభృతమునామధేయముల్ శ పరఁగు సాంబ.

77

టీ. పాదట్టుపురువు ||రూ|| పాదొట్టుపురువు=బూసిని గలిగించుపురు
వు, సన్నపిల్లి, సాలీఁడు - ౪=తంతువాయము (సాలెపురుగు). రాళ్లరాసి
గాడు, గరిమిడియెల్క - ౨=ఆఖువు (రాజమూషకము). నెఱకలు, చట్టు
పలు ||రూ|| చెట్టుపలు, గలులు, టెక్కలు - ౫=పక్షములు. లావులు, ఈఁ

కలు-౨=వర్ణములు. గువ్వ, పక్కి-(ప్ర. పక్షి), పిట్ట, పులుఁగు-ర=పక్షి. మది
 కొలఁకుపులుఁగు=మానససరస్సుపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లనిపక్షి, నలువతేజి =
 బ్రహ్మవాహనము, పాలు:నీరును వెలిసేయుపక్కి=క్షీరనీరముల వేటుపఱచు
 పక్షి, అంచ - ౫=హంస. కెంపుకనులపులుఁగు=ఎఱ్ఱని కన్నులుగలపక్షి, తలిరు
 మేఁతరి=చిగురును భక్షించునది, సాఁకుడుపులుఁగు=అన్యపక్షులచేఁ బెంపఁ
 బడినపక్షి - పరపుష్పము, మావి...పుల్లు=మామిడికొమ్మ వాసస్థానముగాఁ గల
 పక్షి, కోవెల, కోయిల - ౬=కోకిల.

నీ. పచ్చతెక్కలపుల్లు శ పచ్చవిల్తునితేజి

పలుకులపులుఁగు నాఁ శ జిలుక చిల్క
 యనఁగ శుకాభిఖ్య శ లగు బట్టికాఁడు గో
 ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారికాహ్వయము లెసంగు నట్టువపిట్ట
 * నెమ్మి జుట్టుఁబులుఁగు శ నెమిలి నమిలి
 పురి విప్పియాడెడిశపులుఁగు కన్నులు గల
 పులుఁ గన బర్హికి శ వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటువుగువ్వ శ జక్కవ యనఁ
 గోకనామంబు లగు మంచుశ్రగోలుపుల్లు
 నిప్పులను మ్రింగుపులుఁగు వెశ్నెలపులుఁ గన
 నమరును జకోరనామధేయములు సాగబ.

78

టీ. పచ్చతెక్కలపుల్లు = పచ్చని తెక్కలుగలపక్షి, పచ్చవిల్తుని
 తేజి=మన్మథునిగుడ్డుము, పలుకులపులుఁగు=మాటలు నేర్చుకొనుపక్షి, చిలుక,
 చిల్క - ౫=శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక ||రూ|| గోరువంక - గోరువంక,
 గోరింక, గోరంక - ౬=శారిక. నట్టువపిట్ట=నాట్యమాడుపక్షి, నెమ్మి ||రూ||
 నెమ్మి, జుట్టుఁబులుఁగు=తలయందు సిగగలపక్షి-శిఖి, నెమిలి, నమిలి, పురివి

ప్పియాడెడు పులుఁగు, కన్నులుగలపులుఁగు = పురులయందుఁ గన్నులవంటి
యాకారములు గలిగియుండుపక్షి - ౮ = బర్హి. జంటసిట్టి = పోతును పెంటి
యు జంటగా నుండుపక్షి, బటువుగువ్వ = గుండ్రనిపక్షి, జక్కవ - 3 = చక్ర
వాకము. మంచు గ్రోలుపుల్లు, నిప్పులను మ్రింగుపులుఁగు, వెన్నెలపులుఁగు -
3 = చకోరము.

సీ. విరితేనెత్రావుడు శ మరునల్లె బమిపుర్వు

తుమ్మెద తేటి ముద్దుగలకాళ్ల

పురు గన భ్రమరంబు శ పొలుచు లకోరీలు

బకదారు లొడ్డిలు శ పల్లటీలు

పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు

పావురా అంతరపల్లటీలు

సురటీ లనంగఁ బోల్చుచు గలరవములు

కొక్కెర కొంచయు శ గొక్కరాయి

తే. యనంగఁ గ్రొంచాఖ్య లగుఁ గొంగ శ యన బకంబు

జాలె జలకట్టె యణుజు వేసడము లగుమ

జావడము వారణము బైరి శ సాళువంబు

కనిసెరము చెంచడము డేగ శ యనంగఁ దనరు

శ్వేనమునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ.

79

టీ. విరితేనెత్రావుడు - మకరందమును గ్రోలునది - మధుపము, మరు
నల్లె = మన్మథుని యల్లెత్రాడు, బమిపుర్వు = భ్రమరము, తుమ్మెద, తేటి,
ముద్దుగలకాళ్లపురుగు = (3 X ౨) ఆఱుకాళ్లపురుగు - షట్పదము - ౬ = భ్ర
మరము. లకోరీలు, బకదారులు, ఒడ్డిలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్ల
టీలు, కూకీలు, పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు, ౧౦ = పారావతములు
(పారావత భేదముల పేళ్లుగా గ్రహింపఁదగును). కొక్కెర, కొంచ, కొక్కరా
య - 3 = క్రొంచపక్షి. కొంగ = బకము. జాలె || రూ || జాలియ, జలకట్టె || రూ ||

జలకట్టియ॥ పా॥ సెలకట్టె, అణుజు ॥రూ॥ అడుజు, వేసడము, లగుడు, జా
వడము, వారణము, బైరి ॥రూ॥ బయిరి, సాశువము ॥రూ॥ సాశ్వము, కని
సెరము, చెంచడము, డేగ - రూ = శ్వేన (భేద)ములు.

సీ. కరువలిమేతరి శ కంటివిన్కరి పాము

పుట్టకాఁపరి త్రాఁచు శ చుట్టపురుగు
విసముతాలుపు చిల్వ శ బుసపుర్వు నా భోగి
వెలయుఁ జిలువతేఁడు శ వెన్నుపాన్పు
తడవులనిడుపఁడు శ తరిగట్టుత్రాఁడన
నహిపతి కగు నజ్జయలుగుపులుఁగు
కోడి పుం జన నొప్పు శ గుక్కుటనామముత్
గుడ్లగూబ పగటిశ్రుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు శ లగు లకుముకి
మీనవల్లంకి పాదలిక శ మీలగొంగ
యనఁగఁ జను వర్తికకుఁ బేరు శ లమరు దివ్వె
యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య శ లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి=వాయువును భక్షించునది - పవనాశనము, కంటి
విన్కరి=కన్నులచే వినునది - చక్షుశ్రవము, పుట్టకాఁపరి=వశ్మికమున వసిం
చునది, త్రాఁచు, చుట్టపురుగు=చుట్టగాచుట్టుకొనుపురుగు - చక్రి, విసముతాలు
పు=విషమును ధరించునది- విషధరము, చిల్వ ॥రూ॥ చిలువ=విషము గలనోరు
గలది, బుసపుర్వు=బుసకొట్టుపురుగు - ౯=సర్పము. చిలువతేఁడు=సర్పముల
రాజు, వెన్నుపాన్పు=విష్ణువుపడుక, తడవులనిడుపఁడు=చిరకాలముగా నుండు
నది, తరిగట్టుత్రాఁడు=మంథరపర్వతమునకు సముద్రమథనకాలమున కవ్వపుఁ
ద్రాడుగాఁ గట్టఁబడినది - ౪=ఆదిశేషుఁడు. అజ్జ..పులుఁగు = పాదములేఆ
యుధముగాఁ గలపక్షి - చరణాయుధము, కోడి, పుంజు - ౩=కుక్కుటము.

గుడ్లగూబ, పగటిగుడ్డి = దివాంధము, గూబ - 3 = ఘూకము. లకుముకి, మిన
వల్లంకి || రూ || మినవల్లిక, పొదలిక, మాలగొంగ = చేపలవిరోధి - ౪ = వర్తిక.
దివ్యయార్పు = దీపముల నార్పునది, మిడుత - ౨ = శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేట్రింత
పులుగులగదుమరి శ పోలిగాడు
నాగ భరద్వాజనామముల్ తగు గబ్బి
లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు
రా యనంగను దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు
మానుదొలుచుపిట్ట శ మానుపోటు
ననగ దార్వాఘాటమున కగు బెగ్గుర
మన సారసమ్మున శ కలరు నీరు

శే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలరు
బుడమిచెవి పాములబిడారు శ పుట్ట యనగ
మించు వల్మీకనామముల్ శ మెట్టు తాప
మెట్టిక యన సోపానాఖ్య శ మెఱయు సాంబ.

81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏట్రింత, పులుగులగదుమరి = పక్షుల
నుగదుమునది, పోలిగాడు || రూ || పోలడు - ౬ = భారద్వాజము. గబ్బిలము,
గబ్బిడా || రూ || గబ్బిడాయి, గబ్బిలాయి, చీకురాయి || రూ || చీకురువాయి -
౬ = తైలపాయిక. మానుదొలుచుపిట్ట, మానిపోటువు - ౨ = దార్వాఘాటము
(వడ్రంగిపిట్ట). బెగ్గురము = సారసపక్షి. నీరుకట్టె || రూ || నీరుకట్టియ, నీరు
పాము - 3 = అలగర్దము. పుడమిచెవి = భూమికర్ణము, పాములబిడారు = స
ర్పములస్థానము, పుట్ట - 3 = వల్మీకము. మెట్టు || పా || మెట్టిక, తాప, మెట్టి
క - ౪ = సోపానము.

సీ. గుమికాడు కాకి నా శ గొఱలు గాకముప్పేళ్లు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు
 జరగు గుబ్బిలికాఁడు శ సకినాలు వెలయించు
 పక్కి పగటిచీకు శ పైడికంటి
 యనఁ గనకాక్షికి శ దనరు జవాది జ
 వ్యాజి యనఁగ సాంకశవము దనర్చు
 కస్తూరి వీణియ శ కస్తూరి యనఁ బొల్చు
 మృగనాభి చట్టపుమేకము పునుఁగుఁ
 తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ శ బేల్ల వెలయు
 గంధిలముచకుఁ జాతకాశ్యులు దనర్చు
 వానకోయిల మబ్బునీశరానుపిట్ట
 యనఁగఁ గైలాసశైలవిహార సాంబ.

82

టీ. గుమికాఁడు, కాకి - ౨ = కాకము. గ్రద్ద ||రూ|| గద్ద (ప్ర. గృధ్రము) - ౨ = గృధ్రము. గుబ్బిలికాఁడు ||రూ|| గుబిలి, సకినాలు... పక్కి = శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు = పగటిపూట గ్రుడ్డిగానుండునది, పైడికంటి = బంగరువన్నె కనులుగలది - ౩ = కనకాక్షి. జవాది ||రూ|| జవ్వాది - జవ్వాదు, జవ్వాజి ||రూ|| జవాజి - ౪ = సంకుమదము. కస్తూరి (ప్ర. కస్తూరీ), వీణియ ||రూ|| వీణె, కస్తూరి - ౫ = మృగనాభి. చట్టపుమేకము = పునుఁగుచట్టము గలమృగము, పునుఁగుబిల్లి (పునుఁగు + పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి - ౬ = గంధిలము. వానకోయిల, మబ్బు... పిట్ట = మేఘజలమును ద్రావుపక్షి - ౭ = చాతకము. నీ. పొడకోడి కానపుం శ జడవిపుం జన వన

కుక్కుటం బగు బొల్లికోడి నీరు
 కోడి యనఁగ జలశకుక్కుటంబు దలిర్చుఁ
 జిట్ట పిచ్చిక యూరశబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కౌ శ దాటరి చలికాపు

కప్ప యనఁగ భేక శ మొప్పు జలగ
 నల్లత్రాగు డన రాజ్జిల్లు జలూకము
 మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి
 తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవ శ యీఁగ యనఁగ
 మక్షీకకు నొప్పు ములుపుర్వు శ మంటితిండి
 తే లనఁగ వృశ్చికంబు వశ్శర్మిల్లు తొచ్చు
 పురుగు దో మన మశకంబు శ పరఁగు సాంబ. 83

టీ. పాడకోడి, కానపుంజు, అడపెపుంజు - 3=వనకుక్కుటము. బొల్లి
 కోడి, నీరుకోడి - 1=జలకుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక ||రూ|| పిచ్చుక, ఊరఁ
 బిచ్చిక (ఊరక + పిచ్చిక) - ర=చటకము. దాటరి=గంతులువేసిచరించునది -
 ప్లవము, చలికాపు=చలికాలమున (అనఁగా వర్షాకాలమున) కలుగునది - వ
 ర్షాభువు, కప్ప - 3=మండూకము. జలగ, నల్లత్రాగుడు=నెత్తురును బీల్చు
 నది - 1=జలూకము. మొగటిపురువు, గోడపురువు, నల్లి - 3=మత్కుణము.
 ఈవ, ఈఁగ - 1=మక్షీక. ములుపుర్వు=కొండిగలపురుగు, మంటితిండి=మన్ను
 దినునది, తేలు - 3=వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు, దోమ - 1=మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా
 నీతిర్యగ్వర్ణు జగము శ లెన్నఁగ లోకా
 తీతం బై పూతం బై
 ఖ్యాతం బై ధరను వెలయుఁ శ గావుత సాంబా. 84

తా. సాంబమూర్తీ! ప్రీతిగలుగునట్లు నీ కంకితము సేయఁబడిన యీ
 తిర్యగ్వర్ణు, జనము లెన్నఁగా లోకోత్తర మైనదియుఁ బవిత్రమైనదియుఁ
 బ్రసిద్ధిచెందినదియు నై భూమియందు విలసిల్లునుగాత.

తిర్యగ్వర్ణు సంపూర్ణము.

నానార్థవర్గము.

క. శ్రీనాయకసాయక వా

శ్రీనాయకముఖ్యవినుత శ్రీ నీపేరిట నే

నానార్థవర్గము జేసెద

నానార్థము లొసఁగి ప్రోవు శ్రీ ననుఁ గృప సాంబా. 85

తా. లక్ష్మీనాథుఁ డగువిష్ణువు బాణముగాఁ గలవాఁడా! బ్రహ్మమొదలగు వారిచే స్తోత్రము చేయఁబడినవాఁడా! సాంబమూర్తీ! నేను నీకంకితముగా నానార్థవర్గము రచించెదను. నాకు పనేకార్థముల నిచ్చిరక్షింపుము.

సీ. గుణమున కాటకుఁ శ్రీ గోవు నా విలసిల్లు

గోతికి శాఖ కాఁ శ్రీ గొమ్మ యనఁగ

శకలంబునకును మాత్రకుఁ బలు కన మించు

నినువును గోవు నాఁ శ్రీ పసి యనంగఁ

గటికిఁ బై పూరికిఁ శ్రీ గ ప్పనఁ జెన్నొందుఁ

గొట్టుకుఁ గడమ కాఁ శ్రీ గొఱత యనంగ

మగగుట్టమునకు గుల్మమున కొ గుం డన

నెలకు జాబిల్లి కా శ్రీ నెల యనంగ

తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్చు శ్రీ నూట యనంగ

వేడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్చు శ్రీ వేడి యనంగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం శ్రీ దనంగఁ బరంగు

లలితమునిమానసాబర్రోలంబ సాంబ. 86

టీ. 1. గోవు=గుణము (అల్లెతాడు), అట. 2. గొమ్మ=స్త్రీ, చెట్టు గొమ్మ. 3. పలుకు=శకలము (తునుక), మాట. 4. పసి=నినువు, గోవు. 5. కప్ప=కటి (నలుపు), ఇంటిమీఁదిపూరి. 6. కొఱత=కొట్టు (ఉరి), తక్కువ.

7. గుండు=మగగుడ్డము, గుల్మము. 8. నెల = చంద్రుడు, మాసము. 9. ఊట=ఊరెడునీరు, చేవ. 10. వేడి=ప్రాశ్ఠించి (వేడుధాతువు క్వాన్థకము), కాక (ఉష్ణము). 11. కందు=కళంకము, బిడ్డ.

సీ. ఈతచెట్టును లోతు శ నీత యనఁ జెలంగు
నజ్జకు గ్రింది కా శ నడు గనంగ
మార్మికి నడత కీమ్మగు నలవాటన
సమ్మకు సవ్వ కా శ సవ్వ యసంగ
గొడుగును మఱునాడు శ నలరు నెల్లి యసంగ
నెఱ్ఱకుఁ దిండి కా శ నెర యసంగ
విరికి నొప్పటకును శ వెలయు నల రసంగఁ
బేరును దండ యా శ బే రసంగఁ

తే. నది యనుటకు భంగమున కా శ నల యసంగ
నాత్రమునకు వృత్తమున కా శ నక్కట యన
నాలమునకుఁ బలుకుట కా శ నని యసంగ
నంబరధునీలసజ్జటాశడంబ సాంబ.

87

టీ. 1. ఈత=ఈతచెట్టు, లోతు. 2. అడుగు=పాదము, క్రిందు. 3. అలవాటు=మాలిమి (మచ్చిక), నడత. 4. అవ్వ=అమ్మ (తల్లి), అవ్వ (తల్లి తల్లి). 5. ఎల్లి=గొడుగు, మఱునాడు. 6. ఎర=ఆహారము, ఎఱ=ఎఱ్ఱ. 7. అలరు=పువ్వు, ఒప్పననుట (క్రియ). 8. పేరు=నామము, దండ (సరము). 9. అల=అదియనుట, తరంగము. 10. అక్కట=ఆతురము, అక్కర=ఒక ఛందోవృత్తము. 11. అని=యుద్ధము, పలికి (క్రియ).

సీ. ములికికిఁ జెలువుకోశపునకు న ల్లనఁ బొల్చు
నై దును దాను నే శ నన రహించు
జెవిసొమ్మునకును దంతపుకుఁ బో గనఁ జెల్లు

బురిటికి సాటికి శ బురు డనఁ దగు
 నడవికి జూడమి శ కగుఁ గాన యనఁ బొల్పుఁ
 గల్లును తాయయుఁ శ గల్లనంగఁ
 గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కౌఁ గొమ్మనఁ
 బాచికి దొంగ కౌ శ నాఁ చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌ శ గాలి యనఁగ
 ఘటికయును దల్పుమల్కు నౌ శ గడియ యనఁగ
 నూటికిని మర్దనమున కౌ శ నూఁటనంగఁ
 జటులదైతేయమదశైలశృంబ సాంబ.

88

టీ. 1. అల్లు || రూ || అలుఁగు = ములికి, చెఱువుకోపు. 2. ఏను = విదు, నేను. 3. పోఁగు = చెవిసొమ్ము, తంతువు. 4. పురుఁడు = జాతాశౌచము, సాటి. 5. కాన = అడవి, (ద్రుతాంతమైనపుడు) చూడ ననుట. 6. కల్లు = మద్యము, తాయి. 7. కొమ్ము = కొమ్ములను కంచువాద్యము, ఎద్దులు మొదలైనవానికొమ్ము. 8. నాఁచు = పాచి, దొంగ. 9. గాలి = కరువలి (వాయువు), దయ్యము. 10. గడియ = ఘటిక, తలుపుగ డె. 11. నూఁటు = శతము, సన్నెగంట మర్దించుట.

సీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము శ నడరు బల్ల యనంగ
 విటివికి శయ్య కౌ శ బఱ పనంగఁ
 గొముదికిని మ్రొక్కు శ కగు వెన్నెల యనంగఁ
 బగలును గంటు నౌ శ బగ లనంగ
 నంగళ్లు నొకపోగు శ నగును బేట యనంగఁ
 నెమిలికి మైత్రి కౌ శ నెమ్మి యనంగఁ
 బసుపుతావికి వీధి శ కెసగు వాడ యనంగఁ
 జలికిని గాలి కౌ శ వలి యనంగఁ

తే. బట్టనకుఁ గొ మ్మనుటకు నొ శ బట్టనంగ
భేదమునకు మూలమున కొ శ వేటనంగ
ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ శ బం డనంగ
దాసహృదయకాసారకాశదంబ సాంబ.

89

టీ. 1. బట్ట=కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2. పటపు=విరివి, పడుక.
3. వెన్నెల=చంద్రిక, మ్రొక్కు. 4. పగలు=పగటిపూట, కంటు (విరోధము).
5. పేట=అంగళ్లు, పేట = పోగు. 6. నెమ్మి = నెమిలి, వైత్రి.
7. వాడ=పనుపుతావి, వీధి. 8. వలి=చలి, గాలి. 9. పట్టు=దుకూలము (నామము), గ్రహించు (క్రియ.) 10. వేటు=భేదము, వేరు = చెట్టుమూలము.
11. పండు=ఫలము, వృద్ధుఁడు.

సీ. సాముకూటమునకు శ సరస కొ గరిడి నా

సౌరును ములికి యశా శ దీ రనంగ

హయశాలకును బాగ శ కమరు బాగా యన

మావి కామ్రమున కొ శ మావి యనంగ

గాహళి కొకచెట్టు శ కలరు *బూరుగ యన

జడితికి విరతి కొ శ వడి యనంగ

హొన్నున కుపకృతి శ కొనరు మేల్మి యనంగ

మురుగును సొగసు నొ శ మురు వనంగ

తే. గళుకునకుఁ గంపకోట కొ శ వెలుఁ గనంగ

మాను మనుటయుఁ దరువు నొ శ మా ననంగ

జేవడికి బోలిక కెసంగు శ గై వడి యన

డమరుశూలపాశాంకుశాశదంబ సాంబ.

90

* వృక్షపరముగా 'బూరుగు' అనియు, వాద్యపరముగా 'బూరుగ' అనియు,
బయోగములు కనబడుచున్నవి కాని 'బూరుగ' అనురూపము మృగ్యము.

టీ. 1. గరిడి=సామకూటము, సమీపము. 2. తీరు=సోరు (అందము), బాణము. 3. పాగా=అశ్వశాల, తలపాగ. 4. మావి=మావి (జరాయువు), మామిడిచెట్టు. 5. బూరుగ=బూరుగచెట్టు, ఊరెడిడి కాహళవాద్యము. 6. పడి=జడితి (వేగము), పద్యములందలియతి. 7. మేలిమి=బంగారు, ఉపకారము. 8. మురువు=చేతిమురుగు, సాగను. 9. వెలుగు=కళుకు (కాంతి), వెలుగు=కంపకోట. 10. మాను=విడుచు (క్రియ), మాను (నామము). 11. కైపడి=చేతిపడి, పోలిక (అవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవిగూబ కౌ గూ బన

శిశువును బులియు నొక శి చిటుత యనఁగఁ
సంధ్యవార్చుటకు సంజకు సందె యనఁ బొల్చు
బక్షియుఁ దరువు నొక శి బాల యనఁగఁ
నొకప్రమాకునకు వాతెర్రకు మోవి యనఁ జెల్లు
రిక్కయు బొట్టు నొక శి జుక్క యనఁగఁ
గూరకు శ్వాసానశకుఁ జెలంగు నూర్చన
హెచ్చు నెక్కుటయు నొక శి నెక్కు డనఁగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు శి గుబ్బ యనఁగఁ
బక్కకును గుణపమున కౌ శి బడు గనంగ
దళసరికిఁ బర్ణమునకు నొక శి దళ మనంగ
శంబరాంకకపర్దావలంబ సాంబ.

91

టీ. 1. గూబ=గుడ్లగూబ, చెవిగూబ (కర్ణమూలము). 2. చిటుత = శిశువు, చిటుతపులి. 3. సందె=సంధ్యవార్చుట, సంధ్యాకాలము. 4. పాల=పాలపక్షి, పాలచెట్టు. 5. మోవి=ఒకానొకచెట్టు, పెదవి. 6. చుక్క=నక్షత్రము, నొసటిబొట్టు. 7. ఊర్పు=కూర, శ్వాసము. 8. ఎక్కుడు=హెచ్చు, ఎక్కుట. 9. గుబ్బ=గుచము (స్తనము), తలుపుచీల. 10. బడుగు=బక్క

(చిక్కినది), కుణపము (పీనుగు). 11. దళము (దేశ్యము)=దళసరి, (సంస్కృతము) అకు.

సీ. లే పన మెత్తకు శ లేపుటకుఁ దనర్చు
 డా లనఁగాఁ గాంతి శ డాలుఁ బరఁగు
 నాఁ డనఁ దగు నాదిశనమునకు నీమకు
 మిం చన జడలకు శ మీలుట కగు
 మోడి నా నల్కకుఁ శ బైఁడితున్కకుఁ జెల్లు
 బా రన బార యీశరాఱు నొనరు
 దండ నాఁ జెంతకు శ ధామంబున కెసంగు
 సరి యన దండకు శ సమమున కగుఁ
 తే. దోర మనఁగను స్థూలము శ నోముదార
 మమరు నా తీర్తిగయును నూఁగారు నగును
 గ్రు డ్డనఁగ నండమున కంధశకునకుఁ బొసఁగు
 నంబరతరంగిణీజటాశడంబ సాంబ.

92

టీ. 1. లేపు=మెత్త, లేపుట. 2. డాలు=కాంతి, టెక్కిము. 3. నాఁడు=అదినము, నాడు=నీమ (దేశ్యము). 4. మించు = మెలుగుఁదీఁగె (నామము), మీలుట (క్రియ). 5. మోడి=కోపము, బంగారుతునుక. 6. బార=వ్యామప్రమాణము, పండ్రెండు. 7. దండ=చెంత, పుష్పదులదండ. 8. సరి=దండ, సమము. 9. దోరము=స్థూలమైనది, నోముదారము. 10. ఆలు=పద్మంఖ్య, ఆరు=నూఁగారు. 11. గ్రుడ్డు=కోడి మొదలైనవానిగ్రుడ్డు, గ్రుడ్డివాఁడు.

సీ. కొ ప్పనంగను వింటిశకొనకును గబరి కొ
 నెన్ను నా నెన్నున శ కెన్నుట కగు
 న బ్బనంగను దండ్రీ శ కగపడమికిఁ జెల్లు
 నప్ప యనఁగఁ దండ్రీ శ కక్క కమరుఁ

గలు పన మడిలోనికసవును బెరుగు నా
 బా సన నానకు శ భాష కలరు
 ద బ్బన గవ్వకు శ డంబంబునకు బొల్చు
 మే లన మరులకు శ మెచ్చున కగు
 తే. బా లగును క్షీరమునకును శ భాగ్యమునకు
 గమ్మ యన బత్తికకు జెవికమ్మ కెనయు
 బాప యన బిడ్డకును గనుబాప కెనయు
 దాపసోత్తమవినుతికదంబ సాంబ.

93

టీ. 1. కొప్పు = వింటికొన, కబరి. 2. ఎన్ను = సస్యాగులయెన్ను (నామము), గణించుట (క్రియ). 3. అబ్బు = తండ్రి, అబ్బు = దొరకను. 4. అప్ప = తండ్రి, అక్క. 5. కలుపు = మడిలోనికసవు, పెరుగు. 6. బాస = ఆన, భాష. 7. డబ్బు = గవ్వ, డంబము. 8. మేలు = మరులు, మెచ్చు తెలుపుట. (||పా|| తాడన రజ్జువు దాళము దగు-తాడు = దారము, తాటిచెట్టు). 9. పాలు = క్షీరము, భాగము. 10. కమ్మ = జాబు, చెవికమ్మ. 11. పాప = బిడ్డ, కనుబాప.

సీ. పెర యనగా దేనే పెరకు వింతకు బొల్చు
 మెఱు గన గాంతికి శ మించున కగు
 బండ నా దిట్టుకు శ బలుగుతాతికి జెల్లు
 బంతి నా జెండును శ బంక్తియు నగు
 బెరు గన దధికిని శ వృద్ధికి దనరారు
 వేట నా గొతియకు శ వేట కమరు
 వెలి యన బయటికి శ వెల్లినకు దనర్చు
 వీ డన వదలును శ వీడు నలరు
 తే. మ బ్బనగ మందుచొక్కును శ మబ్బును నగు

బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ శ్రీ బులుఁగు కొదవు
నా లనఁగ గోవులకు భార్య శ్రీ కతిశయిల్లు
శంబరాహితమదభిదాశడంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పెర=తేనెతెట్ట, పెఱ=అన్యము. 2. మెఱుఁగు=కాంతి, మె
ఱుపు. 3. బండ=తిట్టు, పలుఁగుటాయి. 4. బంతి=చెండు, పంక్తి. 5. పె
రుఁగు=దధి (నామము), పెరుఁగుట (క్రియ). 6. వేట=గొట్టె, వేట
(మృగయ). 7. వెలి=బయలు, తెల్లన. 8. వీడు=వదలు (క్రియ), పట్టణము
(నామము). 9. మబ్బు = మందుచొక్క, మేఘము. 10. పులుగు=గుఱుతు.
పులుఁగు=పక్షి. 11. ఆలు=ఆవులు (బహువచనము), భార్య (ఏకవచనము).

అవతారిక—ఈక్రింది యొకపద్యమున సంస్కృతాంధ్ర
ములు రెండు నై నానాఢములు గలపదములను గొన్నిటిని దెలు
పుచున్నాము.

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ శ్రీ బరువునకుఁ జెలంగు
నారి నా యల్లెకు శ్రీ నాతి కెనయు
నూ రనఁ బల్లెకు శ్రీ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
దమి యన రాత్రికిఁ శ్రీ దమికి నమరుఁ
గరి యన దంతికిఁ శ్రీ గప్పనకుఁ దనర్చుఁ
జింత నాఁ దింతిణి శ్రీ చింత యొనరు
మూల యనఁగఁ గోణశమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
మను వన బ్రతుకును శ్రీ మనువును నగుఁ
తే. గూట మన శిఖరమునకు శ్రీ గుంపున కగు
జాతి యన నన్వయమునకు శ్రీ జాతి కెనయుఁ
బురి యనఁగ నెమ్మిలోకకుఁ శ్రీ బురికి దనరు
నకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

టీ. గురువు, ఇది (సంస్కృతమైనపుడు) ఉపాధ్యాయునకును, (తెనుఁగైనపుడు) పరువునకును పేరు. నారి=(సం) స్త్రీ. (తె) అల్లెత్రాడు, ఊరు=(తె) పల్లె. (సం) తొడ. తమి=(సం) రాత్రి, (తె) తమకము. కరి=(సం) ఏనుఁగు, (తెనుఁగున శకటరేఖయు క్తమైనపుడు) నలుపు. చింత=(తె) చింతచెట్టు, (సం) విచారము. మూల=(తె) కోణము, (సం) మూలానక్షత్రము. మనువు=(తె) బ్రతుకు, (సం) వైవస్వతాదులగు పదునలుగురికిఁ గలసామాన్యనామము. కూటము=(సం) పర్వతశిఖరము, (తె) గుంపు. జాతి=(తె) కులము, (సం) జాజిపువ్వు. పురి=(తె) నెమిలితోఁక, (సం) పట్టణము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగసుకవి శ్రీ ఘటియించిన యీ

సి స్తగు నాంధ్రనిఘంటు ప్ర

శ స్తం బై వెలయుఁగాక శ్రీ జగతిని సాంబా.

96

సాంబమూర్తి! అసమానుఁడై లాక్షణిక వేత్తయగు కస్తూరీరంగకవి వరుఁడు రచించిన యీమేలైన తెనుఁగునిఘంటువు ప్రఖ్యాతిచెందినదై జగమునందు విలసిల్లునుగాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటు మ

హరూఢి వహించి మించి శ్రీ యారవిశశిభూ

తారక మై తారక మై

తారక మఱా గాత సుకవిశ్రేతులకు సాంబా.

97

సాంబమూర్తి! మనోహరమైన యీ తెనుఁగు నిఘంటువు గొప్పయున్నతిని బొంది యతిశయించి సూర్యచంద్రభూనక్షత్రము లుండువఱకు నుండునదై నుందరమై కవిశ్రేష్ఠులసమూహములకుఁ దాను (పదార్థనందేహదులనుండి) దాఁటించునది యగును గాక.

సాంబానిఁ టువు

సమాప్తము.

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA 103B 154
పుస్తకం పేరు	ఆంధ్ర సాహిత్య/భాషా
తారీఖు	25/10/24
ముందు లెక్క	NO
వెనుక లెక్క	NO
మొత్తం పేజీలు	215
విద్య సైజు పేజీలు	NO
భాష పేజీలు	VIII
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	RUKSANG
పేజీలు విడదీసినది	RUKSANG
స్కాన్ చేసినది	Heera
పరిశీలించినది	THASIN
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైబ్రరీంగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చేయబడింది	
తప్పులు	NO
మొత్తం	6000